

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS DE LA FACULTÉ DES LETTRES DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

IV

TARİH SEMİNERİ DERGİSİ

TRAVAUX DU SÉMINAIRE D'HISTOIRE

II

1938
İSTANBUL
MİLLİ MECMUA BASIMEVİ

Âdile Âbidîn

**Aynînin, İkdülcuman Fi Tarihi Ehlizzeman
Adlı Tarihinde Osmanlılara Ait Verilen
Malûmatın Tetkiki**

I

- I — Başlangıç
- II — Bibliyografya ve kısaltma

II

- I — Ayni (hayatı ve eserleri)
 - II — Ayninin İkdülcuman fi tarihi ehlizzeman adlı tarihi, mahiyeti, mehzazleri, Türkçeye yapılan tercümesi, muhtelif kütüphanelerdeki nüshaları.
 - III — Ayni tarihinde Osmanlılara ait verilen malûmat, bu malûmatın Osmanlı tarihlerinde bu hususta verilen malûmatla mukayese ve tenkidi.
-

BAŞLANGIÇ

Tezîm Osmanlıların kuruluş devirlerinde Mısırda yazılmış Aynînin İkdülcuman fi tarihi ehlizzaman adlı tarihinde Osmanlılara ait verilen malûmatı Osmanlı tarihlerinin bu hususta verdikleri malûmatla karşılaştırıp tetkik etmektir. Diğer Mısır me hazleri gibi Aynî tarihinde de Osmanlılara ait verilen malûmat şimdiye kadar kimse tarafından tetkik edilmemiştir. Niçin Mısır me hazlerinden Aynî tarihini intihab ettim de aynı devirde eserini yazan Makrizî ve İbni Hacer Askalânî ve diğer müelliflerin eserlerini tercih etmedim.

1 — Aynî tarihinin Türkçeye tercümesi mevcuttu. Bu suretle benim için kolaylıkla tetkik imkânı vardı.

2 — Aynî eserlerini Arapça yazmakla beraber aslen Türktü. Bu şekilde bir Türk müverrihinin hayatını ve eserini tetkik etmiş bulunacaktım. Aynînin Osmanlılara ait verdiği malûmatın kıymet ve mahiyetini anlamak için evvelâ hayatını ve eserrinin mahiyetini bilmek lâzımdı. Aynînin hayatı hakkında Türk menbalarında yalnız müellifin ismi, babasının ismi, doğumu, ölümü ve bir de eserlerinin isimlerinden başka malûmata tesadüf edemedim. Avrupa menbalarında İslâm ansiklopedisi ve bu ansiklopediye me haz gösterilen eserlerden Aynînin hayatına ait gayet muhtasar malûmat verilmiş. Aynî ile muasır olan müverrih Makrizî ve İbni Hacer Askalânînin hayatını uzun uzadıya tetkik eden Avrupalı müellifler Aynînin sadece ne zaman ve nerede doğduğunu, babasının ismini, ne gibi vazifelerde bulunduğunu ve daha sonra bazı eserlerini söylemekle iktifa etmişler. Aynî tarihinde müellifin bizzat kendisi tarafından verilmiş hayatı hakkında hayli kıymetli malûmata tesadüf ettim. Talebeleri de eserlerinde hocalarının oldukça uzun tercüme halini yazmışlar. Aynînin hayatını yazarken tarihinde

kendisi tarafından verilen malûmatı esas olarak aldım. Ve talebelerinin de hocaları hakkında verdiği malûmatı göz önünde bulundurdum. Esasen her iki menbada verilen malûmat birbirine uymakta idi. Ayninin hayatını yazdıktan sonra ikinci pîlânda İkdülcüman fittarihi ehlizzaman adlı tarihinin kıymet ve mahiyetini tetkik geliyordu. Türkçeye tercümesi bulunan bu tarihin mahiyeti nedir? Ne zaman yazılmış, hangi vakayii ihtiva ediyor? Bunun hakkında ne şark ne de garp menbalarından hiçbir malûmata tesadüf edemedim. Nihayet kendim uzun müddet çalışarak eseri tercümesinden tetkik ettim. Tercümeyi birinci cildinden son cildine kadar okudum. Mehazlerini çıkardım, ne şekilde bir tarih olduğunu araştırdım. Daha sonra Türkçe tercümesini Arapça nushalarile karşılaştırıp tercümenin mahiyetini tetkik ettim. Tercümesinde gördüğüm eksiklikleri nazarı itibara alarak Ayninin hayatına ve tarihine ait aldığım malûmatı Arapça nushalarındaki malûmatla karşılaştırdım. Yanlış ve eksik yerleri tamamladım ve daha sonra Aynı tarihinin muhtelif kütüphanelerdeki nushalarını tetkik edip ayrı ayrı malûmat verdim. Ve nihayet 3 üncü kısımda Aynı tarihinde Osmanlılara ait verilen malûmatı tercümesinden çıkardım. Bu malûmatı Arapça nushalarile karşılaştırarak eksik ve hatalı yerlerini tamamlayıp tasih ettim. Aynı tarihinde Osmanlılara ait verilen malûmatı Osmanlı tarihlerinin bu husustaki verdikleri malûmatla karşılaştırıp tetkikten sonra vasıl olduğum neticeyi sonuna ilâve ettim. Tezimi yazarken, muhtelif kısımları tetkik ederken tesadüf ettiğim birçok müşkülleri halleden Beyazıt kütüphanesi müdürü fazılı yegâne İsmail Saip Beyefendiye, tezimin mevzuunu veren, muhtelif kısımlarda gerek malûmat ve gerekse Arapçadan Türkçeye tercüme hususunda çok kıymetli yardımlarda bulunan hocam Mükrimin beye, Aynı tarihinin Türkçeye tercümesini Arapça nushalarile karşılaştırırken ve Arapça nushalarını tetkik ederken büyük yardımlarda bulunan arkadaşım Ekreme, Topkapı sarayında Aynı tarihini tetkik ederken bana büyük nezaket ve kolaylık gösteren Topkapı sarayı müdürü ve kütüphane memurlarına, Süleymaniye kütüphanesindeki Aynı tarihi nushalarımı tetkik ederken bana yardımda bulunan Üniversite kütüphanesi hafızı kütübü Sabri Beyefendilere burada teşekkür etmeyi bir vazife bilirim.

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMA

Yazmalar

- 1 — Ahmedî. İskendername. (yaz, t. 792) Üniversite Kü. No. 166 (IN).
- 2 — Bitlisli İdris. Heştî Behişt. Tercüme (yaz. 919) Üniver. Kü. No.
- 3 — İsimsiz. Tevârihi Âli Osman. Paris Kü. No. 1047. Mükrimin B.
- 4 — Muhiddin Cemali. Tevârihi Âli Osman. Millet Kü. No. 15.
- 5 — Neşri Mehmet. Cihannuma. (yaz. T. 890 - 900) Süleymaniye. Esat Ef. kütüphanesi No. 2080.
- 6 — Şükrullah. Behçettü tevarih. Ter. Süleymaniye. Esat Ef. Kü. No. 2213.
- 7 — Cemaleddin Yusuf bin Tağriberdi «Havadisidduhur fi medileyam veşşuhur» .
- 8 — Şemseddin Mehmet Sahaviyülmısrî. «Zeyli refülasır ankuzatı Mısır»
- 9 — Cemaleddin Yusuf bin Tağriberdi. « Elmenhelüssafi velmüstefi bu'delvafi » Nuruosmaniye Kü. No. 3429.
- 10 — Şemseddin bin Abdülkadirülmısrî. « Tabakatüssünniye fi teracü-mülhanefiye ». Nuruosmaniye Kü. No. 3390.

Basmalar

- 1 — Âşık Paşa zade (Derviş Ahmet). Tevârihi Âli Osman.
- 2 — İsimsiz. Tevârihi Âli Osman. (1922 de Die Bltosmanischen Anonymen Chroniken) ismile Breslau Üniversitesi Müderrislerinden Dr. Fridrich Giese tarafından tashih ve tabedilmiştir. Avrupa kütüphanelerinde bulunğan (33).

- 3 — Hoca Sadettin. Tacittevârih. 1279. İstanbul Matbaai Âmire.
- 4 — Lûtfî Paşa Tevârihi Âli Osman 1341. » » »
- 5 — Kâtip Çelebi. Keşfizzunun. 1310 İstanbul.
- 6 — Müneccim başı Ahmet Ef. Sahaifülahbar 1288. İst. Mat. Âmire.
- 7 — Solakzade Hemedemi Çelebi. Tarihi Solakzade. 1298 İstanbul.
- 8 — Taşköprülü zade Ahmet. Mevzuatı ulûm. 1313 İstanbul.
- 9 — Uruç bin Âdillülgazgaz Kâtibüledirnevî. Tevârihi Âli Osman. 1925 de Hanover'de Fr. Babinger tarafından « Die Fruhasmanischen Jahrbücher des Urudsch » ismile basılmıştır. Tabıda esas ittihaz edilen iki nushadan birisi Cambridge Üniversitesi kütüphanesinde bulunmuştur. (889) za kadar olan vukuatı. Oxford « Badli » kütüphanesindeki (972) ye kadar olan vukuatı kaydeder.
- 10 — Feridun. Münşeati selâtin. İstanbul 1272.
- 11 — Enveri. Düsturnamei Enverî. Pariste milli kütüphanede bulunan yegâne nüshadan Mükrimin Halil Bey tarafından istinsah ve neşredilmiştir.

Modern Eserler ve Mecmualar

- 1 — Ahmet Refik. Türkiye Tarihi. 1923 İstanbul.
- 2 — Hammer Purgstall. Devleti Osmaniye Tarihi. 1329 (M. Atâ)
- 3 — H. A. Gibbons. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu. 1919 Oxford. 1928 (R. Hulûsi tercümesi).
- 4 — Mehmet Tahir. Osmanlı Müellifleri. 1342 İstanbul.
- 5 — M. Şemseddin. İslâmda Tarih ve Müverrihler. 1342 İstanbul.

Ansiklopediler

- I — Encyclopedie de l'İslâm.
- II — Kamusülâlem. Şemseddin Sami. 1316

AYNİ VE HAYATI

Ayni diye maruf « İkdülcuman fittarihi ehlizzaman » müellifinin ismi Mahmut bin Ahmet bin Musa bin Ahmet bin Hüseyin bin Yusuf bin Mahmuttur. Lâkabı kadı Bedreddindir. 26 Ramazan (1) H. 762 M. 1360 tarihinde Ayıntabda «Keykin» mahallesinde dünyaya geldi (2). Ayni münevver, âlim bir aileye mensuptur. Babası kadı Şahâbeddin Ebülabbas Ahmet Ayıntabda 30 sene kadılara vekâlet etmiş ve bilâhara epeyce müddet kadılık yapmış âlim bir zattır (3). Ayninin ailesinin menşei Ankaradır. Büyük babası kadı Şerefeddin Ankaradan Halebe ve Halepten Ayıntaba gelip yerleşmiştir (4).

(1) Şemseddin Mehmet Sahaviyülmısırî. Zeyli refûlasır an kuzatı Mısır. Encyclopedie de l'İslam. Cilt 1. Sa. 217 Ayninin 17 Ramazanda doğduğu yazılı.

(2) Tercümei Tarihi Ayni. 762 inci sene vakayii, Cilt I. Ayıntab faslı. Cemaleddin Yusuf bin Tanrıberdi. Menhellüssafi velmüstevfi badelvafi. Nuruosmaniye No. 3429.

(3) Tercümei Tarihi Ayni. 784 senesi vefiyatı : Bu tarihin müellifinin pederi şeyhül-imamülfazıl Elkadı Şehabeddin Ahmet bin şeyhülimam Elkadı Şerefeddin Ebulberekât Musa bin şeyhülimam Ebülabbas Ahmet bin şeyhülmukri Hüseyin bin Cemaleddin Yusuf bin Bedreddin Mahmut Ayıntabî Hazretleri senei mezbûrede Recebi şerifin 26 ıncı günü yevmülisneyninde badessalâtizzuhur vefat eylediler. Şeyhi mezbûrun cenazesini Ayıntab canibinde, Halep yolunda Mukre nam mahalle defneylediler. Ve şeyh merhum fıkıh ve usulü fûruu müstahsin ve mekâtıbatı şer'îye ve sicillâti hikemiyede fevkalgaye kemâli vardı. Vesair fûnunda müşareketi olup ve sahibi adâlet ve mütedeyyin ve müdedeb ve sahibi kerem ve mürüvvetli ve fenni şuruttan haberdar ve 30 sene kadılara niyabet hizmeti şer'i şerifte oldular. Sonra nice müddet Ayıntabı mahrusede kadı olup icrayı ahkâmı şer'îye eylediler. Bادهu mazul olup münkati ilâllahi tealâ olup fıkaraya nazarı tam ve ihsanı âm eylediler.

(4) Tercümei Tarihi Ayni. 731 senesi vakayii bakiyyei havadis : Nehri Sacurun Halebe vaşıl olmasından bahsederken Ayni şu satırları yazıyor. Ben (derim ki pederim

Aynı küçük yaşta doğduğu şehirde tahsile başladı. Şeyh Hüsameddin ve şeyh Şahabeddini Darırdan Kur'anı Kerimi talim etti. 9 yaşında iken hafızı Kur'an oldu (1). Ve Mukaddemeyi Ebulleys Semerkandı ve Kudurî yi kıraate başladı. 780 senesi Zeyneddin Mikâlden Fıkıhdan Kudurî ve Mecmaulbahreyn, Hilâfiyattan manzumeyi dinledi. Yine aynı senede Ayıntablı vaiz Mahmuttan İlmi Tasriften Tasrifi İzziyi, İlmi Feraizden Feraiziseraciye'yi okudu. 781 senesi on sekiz yaşında iken İsa bin Elhas bin Mahmut Sürmarî'den Zemahşerinin tefsiri Keşşafını ve Sekkâkinin miftahının kısmı salisi olan Maani ve Beyanını tederrüs eyledi (2). Cibril bin Salihülbağdadî'den Nahivden Mufassalı, Usulü Fıkıhdan Tavzihi, okudu. Kısa şeyh Hayreddinden Nahivden Mısbahı, Ürfalı Hüsameddinden Hilâfiyattan Elbiharızzahireyi Şemseddin Mehmet Merağî'den Sarftan Merahülervahı, Mantıktan Şemsiye şerhini, İlmi Kelâmdan Rümuzülkünuzu ve Eyyubu Rumi'den Kelâmdan Şerhittavali şerhi metalii okudu (3). Aynı bu ilimleri öğrendikten sonra babasına Ayıntab kadılığında niyabet etti. Badehu 783 tarihinde Halebe gidip Cemaleddin Yusuf bin Malatiden usu-

merhum kadı Şehabeddin Ahmet ve dedem merhum kadı Şerefeddin Musadan haber verdi ki ol kimse idi ki bu amelde taşçılar faale ve ammalın üzerine her ne kadar şey günde sarfolunur ise hesabı kendisine ref'olunurdu. Ve kendisi kâtip ve üzerlerine nazır idi. Amel nihayet buluncayadek ve dedem mezkûr babası şeyh Şehabeddin Ahmet ile Halebe geldiler. Ve anda tavattun ettiler ve gelmeleri Rum şehirlerinden Ankara şehriden idi. Ve babam Halepte olmuş idi. Ondan sonra Medinei Ayıntaba intikal etti. Beledi hayır ve revnak olduğu için ve havası tayyib ve suyu sabih olduğu için ve nakline daif ehlibeyit ve ilim ve riyazetten bir kimse idi ki ana kadı Kemaleddin denilird.

(1) 772 senesi havadisinde Aynı merhum bu makamda kendini tavsif edip senei mezbûrede sinni dokuz sene kadar iken hafızı Kur'an olup Şeyhülkurra olan Şeyh Hüseyin Ayıntabiye arz edip ve Mukaddemei Ebulleys Semerkandı ve Kudurîyi kıraat eylediğini tahrir etmiştir.

(2) Tercümei Tarihi Aynı 781 senesi vakayii : Müverrih Rahmetullah der ki bu senei mübarekede İmamülhadis vettefsir şeyh İmam Allâme şeyh Şerefeddin Eburruh İsa bin Elhasülhanefi Sürmariyülasıl velayıntabî tavattundan Allâme Zemahşerinin tefsiri Keşşafını Sekkâkinin Miftahının kısmı salisi olan Maani ve Beyanını tederrüs ve semaa iptida eyledim. Ve ol vakit kendim talebeye macmaulbahreyn ve hidaye ve Usulde olan Muğni ve Kâfiye ve Şafiye ve Şerhi Şemsiye ve bunun emsali dersler okuturdum. Ve o vakit sinnim 18 ze balığ ve dahil olmuştu.

(3) Sahavi. Zeyl

lü Fıkıhdan Kitabı Pezdevîyi tahsil eyledi ve Fıkıhdan Hidaye fi fûrû'u dinledi. 784 senesi pederinin vefatından sonra Merahülervah üzerine bir şerh yazıp üstadı Şemseddin Mehmet Merağiye gösterdi (1). 786 senesi Şerhi Mecmaı bitirip üstadlarına takdim etti. Üstadları eserini beğendiler kendisini tebrik edip tedris ve fetvâ için izin verdiler (2). Aynı 788 senesi Kudüsü ziyarete gitti. Burada Sultan Melik Zahir Berkuk medresesinin şeyhi Alâeddin Ahmet bin Mehmet Seyramî ile mülâkat edip bu zatı fevkalâde beğenerek birlikte Mısıra geldi. Mehmet Seyramîyi Kudüste görüşünü, onun da birlikte Mısıra gelişini tarihinde şöyle anlatıyor (3). (Şeyh Alâeddin Seyramî hazretleri Kudüsü Şerifi ziyaret etmek kasdiyle Sultan Berkuktan istizan edip akabinde müsaade olunup mezun oldular, ve Kudüse Şerife azimet edip vasıl oldular. Ve birkaç eyyam ikamet ey-

(1) Tercümei Tarihi Aynî. 784 senesi havadisi : Seneyi mezbûrede bu daîleri Merahülervah üzerine fevaidi kesire ve mesaili garibe ve nükâtı lâtifeyi müstemil şerhi nefis cem ve telif edip ilim ve kemal ahzettigim üstadlarıma ve meşayihî izam hazretlerine gösterip menzuru âlileri oldukta azîm tahsin ve hüsnü kabule mukarin kıldılar. Ve bu fakire azîm ve fevkalmemul hayır dualar eylediler. Ve şeyhim İmamı Muhakkik ve Hayber müdekkik Şemseddin Mehmet bin Şeyhülîmamüsalihüzzahit İbrahim Meraği hazretlerine gösterip menzuru şerifleri oldukta azîm tahsin ve takris ve zahı mezbur lâtifî tahrir eylediler.

(2) Tercümei Tarihi Aynî. 786 senesi vukuatı : 785 tarihinde cem ve telif ettiğim Şerhi Mecmaı seneyi mezbûre evvelinde tamam oldu. Ve şerhi mezbûre kitabı Müstecma ismile tesmiye eyledim. Ve şerhi mezbûru ilim ve fazilet ahzeylediğim üstadı izam hazretlerine arzileyip üstadı mezbûrlar nazarı amik edip azîm tahsin ve kabul edip seneyi mezbûre Seferülhayırının 11 inde bu abdi fakirlerine beynas iftar ve havadisi müşküle halline izinname tahrir edip bu bendelerine ihsan eylediler. Balâda zikrolunan meşayihî izam hazretlerinden bazıı Eşşeyhülîmamülallâme Cemaleddin Yusuf bin Muhammedülhanefiyülmalatî hazretleri ve izinnameyi mezbûre meşahiri ulemadan kadîi kuzat Cemaleddin İbrahim bin Mehmet bin Ömer Ceradetülhanefî hazretleri takris ettiler. Ve meşayihî mezbureden bazıı Eşşeyhülîmamülalimülallâme Zeyneddin Haydar bin Mehmet bin İbrahimülhanefî hazretleridir. Ve mezbur meşayihlerden bazıı Eşşeyhülîmamülalimülallâme Eşşeyh filhadisi vettefsir ve imam İlmülmuanî velbeyan Eşşeyh Şerefeddin Eburruh İsa bin Zeyneddin Elhas bin Bedreddin Mahmudülhanefî Sürmarî Sümmülayıntabî ve şeyhi mezbur 786 Rebiul'ahir 22 inci gününde iftaye ve makulât menkulâtan kendinden rivayete ve tedrise ve teskire ve amelî mevaide ve mesaili diniye ve mesaili akaid neşretmek için bu fakire izinname tahrir edip bu daîlerine ihsan eyledi.

(3) Tercümei Tarihi Aynî 788 senesi vakayii :

lediklerinden bu abdi fakir Kudüs Şerife ziyaret kasdiyle varmıştım.

Şeyhi mezbûrun evsafı pesendîdeleri mesmum olmuştu. Velâkin görmemiştim. Şeyhi mezbura derunumda azim bir iştiyak ve muhabbetim vardı. Kudüs Şerifte bir gün füceten şeyh mezbur ile müsadefe eyledim. Ve azim sohbetler edip ve ülfetler edip şeyhi mezburu mesmuundan ziyade efsalinas ve hüsnü hulku ve evsaf ve hoş sohbet vücudu muhterem şeyhi mezburun naziri bulunmaz ve misli ele gelmez buldum. Şeyhi mezbura iştiyakım haddi tecavüz ve muhabbeti derunumda müstakir olup ehli iyalim ve evlâdı ensabım muhabbetleri derunumdan bilkülliyeye huruç eyledi. Ve şeyhi mezbur ile Mısıra gitmeğe azimet eyledim. Ve halbuki Kudüs şerifte ziyaretlerin teknil edip ehli iyalime avdet maksudum idi. Maksudumu terkeyledim. Kudüs şerifte 10 gün mikdarı şeyh ile ülfet ve sohbet ve hizmetinde daim olup ikamet eyledik. Badehu şeyh ile Mısır Kahireye avdet edip hidmeti aliyelerinde payine yüzler ve damenlerin takbil ederek azmi rah edip Mısır Kahireye geldiğimizde şeyhi mezbur medresesine nüzul eylediler. Bu fakir bendeleri mahalli ahara nüzul ve ikamet eyledim. Vakta ki seneyi mezbure ramazanı şerif oldukta şeyhi mezbur bu fakri talep edip medresei mezbureye iskân edip ve talebeye tayin olunan vazifeden bu fakire vazife tayin etmek murat edip bu fakir ben bu namı kabul etmem. Ve benim şanıma lâıyk değildir deyip şeyhi mezburun emrine imtisal etmeyip ve nev'ema şeyhi tazir ve kelâmını reddeyledikte şeyhi mezbur ihtizar edip dediler ki sureti zahirde böyledir ve lâkin benim indimde medresei mezburede vekilimiz olup talebei ulûma nezaret ve tedris ve hadis ve tefsir kıraat ettirip hüsnü hizmetiniz rica ederim, denildikte şeyhi mezburun itizarın kabul ve medresei mezburenin vazifesin kabul edip şeyh efendimiz ile Ruzuşep azim sohbetler ve nice kavaitler vafir zevaitler kesbedip şeyh hazretlerle nice müddet müşerref olduk. Bu fakirden derunu razı ve hoşnut ve ef'al akvalimden kat'a mütekeddir olmayıp şeyh merhum fevtine deyin bu fakir ile sohbeti terkeylemedi. Aynı 791 senesine kadar Mısırdaki kaldı. Burada tahsiline devam etti. Alâeddin Ahmet bin Mehmet Siyramîden Hidayenin ekseriyesini, Keşşaf tefsirinin ilk kısımlarını, Usulü Fıkıhtan Telvih alettavzih, Hilâfiyattan Telhis şerhini okudu. 788 de Kalatülcebel camiinde Zeyneddini İrakiden

Şahihi Buharîyi dinledi (1). 789 senesinde Şeraceddin Belkiniden Hidaye okudu. Askalânîden kıraati aşereden Şatibiyeyi dinledi. 791 senesinde doğduğu memleketi özliyerek Mısırı terkedip Ayıntaba geldi. Mıntaş Ayıntab kal'asını muhasara ettiği sırada Ayıntabda bulunuyordu. Tarihinde bu vakayı şöyle anlatır. « 792 senesi Şevvalinin onuncu Cumartesi günü منطاش yanında olan Türk taifesinden bin nefer ile ve ehli Bangusa maiyetile ve Türkmen beyi olan Sulu bin Dulkadır dahi bir güruh Nasarayı ermen Cenabı hakkı ve Resulünü bilmez on bin kadar Türkmen askerile Mıntaş tebaiyet edip havaleyi şehri Ayıntaba nüzul eyledi, ve bazı ayanı vilâyet ve kuzat ve fukaha ve kibar tüccar ve ecnadı kal'a ve asker ahali منطاشك garazı ancak kal'adır. Bizleri incitmez mülâhazasiyle menzillerinde sakin oldular ve bu abdi zayıf müellifi kitap dahi olvakitte menzilimde kararı ihtiyar etmiştim. Ol esnada estak estigayı eshabımdan biri gelip ya ahar diyarda tahasün veya firar etmelisin ve illâ منطاش seni katleder deyu nussubend etmekle ahar diyara firarı kast ve ihtiyar eyledim. منطاشك buğzu adavetine sebep oldur ki eyyamı Cumada halka vazı nasihat ve akabı mecliste Sultanı Melik Zahir Ebussait Berkukun duasına iktam ve riayet ve adasının aleyhine dua ile tahrik lisanı himmet ve kırat Fatihetülkitab ile halka emredip kabulü duayı istida ederdim. Ve bazı erbabi siayet Mıntaş varıp bu veçhile edada zebane gamz ve nifak eder ki eğer Ayni Ayıntabda olmasa ahaliyi vilâyet bilcümle sana tebaiyet emri mukarrerdir. Ve anın vücudu varken halkın sana ikbali muhaldir.

Zira her gün sana bed dua ettiğinden maada seni sefki diması mubah olan ussatı müfsidinden addeder. Ve kıtalın farzı ayın olmak üzere halkı tahris etmekte bezli cehteder. Binaenaleyh Mıntaş katil ve iptidâ ile vait etmeğin firarı murat eyledim. Amma cevanip Medinei Türkmen ihata ve muhafeti tarik sebebile tarihi selâmet kal'ada mahsur olmağa maksur olmağın bizzarur yevmü Cumada edayı salâtı salâtı Cumadan sonra ehli ihvanım ile kal'aya çıktım. Ve kütüp ve eşyanın naklini ertesi güne bı-

(1) Tercümei Tarihi Ayni. 806 senesi vakayii : Zeyneddin Abdurrahim bin Elhüse-yin 780 tarihinde Medinei Müneverre kadısı olup üç sene civarı Resulüllahta ierayı ahkâm ettikten sonra mazulen Kahireye gelip Kalatülcebel camiinde şeyh Şahabeddin Eşmuni tertibi üzere Sahihi Buharî taharücüne bedettikte bu fikir dahi meclisde hazır olup istima eyledim.

raktım. Mintaş kendine mahsus asker ve Türkman taifesile Medenei Ayıntabı basmakla nakli eşyaya fırsat bulmadım. Ve Mintaş geldiği gün herkes hanesinde sakin olsun. Bizim maksudumuz ancak kal'adır diye aman ve itminan ile nida ettirdi. Ahaliyi şehir dahi ol hain ve münafığın kelâmını tasdik edip herkes hanesinde karar eyledi. Ve iki günden sonra her kim hanesinde kalıp sahraya çıkmazsa katlolunur, diye bir münadi nidâ etmekle ahaliyi şehir medfun ve mahzun olup eşyalarını alıp bilcümle çadırlar ve çergeler ile sahraya çıktıktan sonra Mintaş emval ve eşyalarını garet ile emredip Sulu bin Dulkadır ile gelen Ermen taife ve Türkman ateşi nehbütaraç ile emvali Müslimîn suzan ve kendilerin üryan eyledikten sonra şehre girip bazı mevazii hedîm ile harap ve bazı yerini ihrak ile eshabının ciğerlerini kebab eylediler. Hattâ filüsuahmere muadil bir nesne terk ve ipka etmediler.» Aynı Ayıntab muhasarasından kurtulduktan sonra Mısır'a geldi. Ve bu ikinci gelişinde Mısırda kat'i olarak yerleşti. 794 senesinde yine Dımışka giderek burada medresei Nuriyede Necmeddin Ahmet bin İsmail Köçekden Sahihi Buharînin bir kısmını okudu. 800 tarihinde hacca gitti (1). Aynı yavaş yavaş Mısırda ekâbiri ümerâ ile tanışıp görüşmeğe başladı emir Cekemin himmetiyle Melik Zahir Berkukun vefatından sonra 801 senesi Zilhiccesinin iptidasında Takiyeddin Makrizi yerine Kahireye muhtesip (şehremini) tayin olundu (2).

Aynı bu vazifede çok kalmadı. Bir ay sonra yerine Emir İtmişin davadarı olan güzel Ecrudun rüşvetiyle İbni Arab namile maruf Cemaleddin Tabendi tayin edildi (3). Fakat aynı senenin Rebiülahirinde muhtesibi

(1) Tercümei Tarihi Aynı 800 senesi vakayii : Salî mezkûrda kafelei Mısır ile ümerayı Kahireden Emir Demirtaş Elcavi ve kafelei Şam ile Hacîbi hicabı Şam طنبجای Osman azim Beytullah olup sahibi tarih dahi senei mezkûrede haccı şerife azimet etmiştim.

(2) 801 senesi vakayii : Sahibi tarih nakleder ki devleti Nasıriyede vak'anüvis olduğum ecilden mahı Zilhiccenin iptidasında muhtesip Kahire Takiyeddin bin Makrizî azlunup ihtisabı mezbur cem'i tevabi ve levahiki ile bana tevcih olunup ve kadı maliki Veliyiddin bin Haliduna dahi kazayı mezbure ipka olunup her birimize Mısır Sultandan müstakil hilâi fahire ikşah olundukta merasim dameni pus edasına huzuru Melik Nasıra duhul badehu babı silşilede. nizami devlet Emir İtmişin yanına nüzul ve resmi adi üzere buluşup canibi hanemize teveccüh olundu.

(3) Tercümei Tarihi Aynı 802 senesi vakayii : Salî mezkûi Muharreminin iptidası yevmü erbaada Cemaleddin Tabendi İtmişin davadarı güzel Ecrud nam kims'e ve saade-

Kahire Cemaleddin Tabendi azledilerek yerine yine Ayni muhtesibi Kahire oldu (1). Yine bu senenin Cemaziyelevvelinde muhtesiplikten istifasını verdi. Bunun sebebini tarihinde şöyle anlatır (2). Cemaziyelülânın 16 ıncı hamisinde sahibi tarih dahi ihtisabı Kahireden kendi istifasile azlolundu. Sebebi azil kaçan akrabayı Melik Zahir'den Sudun Melik Nasıra davadar olup ve Itmişin cem'i ithal ettiği mal ve eşyasın zaptedip cümle mevcudundan anbarında 6 bin erdüp (3) buğday ve bin erdüp nohut bin erdüp baklasına malik olup tamamı hamından naşi buğdayın erdübü 35 akçaya raic iken ziyade baha ile furuht eyle deyip cebir ve tazyik ettikte ben dahi cevabında malûmunuz bu vilâyette ehli hibre var. Ve hububat üzere tayin ve bazarcı simsarlar var. Anlar beynelmüslimîn ne kadar narh tayin ederlerse anınla bey'olunur. Dediğimde mezburun ulüvvü şanı bu cevaba kail olmayıp kendi gönlün ile satarsın. Hiç lâzım değil vadisinde zulüm ve taa'üye ağaz ettikte iz'an edicek naçar def'i meclis kasdiyle Alerre's vel'ayin inşaallah dahi ziyade bey'olunur diyerek meclisten mufarakat badelyevm çehreyi habisin görmemeğe azimet eyledim amma maddem mansıbı mezkûrda oldukta mezburun muradı icra olunmak düşvar icra olunsa zulüm taaddisine alet olmak hasebile gazabı hudayı lâyezal derkâr bu telâş ve hayretle mukaddemâ beynimizde hukuku kadime sebkat etmiş reisi nevbe sigar ümerasından amma icrai hakka çeri cesur ve mütedeyyin vakur ve hakküy olduğu ecilden sigar ve kibar kelâmın redde iktam etmez beynelenam nafizi kelâm Emiri Cekem ivasının yanına varıp serapa macerayı hikâye ve mansıbı mezkûrdan kendimi azletmeyi istişare edip badehu azlim haberi mezbure vasıl oldukta gazabından kendini helâk rütbesine götürüp lâkin emri mezbure isnadım malûm olmakla zaferyap olamadığı ecilden mansıbı mezkûre nasbedilecek bir adam tedarikine meşgul oldu. Kat'a mürteşi ve afif habis ve lâtif müstahikinden bir fert ka-

tiyle Emir Itmişe arzı ubudiyet ve bezli rüşvet etmekle vak'anüvis asır sahibi tarih Ayni yerine mezbure ihtisabı Kahire için ilbası hil'at eyledi.

(1) 802 senesi vakayii : Mahı Rebiülahirin 14 üncü septinde muhtesibi Kahire Cemaleddin Tabendi azlonulunup yerine vak'anüvis Bedreddin Ayniye ihtisap mezbure inam olundudu.

(2) Tercümei Tarihi Ayni 802 senesi vakayii :

(3) Erdüp 24 ölçek Mısır ölçüsü.

bul vaziyet etmeyip ahirülemir kutai tarik zümresinden mukaddema bir takrible birkaç gün ihtisap naibi olup iptida ihtisabı Kahire olduğum esnada üzerine muhtesip olduğum Takiyeddini Makrizîyi mahı mezburun 7 inci yevmü Cumasında ihtisabı Kahire eyledi.

Aynı 803 senesinde nevrız hafız Yeşbek Şabani ricasile yine muhtesibi Kahire oldu (1). 803 senesinin Cemaziyelahiresinde Yelbugayı Saliminin ricasile Kahire muhtesipliğinden azl yerine شمس الدين نجاشي tayin olundu. Aynî azli hakkında tarihinde verdiği tafsilâtta (2) Cemaziyelahirenin yedinci sebtî ahiri neharında Yelbugayı Salimînin ricasile sahibi tarih yerine شمس الدين نجاشي muhtesibi Kahire oldu. Sebebi azlin tafsili bu ki yevmen mineleyyam Yelbuga cündilerinden nevema benimle aşinalığı olan cündinin biri mahdumu tarafından memuren gelip dedi ki Emir size selâm eyledi ve sizinle görüşmek ister galibi ihtimal hakkınızda hayır murad edip olduğunuz mansıbdan eşref ve ekber bir mansıba nakletmektir dedikte hatıra bu hayal hamı hutur etti ki جمال الدين المظلي vefat etmekle kazai hanefiye halidir caiz ki taklit için davet etmişler ümniyesile azimet ve huzuruna vusulde selâmla fethi kelâma mübaşeret eyledim. Kat'a selâmıma rağbet bana hitap kasdiyle kendi lisanından hayır ve şer bir kelâm sadır olmadı. İllâ etibbaından bir şahıs بِسْمِ اللّٰهِ اِلٰى هٰذَا hitabile kıyamıma işaret ile meclisten kaldırıp divanhanei saraya götürüp Emir bu mevzide sizin meks ve tehirin murad eyledi diye üzerime bir şahsı aharı dahi dideban tayin eyledi. Bibâk ve perva dört gün anda ikamet eyledim. Tarafından tekdir ve ezayayı mutazammın sual ve cevapla mütekeddir etmedi. Lâkin mesmum oldu ki bazı adâmızın malâyani ifkü iftirasına binaen mezbur dahi sa'yı ihtimamla ahvalim halktan tefahhus edip din ve dünyaya hâle verir fisku fesadım olmadığı ecilden itham etmeğe zaferyab olamadı. Dört günden sonra olduğum mekâna bir adam gönderip haneme gitmeğe izin

(1) Tercümei Tarihi Aynî 803 senesi vukuatı : Meliki Nasır seferi Şama gittikten sonra Mısırdaki vaki olan havadisın beyanıdır :

Sahibi tarihi Aynînin شمس الدين نجاشي yerine ihtisabı Kahire olmasını saltanatı Mısır makamında naib olan Tüzmzayı Nasırîden Nevruz hafızı ile davadar şultanı Yeşbeki Şabanî rica ve ricaları hayz kabulde olmak istida ettiklerin ilâm için Biskı Mirahuri irsal edip hasbilmüstedil Rebiülahirinin 14 üncü erbaasında hil'ati ilbas olundu.

(2) Tercümei Tarihi Aynî 803 senesi havadisi.

verdiğini ihbar ettikte çehrei napâkin görmekten tehaşi künan bilâ mucip tahkirinden münkesirülhatır عزیز ذی الانتقام olan mevlâyi müteale havale edip canibi haneye teveccüh eyledim.

Badelyevm yüzün görmek müyesser olmayıp Allahü zülcelâl akrebi ezminede mücazat ihsan eyledi ki evvelâ azli ahiz ve saniyen İskenderye kal'asına hapsolup mahbusen katlolundu. Bu hakaret ve tezlile sebep mezbur ile eazzi ahibbamızdan Emir Cekem beyninde buğzu adavet olup müşarünileyh rahne etmeğe kadir olamadığından naşi esnayı azlimde fırsat bulup bizden ahzi intikam eyledi.»

Aynî 804 senesine nazırıl ahbas Şemseddin Benanın vefatını müteakip nazırıl Ahbas (Evkaf nazırı) tayin edildi (1). Bu vazifeden aynı senenin Zilkadesinin 14 ünde azledilerek yerine sultanın imamlarından Nasrüddini Tabahî nazırıl ahbas oldu (2). Aynî bu vazifelerle meşgul iken bir taraftan da tetebbülerine devam ediyordu.

804 senesine kadar hadisten kütübü sittenin Neseî müstesna olmak üzere diğerlerini Takiyeddini Deceviden okudu (3). Taberanînin hadisten Mu'cemi (معجم) kebirini Kutbüddin Abdülkerimden dinledi (4).

(1) 804 senesi vakayinde : Nazırıl ahbas olan Şemseddin bin Benat vefat etmekle nezaret vak'anüvis zamanı Mahmut bin Ahmedülayniye ihsan ve kezalik Emir Süleymana niyabet gerek tevcih olunmak ferman olundu.

(2) 804 senesi vakayinde : Zilkadenin 24 üncü isneyinde sahibi tarih yerine Sultan imamlarından ibni Tabbahiye nezaretülahbas istikrar olundu.

(3) 809 senesi vefiyatta : Eşşeyhülislamühaddisülfadıl Takiyeddin Mahmut bin Mehmet Haydarüddeceviyyüşşafii mezbur 737 hududunda tevellüt edip sinni tahsile müstaid oldukta ebu Abdülbadi ve Meydumî ve عرضی vesair fuzelâyı asrıdan tahsili ulûm ve istima hadis eyleyip muhaddis ve müsni di kâmil Arabiye ve lûgat ve hesap vesair ulûmda fazıl olduktan sonra kendi dahi tahdis ve tedrise meşgul olup hattâ fakir Neseiden maada kütübü sitteyi mezburdan istima eyledim. İptida Sahihi Buharîyi ibni Taki kıraati üzere ve Sahihi Müslimi Zeyneddin Tahir bin Habîbülhalebî kıraati ile ebi Davut Tirmizî ibni Mace sünenlerin kendi kıraatim üzere ve imamı Ahmet ve Daremi ve Abdibni Hümevat müsnetlerin dahi şeyhi mezburdan eyyamı müteaddidede istima etmiştim.

(4) 809 senesi vefiyatta : Eşşeyh Kutbüddin Abdülkerim bin Takiyeddin Mehmet bin Elhafız Kutbüddin Abdülkerim bin Abdünnur bin Münirülhalebî Sümmülmısrıyyülhanefî mezbur Haşan Erbili ve Ahmet ibni علی المستولی vesair muhaddis asrıdan istima hadisile şerefyab olmağın İmamı Taberanînin Mu'cemi kebirini şeyhi mezburdan istima etmek murad ettikte bazısın kıraat ve ekserin mütavele etmiştim. Sinni 73 hududunda iken sali mezbur Reçebinin sekizinci isneyn günü rihlet eyledi.

809 da İbni Küveykden hadis ve siyerden Şifa fi tarifi hukukulmustafayı, hadisten Süneni Neseîyi, nahivden Teshili kıraat eyledi (1). Hadisten Süneni Darülkutnîyi Fuyiden, Tahavînin Maaniyülasâr şerhini Tanrı vermişten Celâlelhücedînin semâi ile okudu.

Sultan Müeyyedînin ilk zamanında tahtı muhakemeye alındı. Bilâhare 819 tarihinde muhtesip ve Sultanın nedimlerinden oldu. Haftanın dört gecesini Sultanın sarayında geçiriyordu. Aynînin Sultanın gözüne girmesi sır kâtibi Nasıruddin bin Barizînin hoşuna gitmediğinden bunun müdahalesiyle muhtesiplikten azledildi. Aynî bundan çok müteessir oldu.

Bunları tarihinde şöyle anlatıyor (2): Bu senei mübarekenin iptidası Pazar günü Sultan bu fakire hitab eyledi ki sen Melik Nasır asrında bir kaç defa ihtisap hizmetinde kaim ve umuru ihtisaba gereği gibi âlim olduğun malûmumuzdur. Halâ emrû ihtisap müddeti medide muattal kalmağın sana münasiptir dediklerinde fakir dahi el'an zuhur eden kahtu galâyı ve bey'ü şırada olan ihtilâli ve fırınlarda vaki olan nehbü garâtı avamı nâs muhtesibe istinad edegeldiklerinden bu esnada emrû ihtisap gayet müşküldür diye itizar ettiğimde:

Sultan sen bu zahmete tahammül eyle ben sona ianet ederim diye cevap ve hazır bilmeclis olanlar Sultan seni ihtiyar etmese teklif etmezdi. Fermana itaat vaciptir diye ibram ve ilhah eyleyip bu hal üzere meclis tamam oldu. Bu halde ragîfi vahit için halk fırınlarda mücadele ve mukatele edip yine bir nanpareye nail olamadıklarından mezbur eynal ezar

(1) 821 senesj vukuatında : Şeyh Müsnit Ebu Tahir Şerefeddin Mehmet bin Abdüllâtif bin Ahmet bin Mahmut Rabaiyitekrîfî 737 senesi Zilkadesinde tevellüt edip İbni Küveyk demekle maruf kimse idi. Memleketi Kahireye nüzul ve İskenderyede tavattun odip cemi ulûmu tahsil ve Mizi ve Berzali ve Zehebi ve İbnilmürabit ve Ali bin Abdülmümin-den mücaz olup kadı İzzeddin bin Cemaanın meclisine mü'lâzemet ederdî. Kendi dahi Ahmet bin كستعدى ye ve Ebu Naim Eş'ariye Meydumiye ve İbni Abdülhadiye ve gayrılarına tadrise iştigal ve ahir ömründe teferrüd edip cevanibi erbaadan istifade için talebei kesire dersine cem olurlardı. Ve sahibi tarih Kadı İyaz şıfasını mezburdan minelevvel ilelâhir kıraat ettim. Ve cemi merviyatına ve mesmuatına meşayihlerinden mücaz olduğu veçhüzere bana dahi icazet verdi diye nakleder. Mezburun ahır ömrünedek hadisi şerif istimaandan münfek olmayıp sinni 84 seneye balığ iken bu senei mübareke zilkadesinin yirmi beşinci sebit günü vefat eyledi.

(2) Tercümei Tarihi Aynî 819 senesi vakayîinde :

etibba ve gılmanile tarafı bahirde nasın sefineye buğday için hücumunu men ve zevden âciz olup emrü ihtisap gayet es'ab olduğunu bilfiil müşahede ettiğimde bilkülliyye mansıbı ihtisaptan teneffür ve iraz etmiştim. Badehu Muharrem'in ikinci Pazartesi günü Sultan askeri Mısır ile bahrı Nile mürur ve âdeti kadimeleri üzere موسم نام mahalle nüzul eyleyip mahi mezburun üçüncü Salı günü Melik Müeyyed'in emriyle defterdar tarafından bir kimse gelip Sultan sizi davet eder, buyurun dedikte Çarşamba gününe dek mihel alıp badehu ol gün geldikte alessabah bir kayık ile bahri Nilden mürur mahalli mezbure vusul ve Emir Tatarın hanesine duhul edip bir gece anda Beyutet ertesi Perşembe günü sümattan taami tenavül ettikten sonra Sultanın meclisine duhul ettiğimde bilbedahe bu fakire ihtisap hil'ati ilbas olunsun diye defterdara işaret oldahi bir hil'ati fahire ilbas eyleyip emri ihtisap ve umuru Müslimîn sana tefviz olunmuştur diye tenbih eyledi. Müddeti medide tarafı bahirden gılâl gelmez iken bir sefine ile iki bin erdüb mikdarı gılâl geldiğın bieyyi re'yelayn müşahede eylediğinde azim mesrur olup gılâlin kiletinden bir lokma nan bulunmaz iken biavnihi tealâ fukara ve ağniyaya bilkülliye şebai tam hasıl oldu ve dahi Sultan emri ihtisaba müdahale etmeyip ancak bu fakire ianet için mezbur Emir Eynal Ezara emir oldahi memur olduğu veçhüzere ianet edip Bulaka ve Mısır atika umuru nası görmek için benimle maa sa'y ve küşiş ederdi. Badehu gılâl kesir olup merkumun ianesine hacet kalmamakla mezbur Eynal kendi işine meşgul ve bu fakir dahi emri ihtisaba meşgul olmuş iken sır kâtibi olan Nasıruddin bin Barizî umuru devlette istiklâl mülâhazasile kendiden gayri ulemadan ve Arabdan bir ferdin alelhusus Türk ve Acemin Sultana takarrübünden mahzuz olmayıp fakir ise herbar meclisi sultaniye bilâ mani dahil ve bizzat kendi ile musahabet ve ülfet ve haftada dört gece beyütet ettiğime hasedinden ve mansıbı ihtisap mezburun reyile olmayıp ancak Sultanın karihasından zuhur ettiğine eleminden ve sabıkan rüşvet ile muhtesip eylediği ibni Şabanı yine mansıbı ihtisap için mezbure rüşvet arzettiğinden hasılı bu ağrazı mezkûreden nası mansıbımız olan ihtisabı mezbur ibni Şabana tevcih olunmasını iltizam ve Sultan ile beynimizi tebrid için meclislerinde bazı nifak amiz kelimat ile gamzeyledikte Sultan mezburun kelâmını ısga etmemişti. Amma bu esnada ittifaken tahsildar olan Şehabeddin merhum olmakla mezbur ibni Barizi çünkü hilâfı

mızda olduğundan bu fakirin haber ve agâhım yok iken halâ hizmeti ihtisabında müstahdem olan bendeniz sabıkan def'atla tahsildar olup mahzuz olmakla yine tahsildarlık mansıbı ihsan olup ihtisabı şerrü fitnesinden halâs olmasın rica eder diye Sultana bu gûna gamzettikte Sultan dahi anın tahsildar olduğü var mıdır diye istifsar mezbur dahi beli vardır diye ihbar edip kelâm bunun üzerine tam oldu. Badehu Rebiülevvelin on ikinci Pazar günü Sultan Melik Nasırın bina ettiğü manzarada cülûs eyleyip İbni Barizî ve ümerayî Şafiyin ve Takiyeddin bin Hüccetüşşagır ve şeyh Şerefeddin bin Tebanî bilcümle Sultanın huzurunda cülûs ettiklerinden sonra ben dahi kuud ettiğimde Sultan tahsildar olduğun var mı diye hitap eyledikte ben dahi Emir Cekemin defterdarlığı vaktinde olmuş idim cevap ettiğimde Sultan ne mikdar şey hasıl olur diye istifsar ben dahi haramdan içtinap etmiyen kimseye çok şey olur lâkin afif olan kimseye birşey hasıl olmaz diye iş'ar ettiğimde mezbur İbni Barizî ol mansıb defter emanetinin sanisidir şeyi kesir hasıl olur diye bana muaraza eyledikte ben dahi vallah sanisi salisi malûmum değıldir diye reddi kelâm esnasında Takiyeddin bin Hüccetüşşagır dahi tahsildarlık rütbesinden birşey hasıl olmaz. Hattâ Safedi celbi mal etmede naziri yok iken mansıbı mezburdan şikâyet ededi diye benim kelâmımı teyid eyleyip bu hal üzere meclis münkati oldu. Pes İbni Barizinin hasedinden naşı ihtisabın şerrü fitnesinden şikâyet ve tahsildarlık rütbesini taleb eder diye kizben nakleylediğü kelâmı Sultan sahih zannedip mahi mezburun 14 üncü Salı günü beni azleyleyip İbni Şabanı muhtesip eyledikte bu fakire lisan ile tabiri mümkün olmıyan gumumu azime ve hümumu şedide müstevli oldu. Lâkin vallah ciheti azlimden değıl belki müddeti kesire kahtu galâ sebebile olan şerrü fitne eyyamında mansıbın zahmet ve meşakkatine giriftar ve ekseri leyalide habda dahi endişem deryada olan sefineler ahvalinden olup ve ömrü nazeninim dahi leylü nehar anın üzere mürur etmekle ihtisabın intizamı vaktinde İbni Şaban misilli raşı ve mürteşi cahil ve ebter mansıbım olan ihtisabı elimden aldığü elemi azim ve hüznü şedide badi oldu. Yoksa filhakika benim indimde mansıbın vücudu ve ademi alesseviyyedir. Badehu azlimin ikinci günü meclise Sultana vardığımda tebessüm ve beşâset ile sen mağmum ve mahzun olma. Sana mansıbından âlâ mansıba tevcih ederim diye hitab ve fakir dahi Allah tealâ seni makamında daim eylesin. Şebi ruz hizmeti

duanızdayım. Mansıb nolsa gerek hemen bendeki hüsnü nazarınız kâfidir diye cevap ettiğimde vafir hazzeyleyip hazır bilmeclis olanlara haliya muhtesip olan ne gûne kimsedir deyu istifsar eyledikte bir ferd cevap vermeğe kadir olmadığından fakir hemen fethi kelâm edip mukaddema bir defa ihtisap hizmetinde olduğu vakitte kendiniz yüz değnek darbedip bir dahi mansıb sevdasında olmasın deyu emir buyurduğunuz İbni Şabandır deyu cevap eylediğimde Sultan münfeil olup hayasından başın aşağı eğip tekellüme mecali kalmadı. Badehu defterdar Emir Çakmak beni davet eyleyüp Sultan tahsildarlık mansıbını sana ihsan eyledi dedikte ben dahi İbni Şaban misillu raşi ve mürteşi ve cahil sureti insanda himar mansıbı ihtisaba nail olmakla münkesirülhatır olduğumdan laalliasâ ile redileyin ederdim. Maksudum mansıbı mezburu kabul etmemektir deyu hatmi kelâm eyledim. Bu hal üzere on beş gün mikdarı mürur eyledi. Bu esnada bazı ehibba Sultan şayet senin imtinaindan kendüye hatırı kalmış zanneder deyu pendü nasihat ettiklerinde fakir dahi nusuhlarını istima ve alelhusus Sultan yanında ırzımıza nakise verecek ef'alın sudurunu temenni eder ve aramızda nice münafıklar olduğundan bizzarur mansıbı mezburu kabul edüp mahı mezburun 27 inci Pazartesi günü Safedinin fevtinden bu fakire ihsan olundu. »

820 senesinde Aynı Sultanla beraber Kudüse gitti (1).

(1) 820 senesi vakayii. Zikri tevehh bicanibi Kudüs : Ramazanı şerifin 14 üncü günü Sultan Dımıştaktan huruç ve Kudüsü şerife azimet mahı mezburun 24 üncü Perşembe günü Kudüsü şerife duhul eyleyip Sultan babı silsilede Dengiziye nam mevkiye nüzul ve ümerâ ve ümenadan kimisi medarise ve kimisi hanegâha duhul edip Sultan salâti Cumayı Mescidi Aksada edadan sonra Buhari şerif kıraat olunduğunu istima ve akşamı sebt gecesı kurraları ve vaizleri cem'eyleyip kurralara Kur'anı azimüşşanı tilâvet ve vaizlere va'zu nasihat ettirip ol gece bir leylei meşhude oldu. Sahibi tarih nakleder ki 'ol gece Mescidi Aksaya çok kimse crm'olup Sultan camii şerifin südesinde karar ben dahi Sultanın huzurunda olduğumdan ulemâ ve fukara ve sulehaya sadakatı kesire ita eylediğini re'yelayn müşahede eyledim. Badehu salâti subhu ol makamda eda edüp Medinei Halil İbrahim Aleyhisselâm tarafına âzim ve bu fakir dahi maiyet ile Medinei mezbureye kadim ve Ramazanı şerifin 27 inci Pazar gecesı anda meksolunup ertesi vakit subuhda hareket ve mahı mezburun 28 inci Pazartesi günü Gazzeye dahil ve sarayı Sultanîye nazil ve aharı neharadek tevakkuf eyleyip hanigâhı Siryakus tarafına rihlet Şevvalin sekizinci günü ol mevziye vazı kadem edüp mahı mezburun 14 üne varınca neharda saydı şikâr ile evkatı gûzar ve derunu hanegâhta Pazar gecesı şükrü nefis et'ime ve gûnagûn üsrıbe ile sümât

823 senesi Sultan Müeyyed Ayniyi Karaman oğlu Ali beye hil'at ilbas ve bilâdı tahrir eylemek üzere Karaman bilâdına gönderdi. Buradan avdetinde Sultan muhtesipliği kendisine vermek arzusunda bulundu ise de İbni Barizînin müdahalesile bu fikrinden vaz geçti (1). 824 senesi Melik Zahir Tatarın saltanatı sırasında Sultan ile aralarında evvelce dostluk olduğundan kendisine çok ikram edildi (2). Ve Melik Zahirin emrile Kudurî [müellifi Hasan bin Ahmedilkuduriyülbağdadî] yi Türkçeye tercüme etti (3).

çekilip nâs tena'um oldular badehu hanegâhtan kalkıp mahı mezburu 15 inci Perşembe günü Ferzent Ercümendi Seydi İbrahim ile maa darâtı azime ile Kahireye kudum ve babı Nasırdan kal'aya varınca harir döşenip iptida kendi bina eylediği medrese ve camiye nüzul ve halka anda sūmat ile in'am edip badehu kal'aya duhul eylediği gün nasa ruzu sürur ve halk beyninde yevmü meşhur oldu.

(1) 823 senesi vakayiinde : Mahı Rebiülevveliu 22 inci günü sahibi tarih Aynî nakleder ki tarihi mezburda Şultan İbni Karamanın bilâdına malik olmakla kendi tarafından hâkim olan Ali Bey bin Karamana ilbası hil'at ve bilâdı tahrir etmek için bu fakiri irsal edip biz dahi hizmeti lâzımemizi eda ve yine Kahireye kudum ettiğimizde Sultan bizim için mansıbı ihtisabı ihsan murad edip İbni Barizî müfsit bu haberdan agâh olduğu saat serian huzuru Sultaniye kudum esnayı mükâlemede ihtisap İbrahim bin Hişşam Cündiye olması için 800 dinar arz Sultan dahi bize murad ettiğini ifade ettiklerinde mezbur İbni Barizî murad buyurduğunuz kimse henüz meşakkat seferi çekmiştir. Bir mikdar istirahat etse münasip olurdu diye ilâm etmeğin Sultanın sem'ine sadayı dinar ilga olunmakla sükût edip mahı Recebi şerifin 25 inci Perşembe günü İbrahim mezbure hil'ati ilbas eyleyip muhtesip eyledi.

(2) Şemseddin Mehmet Sahaviyülmısrî, Zeyl Ref'ülasır an kuzatı Mısır,

(3) 824 senesi Melik Zahirin vefatı beyanındadır : Mahı Zilhiccenin 4 üncü Pazar gecesi Melik Zahir Tatarın kulunç marazı müştred olup vefat eyledi. Badehu ümera ve kuzat cem'olup Melik Zahirin oğlu Mehmede umuru saltanatı tefviz etmek üzere ittifak ettiler badehu Karafede Leys ibni Saad radiyallahü anh hazretlerinin baş tarafına defnettiler. Umuru garibedendir ki kendisi Şam canibine teveccüh ettiği vakitte ol mahal- le medfeni hafrile emretmişti. Mezbur Melik Zahir memlûklerinden olup ahar saltanatta işтира olunmakla eyyamında çından şöhretyab olmamış idi. Lâkin Melik Müeyyed şeyh eyyamında vafir menasıba müstahdim olmak sebeble meşahirden olmuştu. Merhum mütevazı ve hilim ve tedbiri umurda mahir ve fıkıh şerifte mesalli kesireye arif kimse olup kütübü kesire cem'etmişti. Ekseri Türk lisanı üzere tekellüm ederdi ve lisanı türkiye ziyade ihtimamından İmamı Ebu Hanife radiyallahü anh hazretlerinin mezhebinde telif olunan kütübü fıkhiyeden Kudurî kitabını manasından birşey tağyir ve ebvabından bir bab tebdil etmeksizin Türkî lisanına tercüme etmek bu fakire emredip fakir dahi memur olduğum vechüzere tercüme etmiştim.

825 Eşref Barsbay Sultan olduğu zaman Aynîyi yanına alıp yakın dost edindi. Aynî her zaman Sultanla beraber bulunur ekseriya Sultanın yanında yatar, Arapça yazdığı tarihi okur, Türkçeye tercüme edip Sultana anlatırdı. Sultan dine ve ibadete ait muhtaç olduğu malûmatı Aynîden sorar öğrenirdi. Eşref Barsbay eğer Aynî olmasa idi Müslümanlıktan biç birşey bilmeyecektik derdi (1). 829 senesi 17 Rebiülahir kadı Tefihninin azlini müteakip hanefi başkadısı tayin edildi. 833 26 Sefer hanefi baş kadılığında azledilüp yerine Tefihni getirildi (2). Aynı sene Rebiülahirinin 4 üncü Cumartesi günü Emir Eynal Şişmanînin azlini müteakip muhtesip tayin edildi (3). 835 senesi Cemaziyelahirenin 26 ıncı günü Aynî tekrar hanefi baş kadısı oldu (4). Aynî bu suretle muhtesipliği, hanefi baş kadılığını ve hapishane müdürlüğünü üç vazifeyi birden uhdesinde toplamıştı. Şimdiye kadar böyle üç vazife hiçbir kimsenin uhdesinde toplanmamıştır (5). Nihayet muhtesiplik vazifesi kendisinden alındı. Eşref Barsbayın vefatına kadar diğer iki vazife hapishane müdürlüğü ve hanefi baş kadılığı kendisinde bırakıldı, Melik Eşref Barsbayın vefatından sonra oğlu Melik Aziz Yusuf hükümdar olmuş ve Atabey Çakmak devletini idareye başlamıştı. 842 13 Muharrem Emir Çakmak Aynîyi hanefi baş kadılığında azletti. Aynî bu azlini müteakip evine çekilerek telif ve tedrisle meşgul

(1) Şemseddin Mehmedüssahaviyülmısrî. Zeyl ref'ulasır an kuzatı Mısır. Cemaleddin Yusuf bin Tanrıberdi. Elmenhellüssafi velmüstevfi badelvafi.

(2) Tercümei Tarihi Aynî 845' senesi vakayii : Mahi Seferin 26 ıncı Perşembe günü kadı Abdurrahman Tefihniye hil'at ilbas edip bu fakir sahibi tarih azlinden diyarı Mısırdaki kaziyülkuzatülhanefiye eyledi. Ol sebep ile ki bazı a'dâ bu iki kadı beyinlerinde ihtilâfı kesir olmakla mesalihi müslimîn muattal oluyor diye Sultan Meliki Eşrefe nifak etmişlerdi Bu misillü iftira ile kadı âlim Zül'adli azli lâyük olmadığından iştibah yoktur, lâkin ehli şevketin hali böyledir. Bu esnada Sultan bana hitab edip buyurdu ki azli mucip birşey sadır olsa dahi seni azldtmezdim lâkin emir böyle vaki oldu dedi.

(3) Mahi Rebiülahirin dördüncü sebit günü bu fakir sahibi tarihe hil'at ilbas edip Emir Eynal Şişmanî azlinden diyarı Mısır ve Kahireye âdeti kadimesi übere muhtesib eyledi.

(4) Tercümei Tarihi Aynî 835 senesi vukuatı : Senei merkume Cemaziyelahiresinin 26 ıncı günü Meliki Eşref mensubatından bu fakir sahibi tarih kaziyülkuzatülhanefiye olup tarafı Sultandan hil'at ile ikram olundu. Bu fakirin yerine Selâhaddin Bedreddin yevmü mezkûrda muhtesip oldu.

(5) Şemseddin Mehmedüssahaviyülmısrî. Zeyl ref'ulasır an kuzatı Mısır.

oldu. Bir müddet sonra Melik Aziz Çakmak zamanında tekrar Kahire muhtesipliğine tayin edildi. 845 senesi bu vazifeden azledildi (1).

846 senesi Aynî yine muhtesibi Kahire tayin olundu (2). 847 senesi bu vazifeden azledildi (3). 853 senesi gözden düştü. Vazifeleri elinden alındı. Parası olmadığından çok sıkıntı çekti. Emlâkini ve kitaplarını satmak mecburiyetinde kaldı (4). Nihayet 855 senesi Zilhiccesinin 4 üncü Salı gecesini vefat etti. Ertesi günü camii Ezherde namazı kılındı ve evinin civarında kendi yaptırdığı Medresei Aynîye defnedildi (5). Aynînin talebelerinden Cemaleddin Yusuf bin Tanrıberdi Aynî hakkında: Bu zat fıkık usul, nahiv, sarf ve lûgat ilimlerinde mütefennin ve bilhassa tarih ve muhazaratta fevkalâde (ortaklık) müşareket ederdi. İttılâ kesir sahibi, makul ve menkulde bilgisi fazla kendisine taarruz edilmedikçe kat'iyen başkasına tecavüz etmez ve karıştığı muhasebeye cidden büyük bir vukufu karıştırdı. Kendisi esmer renkli, kısa boylu, uzun sakallı, Türk lisanında çok fasih ve tarih anlatmakta fevkalâde mahir nefis hatta malik sür'atli yazı yazar bir zattı. Fıkıhdaki Kudurî kitabını genç yaşında bir gecede yazdığı söyleniyor. Bütün müsveddeleri mübeyyezattan maduttur. « Onun ilmi ile ölçülemeyecek kadar nazmı ve nesri vardır » diyor. Yine Aynînin talebelerinden Şemseddin Muhammedüssahaviyülmısrî Zeyli refûlasır an kuzatı Mısırdaki hocası için Aynî sarfta lisanı Arapta ve diğer bilgilerde âlim ârif bir imam olup tarih ve lûgatte hafız ve birçok ilimlere müşariktir. Mütaleadan ve yazmaktan bir dakikaa fariğ olmamıştır. Elile pek çok şey yazmış ve pek çok şey telif etmiştir. Kalemî takririnden daha lâtıfti.

(1) Tercüme-i Tarihi Aynî 845 senesi vukuatı: Bu senesi mübareke duhulünde Mu'tesit billâh ve Sultan Melik Zahir Çakmak ve Atabeykûlasakir, Emir Yeşbek olup sair ümera ve erbabı menasib makamlarında kaim olmuşlardı. Bu esnada bu fakir sahibi tarih diyarı Mısırdaki muhtesip iken azlimden Rebiülahirin üçüncü sebt günü Sultan Ali Acemiye tevcih eyledi.

(2) Mahî Şevvalin 29 uncu Perşembe günü bu fakir sahibi tarih Aynîye hil'at ilbas edip Ali Acemi Horasaninin azlinden diyarı Mısıra muhtesib eyledi.

(3) 847 senesi vakayii: Mahî Seferin 12 inci Salı günü Ali Acemiye hil'at ilbas edip bu fakirin azlinden diyarı Mısıra muhtesib eyledi.

(4) Cemaleddin Yusuf bin Tanrıberdi, Elmühellüssafi velmüstevfi badelvafi.

(5) Cemaleddin Yusuf bin Tanrıberdi, Elmenhellüssafi velmüstevfi badelvafi, Şemseddin Mehmedüssahaviyülmısrî. Zeyl refûlasır an kuzatı Mısır.

Yazısı güzel ve sür'atli idi Kudurîyi bir gecede yazmıştı. Gurup vaktinde başlamış güneş doğuncaya kadar bitirmişti. Muaşeretini çok lâtif mütevazi idi » ibarelerini yazıyor. Halep tarihi müellifi Alâeddin ibni Hatib tarihinde: Aynî muhtelif ilimlere el atmış âlim ve fadıl bir imamdır. Onda haşmet, mürüvvet, asabiyet ve diyanet bir arada toplanmıştır» diyor.

Talebeleri ve Aynînin tercümesi halinden bahsedenler Aynînin muhtelif bilgilerde büyük bir vukuf sahibi değerli bir âlim olmasında ittifak ediyorlar. Aynînin ilmîni bilgisinin derinliğini eserlerinden ve tarihinde (1) hey'et, tabakat, ilmi hayvanat ve coğrafyaya ait verdiği malûmattan da anlamak kabildir. Aynî evvelâ bir âlim daha sonrada müverrihtir. İkinci bir nokta Aynî bütün hayatında mütalea ve yazmaktan bir dakika fariğ olmamıştır. Bunu okuduğu derslerden ve yazdığı eserlerin çokluğundan aldığımız netice ile pek kolay anlıyabiliriz. Aynî muhtelif ilimlere ait pek çok eser yazmıştır. Türkçeyi çok fasih bildiği ve kendisi Türk olduğu halde devrinin ve muhitinin icabı hemen bütün eserlerini Arabça yazmıştır. Yalnız Kudurî tercümesi ve bir de İran şahlarının tarihinden bâhis Tarihüle-kâsire Türkçedir.

Eserleri:

Aynînin eserlerini şerhettiği eserler, ihtisar ettiği eserler ve bir de bizzat telif ettiği eserler diye üçe ayırabiliriz.

1 — Şerhettiği eserler: On cilde yaklaşan Sahihi Buharî şerhi ki ismini عمدة القارى فى شرح البحارى koymuştur. On ciltlik İlmi dirayetülhadisten Tahavînin Maaniyül'âsar şerhi, hadisten Süneni ebi Davudun bir kısmının şerhi, Keşfüllisam: İbni Hüşşamın. Siyretünnebeviyesinin şerhi, Şerhülkelâmüttayyib libniteymiye: İbni Teymiyenin Elkelimüttayyibinin şerhi, Şerhi tuhfetülmülûk filfüru': Fıkıhtan Tuhfetülmülûk şerhi, Remzülhakayik fi kenzüldekayik: Fıkıhtan Kenzüldekayik fi furuulhanefiyenin şerhi, on bir ciltlik Şerhi Hidaye: Fıkıhtan هداية فى الفرع şerhi, iki cilt البدور الزاهر: Fıkıhtan البحار الزاهر nin şerhi, iki cilt Eşşevahid: Nahivden Elfiye şerhlerinin şevahidinin şerhi, Felâhı ervah: Sarftan Merahülervah şerhi, شرح عوامل مائة: Nahivden عبدالقادر الجرجانى nin شرح عوامل مائة şerhi, شرح-

(1) İkdülcuman fi tarihi ehlizzaman.

عروضى الساوى : Sadreddin Mehmet binüssavînin Kasidei Lâmiyesinin şerhi, شرح عروض ابن الحاجب : İbni Hacibin Aruzunun şerhi, Usulü Fıkıhdan شرح المغنى للجارردى Nahivden Çariberdî nin eserinin şerhi, شرح الباب : Nahivden Seyfeddin Esferâinin eserinin şerhi, Tezkerei Nahviye şerhi.

2 — الوسيط فى مختصر المحيط : فتاوى الظهير in muhtasarı, الوسيط فى مختصر المحيط : Nahivden Muhitin muhtasarı. Tarih İbni Hullekânın muhtasarı.

3 — Bizzat telif ettiği eserler: Sarf ve Aruza dair bir mukaddime, Peygamberlerin siyretinden bahseden Siyretülenbiya, Tabakatı Şuarâ, Hanefî fıkıhlarını tereracümü ahvalini cami Tabakatı Hanefiye, üstadlarının ve Tahavînin eserinde geçen zevatın tercümei halleri, siyasete dair Tuhtfetülmülük, va'zu nasihatlere ait Meşarihüssudur filmevaiz, nevadir ve letaife dair Zeynelmecalis, Melik Müeyyedin hayatını anlatan سيرة ملك المؤيد سيرة الاشرف, كشاف ابواليث بغوى Melik Eşrefin tercümei halinden bahseden تفسيرlerine talikler, Kudurî tercümesi, İran şahlarının tarihlerinden bahseden عقد الجمان فى تاريخ اهل الزمان ناريخ الكاسر, nihayet bizim tetkik edeceğimiz tarih

IKDÜLCÜMAN Fİ TARİHİ EHLİZZAMAN

İsmi İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman olan Aynî tarihi İbni Ceriri Taberî, İbni Esir ve İbni Kesir tarihleri gibi vukuatı sene, sene kaydeden bir tarihi umumîdir. Hilkatı âlemden 850 senesine kadar cereyan eden vukuatı âlemi ihtiva eder. Aynî tarihinin aslı 19 cilttir (1). Bu tarih mü-

(1) Cemaleddin Yusuf bin Tannrıberdî. Elmenhellüssafi velmütevfi badelvafide İkdülcüman fi tarihi ehlizzamanın 20 cilt ve Bursalı Mehmet Tahir Bey Osmanlı müelliflerinde 24 cilt olduğunu kaydetmişlerdir. Kâtip Çelebi Keşfüzzununda ve Şemseddin Mehmedüssahaviyülmısırî Zeyl ref'ulasır an kuzatı Mısrda İkdülcümanın 19 cilt olduğunu söylüyorlar. Topkapı sarayında Ahmedî Salis kütüphanesinde Aynînin el yazısile olan nushalarının tamamı 19 cilttir. Ahmedî Salis kütüphanesindeki nushalar hakkında malûmat verirken bundan bahsedilmiştir.

ellifin kendisi tarafından üç kardeşi Şehabeddin Ahmet tarafından (8) ciltte ihtisar edilmiştir (1). 19 ciltlik asıl Aynî tarihlerinin, birinci cildinde müellif Allaha hamd ü senadan sonra kitabını nasıl tertip ettiğini anlatıyor (2). "Hadaset sin ve ünfunı şebabda mebdei dünyadan 805 hududuna gelince bir tarih cem'eylemiş idim ki Kısası Enbiya aleyhisselâmi havî ve dahi sonra mürur eden ezminede hulefa ve mülûk meyanında havadis-ten ne vaki oldu ve ol milletleri ve ayânın vefiyatını bilcümle ayânın ol mecmuanın evvelinde melekûtü ulviyede ve süfliyenin ahvalin beyan eylemiştim. Sonra bana bu lâyah oldu ki ol nakli beyan eylediğim kitabı evvelki tertibinden hoş bir tertip ile tenkîh ve içine bazı münasip ve lâtif ziyadeler ve nevadiri şerife koyup tertibi evvelde olan mebhâsler münhal ve anda mezkûr olan emkine ve esami ricalde hiç bir şüphe kalmayıp beyan ve halloluna diye mecmuanın namın İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman tesmiye eyledim ve anda aranıp tettebbü olunan şey bulunmak asân olsun diye bir nice fuzul etmekle tafsil eyledim,, tarihini nasıl tertip ettiğine dair verdiği bu izahatı müteakip "sadede şürû etmezden mukaddem bir mukaddeme bast ve irad eyledim ki ol mukaddemede tarihi filasıl nedir ve tarihin manası nedir ve tarih niçin vaz'olundu ve binası nedir bilcümle haber verir,, diyerek mukaddemeye başlıyor. Mukaddemeyi müteakip hicrî birinci seneye kadar olan vukuatı ikiye ayırmak mümkündür. 1 — Melekûtü ulviye ve süfliyenin ahvalini beyan eden kısım ki dünyanın yaratılışı ve bunu müteakip semavat, arz, mevcudat, mahlûkat anlatılmış. 2 — Kısası Enbiya aleyhimüsselâmi havî olan kısım Peygamberler tarihi, İslâmiyete kadar muhtelif mülûk tarihleri birinci kısımda müellif evvelâ dünyanın kaç günde halk edildiğini ve bunun hakkında söylenen rivayetleri saydıktan sonra günleri ve ayları arşın halkolunduğunu beyan ediyor sonra semavatın zikri beyanındadır diyerek yedi kat göğü, şemsi,

(1) Şemseddin Mehmedüssahaviyülmısrî. Zeyl ref'ulasır an kuzatı Mısırdâ ve Cemaleddin Yusuf bin Tanrıberdi. Elmenhellüssafi velmüstevfî badelvacfide Aynînin İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman, Tarihülbedrî namile üç ciltte ihtisar ve kardeşi Şehabeddin Ahmedin yine bunu 8 ciltte ihtisar ettiği kayıtlı. Kendisinin ve kardeşinin meydana getirdiği bu muhtasar tarihlerin bazı ushalarına kütüphanelerde Aynî tarihinin muhtelif nushalarını tetkik ederken tesadüf ettim. İkdülcümanın muhtelif kütüphanelerdeki nushalarına ait malûmat veririrken bunlardan ayrıca bahsedilmiştir.

(2) Tercüme-i Tarihi Aynî cilt 1.

kameri, yıldızları, bulut, yağmur, kar, dolu, şimşek, kasırga hakkında malûmat veriyor. Sonra arzı anlatmağa başlıyor. Arzın mesahasını, iklimleri, iklimlerde mevcut şehirleri, kısım kısım izah ettikten sonra denizleri, kal'aları, dağları, gölleri, nehirleri, pınar ve kuyuları anlatıyor. Bunu müteakip Faslı fi beyanilmevcudat velmahlûkat diyerek insanın kaç nev'e ayrıldığını izah ayrı ayrı bu neveler hakkında malûmat veriyor. Badehu cin ve şeytan ve daha sonra hayvan nev'ini anlatıyor. Sonra maadin nebatat, Melâikei kiramın halkleri ve nevelerini izah ediyor (1). Bundan sonra Adem aleyhisselâmın yaradılışını anlatarak Peygamberler tarihine başlıyor ki bu yukarıda izah ettiğim gibi ikinci kısımdır. İkinci kısım Adem aleyhisselâmın yaradılışını, hayatını, evlâdını anlattıktan sonra gelen Peygamberleri evliya ve enbiyayı anlatıp Mülûkü fürs, فرعون Mısır, Mülûkü Yunan, İslâmiyetin zuhurundan sonra mülûkü Rum, mülûkü Efrenc, Mülûkü Süryan, Mülûkü Hindi anlatıp zuhuru İslâmdan evvel diyarı Yemende olan mülûkü Arap kıssası beyanındadır diyerek Habeşlilerin Yemen üzerine istilâlarını ve daha sonra mülûkü Cerhim, mülûkü Kindeyi anlatarak müteferrikin olan mülûkü Arabı badehu aksamı Arabı Kahtan oğullarını, kabileyi Adnanı anlatıyor. Bunu müteakip Peygamberin nesebini Kureyşin nesebini daha sonra Peygamberin velâdetini, Mekkeye hicrete kadar Peygamberin hayatını anlatıyor.

İkinci kısmı müteakip hicrî birinci seneden 850 tarihine kadar sene sene cihan vukuatı kaydedilmiştir. 133 senesine kadar olan vukuat Peygamber devri, Hulefayı Raşidîn ve Emeviye devletinin tarihinden ibarettir. Bundan sonra 850 senesine kadar esası Hulefayı Abbasiye badehu Mısır halifeleri olmak üzere Şimali Afrika, Mısır, Suriye, Yemen, Hicaz ve Elcezire İran ve Maverayı nehir badehu Anadolu da teşekkül eden devletlerin tarihinden bahsedilmiştir. Ara sıra İslâm devletleriyle münasebetleri dolayısıyla Bizans ve diğer garp devletlerine ait ufak tefek malûmat verilmiş ise de esas İslâm devletleri vukuatıdır. Aynî tarihinde yalnız siyasî vukuatı kaydetmekle kalmamış diğer İslâm tarihlerinde görüldüğü gibi

(1) Bursalı Mehmet Tahir Bey Osmanlı müelliflerinde bu kısım hakkında : Ehli Hey'et ve Tabakatın şimdiki nazariyatı fenniyelerine tevafuk eder pek çok maddeler serdoluğdu gibi İlmi Hayvanata dair de müdekkikane malûmatı havidir. Bundan başka coğrafyaya taallük eden bahislerde dahi mucibi istifade mündericatı vardır» diyor.

iktisadî, içtimai vukuata ait de bir hayli malûmat vermiştir. Muhtelif yerlerde çıkan taun veba gibi hastalıklar, kıtlıklar, zelzeleler, Nil Dicle gibi büyük nehirlerin taşması, ay ve güneş tutulması Aynî tarihinde ehemmiyetli bir yer almaktadır. Bundan başka her sene vukuatı nihayetine o sene vefat eden ayân ve ümerânın vefatı tercümei hali de ilâve edilmiştir.

İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman ne zaman yazıldı?

Aynî mukaddemesinde gençliğinde mebdei dünyadan 805 senesine kadar bir tarih cem'eylediğini ve sonradan bunu tekrar tertip ve fasillara ayırdığını söylüyor (1). Bundan anlaşılıyor ki 805 senesinden sonra Aynî yazdığı tarihi yeniden tertip ve intizama koyup 805 senesinden sonraki hâdiseleri bu tarihe ilâve etmeğe başlamıştır. Kendi el yazısile olan nushalardaki kayıtlardan (2) birinci cildin 825 senesi Mubarreminin sonuncu Cuma günü Kahirede Ketame mahallesinde kendi yaptırdığı medresenin yanındaki evinde, ikinci 825 senesi 10 Rebiülahir Cuma günü, üçüncü cildin 825 senesi Recep ayının 27 sinde, altıncı cildin 825 Cemaziyelahirde, sekizinci cildin 830 senesi Muharreminde, dokuzuncu cildin 830 24 Şaban Cuma günü, onuncu cildin 831 Sefer ayının 3 üncü Pazartesi günü sabahleyein, on birinci cildin 831 10 Cemaziyelevvl Perşembe günü, on ikinci cildin 831 Ramazan ayının 2 inci Pazartesi günü, on üçüncü cildin 832 Muharrem 22 inci Pazartesi günü yazıldığı anlaşılıyor.

On üçüncü ciltten on dokuzuncu cilde kadar olan ciltlerde bundan sonraki senelerde yazılmış en son cilt 850 senesinde bitmiştir. Netice olarak diyebiliriz ki Aynî 805 e kadar evvelce topladığı tarihi yeniden tasnif ve tanzimden sonra 805 senesinden sonraki vukuatı sene sene ilâve edip 850 senesinde tarihi bitirmiştir.

805 senesinden 850 senesine kadar Aynî Kahirededir. Tarihini de kendi el yazısile olan nushalardaki kayıtlardan Kahirede medresesinin yanındaki evinde yazmıştır. Bu zamanlar Mısırda Memlûkler hâkimdir. Bilhassa bu Memlûklerden Fereç bin Berkuk [801 - 808], Melik Müeyyed [815-824] Ezzahir Seyfeddin Tatar [824], Eleşref Seyfeddin Barsbay [825 - 841],

(1) Mukaddime sahife 17

(2) Topkapı sarayı Ahmedî Salis kütüphanesindeki Aynînin elyazısile olan nushasıdır.

Ézzahir Seyfeddin Çakmak [842 - 857] bu devrin en mühim hükümdarlarındanlardır. Aynı tarihini bu mühim Memlûk hükümdarları devrinde yazmıştır.

İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman'ın me hazleri

Aynı İkdülcüman'ın muhtasar nüshasının birinci cildinde yazdığı mukaddemede İkdülcüman'ı yazarken İbni Kesirin Elbidâye vennihaye unvanlı tarihini esas itti haz ettiğini bundan gayri diğer kitaplardan istifade ettiği zaman bu kitapların ismini zikrettiğini söylüyor.

Aynı tarihinde İbni Kesirden gayri kitaplardan aldığı vak'aları müellifin veya eserin ismini söyleyerek zikreder.

Bu şekilde Ayninin istifade ettiği eserleri altı kısma ayırmak mümkün. 1 — Tabakat, 2 — Vefiyat, 3 — Ensab, 4 — Memalik ve mesalik, 5 — Siyer ve Megazi, 6 — Tarihler.

1 — Tabakat: Tabakatüsshabe vettabiîn [Ebu Abdullah bin Saad vefat: 230], Tabakatüşşuarâ [Ebulabbas Abdullah bin Mutez vefat: 196], Tabakatülhükema [İbni Said vefat: 548], Tabakatünnuhat [Ebu Said Hasan bin Abdullah bin Seyrafi vefat: 368], Uyunülebna fi tabakatiletibba [Şeyh Muvaffakaddin ibni ebi Useybe].

2 — Vefiyata ait eserler: Vefiyatülayân [İbni Hallegân vefat: 681], Vefiyatü şüyuh [Abdülaziz Ensari].

3 — Ensab: Ensabülarabî [Ebulmünzir Hişşam bin elketbî vefat: 204], Ensabüleşraf [Ebulhasen Ahmet bin Yahya elbilâziri], Kitabülensab [Ebu Said Abdülkerimüsemani vefat: 562].

4 — Memalik ve mesalike ait eserler: Kitabülmesalik velmemalik [İbni Hurdadbih vefat: 300], Elmesalik velmemalik [İbni Havkal], Kitabülekalim [Ebu İshak İbrahim bin Mehmedülstahrî], Mu'cemülbüldân [Ebu Abdullah Şehabeddin Yakudülrumî elhamevî vefat: 726], Nüzhetülmüştak fi ihtirakılafak [Şerif Mehmet bin Mehmedülidris], Elmesalik velmemalik [466-487] [اقتباس الانذار من التماس الازهار] ، [لابي عبيد عبدالله بن عبدالعزيز البكري اندلسي] [466-540] [اقتباس الانذار من التماس الازهار] ، [لابي عبيد عبدالله بن علي الاحي الرشاطي] bunlardan başka [Rüşati] ve Batlamyüsün coğrafyalarından istifade etmiştir.

5 — Siyer ve Megaziye ait eserler: Siyer ve Megazi [Mehmet bin

İshak], Fütuh Vehab bin Münibe [114], Siyretünnebi [Mehmet bin Hişsam], Fütühülemsar [Vakidi ve. 207].

6 — Tarihler: İkdülcümanda sık sık isimleri geçen tarihler. Tarihülümem velmülük [İbni Ceriri Taberî ve. 310], مروج الذهب [Mes'udî ve. 346] Tarihi İbni Asakir [İbni Asakir ve. 571], Elmuntazam fi tevarihülümem [İbni Cevzî ve. 597], Tarihülkâmil [İbnülesir ve. 638], Mir'atüzzaman [İbnülesir ve. 654] [سبط بن جوزي ve. 654] [بقية الطب في تاريخ حلب] [Kemaleddin bin Adim ve. 660], [تاريخ ابن العميد ve. 672] [المكين بن العميد], Zübdetülfikre fi tarihülhicre [Şehabeddin Ebulabbasün-nüveyrî ve. 732], Takvimülbüldan [Melik Müeyyed Umadeddin İsmail Ebulfeda ve. 732], Tarihi Düveli İslâm [Zehebi ve. 748] dir. Bundan başka Aynînin istifade ettiği tarihler şunlardır: Tarihi Mısır [Mehmet bin Yusuf ve. 546], Kitabülmaarif [ابو عبدالله محمد بن قتيبة الدينوري ve. 276] Tarihi Yakub [Ebu Süfyan Elfeseviyühemedanî ve. 280], [ابو كتاب الاخبار الطوال ve. 280] [حيفة احمد بن داود الدينوري ve. 282] Tarihi Mısır [İbni Yunus ve. 347], Kitabüleganî [Ebulferrec Ali bin Elhüseynühüsfahanî ve. 356], Tarihi Isfahan [Ebu Naim Isfahanî ve. 402], Tarihi Endülüs [Ebu Abdullah Kurtabî ve. 403], Tarihi Nisabur [İmamı Ebu Abdullah Mehmet bin Abdullahülhâkim Nisaburî ve. 405], Tarihi Bağdat [Elhatip Bağdadî ve. 463], Tarihi Nisabur [Abdülgafir bin İsmailülfarisî ve. 518], Ünvanı Siyer [Ebulhasan Mehmet bin Abdülmelikühemedanî ve. 521], Camiüttevarih [قاضي عياض بن موسى الجصبي ve. 544] Zeyli Tarihülümem velmülük [Ebu Hasan Mehmet bin Abdülmelik bin İbrahim bin Ahmedühemedanî ve. 521], Tarihi Hükemâ [İmamı Mehmet bin Abdülkerimüşşehristanî ve. 548], [خریفة القصر و جريدة العصر ve. 597] [İmadeddin ebu Abdullah Mehmet Kâtib Isfahanî ve. 597], Tarihi Musul [İmadeddin İsmail bin Hibetullah bin Said ve. 655], Tarihi Erbil [Ebulberrekât Mübarek bin Ahmet bin Elmüstevfi ve. 637], Tarihi ibni Zolak [Hasan bin İbrahim bin Hüseyin ve. 463] [ازهارالروضتين في اخبار دولتين ve. 665] [Ebubekir bin Abdülilah bin Aybey] Tarihi Berzalî [علم الدين ابو محمد القاسم بن محمد الدمشقي ve. 738] Nüzhetünnazır fi Siyretilmelikinnasır [İmadeddin Musa bin Eşşeyh Yahya ve. 759], [ابن الارزق ve. 759] [تاريخ ميأ فارقين] [ابوالقاسم صاعد بن احمد القاضي القرطبي], [تجارب الامم و تعاقب الهمم] [ابن مسكويه ve. 420], [تاريخ البيني] [عتبي], [تاريخ العظيبي], [Ebu Abdullah Mehmet bin Ali], [تاريخ قيروان] [ابن عبدالله الحسن] Tarihi Basra [Ebu İshak bin Habip], Tarihi

Mecmu [Ebulhüseyin bin Ehsâfi], Tarihi Firganî [Ebu Mehmet Abdullah bin Mehmedülfirganî], Tarihi Askalânî, Tarihi âli Abbas [صولى], Tarihi بلادى, Fütühülbüdan Tarihi غرس النعمة [Ebulhasan Mehmet bin Hilâlissabî], Uyunülmaarif, Tarihi Antakya, Tarihülmehî, Tarihi Mekaribe, Tarihi ebu Süleyman, المعارف المتأخرة في التاريخ, Tarihülme'munî [Ebu Mehmet Harun ibni Abbas], Zahirüddin Kârîzunî tarihi, Kadîyülekrem Cemaleddin Kiftî tarihleri, Tarihi Vasık, ابوبكرلامدى tarihi, Saklebe tarihi [Hasan Yahya]; يتيمة الدهر في محاسن اهل العصر [ثمالي], ابن ماکولا, تاريخه بن ربيعه الرملى, دولابى tarihi.

Ikdülcümanda yukarıda saydığım kitaplardan başka Aynî muhtelif mevzulara ait birçok eserlerden daha istifade etmiştir: Bunlar Kitabüzzühre [Ebubekir Mehmet bin Davudüzzahiri ve. 297], عقد الفريد لابی عمر [احمد بن], [ve. 328] محمدالمعروف بان عبد ربه القرطبي Mekârimülahlâk [Ebubekirilhezaitî], Elistiab fi marifetileshab [İbni Abdülber ve. 463], Zühretülriyaz filmev'iza [Süleyman bin Davudülbüstî], مغيث الخلق في [Cevherî ve. 399], الصحاح في اللغة, اختيار الاحق [ابوالمالى عبدالمملك بن عبدالله الجوينى امام الحرمين ve. 477] مزيل الارتباب عن مشية الانتساب [ابولمجد اسماعيل بن هبة الموصلى], سيرة جلال الدين منكبرتى [Şehabeddin Mehmet bin Ahmedünnesevî], Acaibülbüdan [İbni Cezzar], Acaibi mahlûkat [Fzوينى], هياكل النور [شهاب الدين سهروردى], ملخص [Imamı Fahreddin Mehmet bin Ömerürrazi ve. 606], Rebiülebrar ve Keşşaf [Zemahşeri], Menakibülebrar ve Mahasinülahyar [İbni Hamis ve. 552], Edebülhavas [Ebulkasım Elhüseyin bin Ali Vezirülmağribî], الباب الزاخر [Elimam Hasan bin Mehmedüssuğani ve. 650], Kitabüzzeyyine [Ebu Hatim ve. 250], Elmuçemülkebir vessağir velevsat filhadis [Imamı Taberanî ve. 360], Kitabı Tevabin [شيخ موفق الدين ابى عماد عبدالله بن احمد بن محمد بن قدامة المقدسى ve. 620], كتاب الملكوت [Ebu Cafer Mehmet Abdullahülkisaî], Kitabüşşifa bitarifi Hukukulmustafa [Fazlı bin İyaz ve. 544], شعب الايمان, كتاب مناهج الباهج, منهاج الطالبين, نخفة الغرائب, Tezkere, Kitabülmübtada [Mekatil bin Süleyman], التمرير والاعلام فبا اهم, [Şeyhülimam Abdurrahman ibni Abdullahülendülüsî Essüheylî ve. 581], Mu'cemülbüdan [Bekri], Sahihi Müslim [Imamı Müslim ve. 260], Sahihülbuharî [Ebi Abdullah Mehmet bin İsmailülbuharî ve. 204], [Ebi Ubeyde], الروضة البهية الزاهرة في خطط المعزبة القاهرة, Süneni Ebi Davut, [Kadı Muhiiddin Abdullah bin Abdüzzahir], غرر مضاحك [Imamı Sa'lebî], Kitabülvüze-

ra Ahbarı Mısır [Muvaffakaddin Abdüllâtifülbağdadî ve. 674], Sayire [İbni Hamam], Tefsiri İbni Cerir [Ebu Cafer Taberi ve. 310], Kitabüttenbih veleşraf [Mes'udî], Mekkî Tefsiri, Fıkıh kitabı [Nehavendi], [Kitabı ezkiya, اعمارالاعيان، الموضوعات الكبرى، بصره، منتخب في النوب، تهلج فيهم الاثر، في التاريخ والسيرة، جامع المسانيد والالاقاب، صفوة الصفوة، شذورالعقود في تاريخ اليهود، تلبس ابليس، Kitabu Maceriyat (İbni Cevzî)], Lübab [İzzeddin İbnülesir], Cevahiri Hikmet [Hakim Mihras], Kitabülletaif, Kitabüluyun [Ali bin Ukeyl], Kitabülmesalib [Hişşam bin Elkelbî], Kitabı Mütehavvil [İmamı Gazalî], Tabakatı Hanefiye, [عمادالدين محمد بن محمدالكاتب الاصبهاني ve. 597، المغرب في اشعار اهل مغرب، كتاب الطهر [ابن خاتم]، لبالباب [سيوطي].

Aynî tarihinin birinci ve ikinci kısmını ve İslâmiyetin ilk devirlerini yazarken Kur'anı Kerimin muhtelif ayetlerinden ve hadis tefsir kitaplarından istifade etmiştir. Bu kısımlarda birçok muhaddis, müfessir ve ilmi kıraat ulemasının isimleri geçmektedir ki bunlar da Ebi Davut [vefat 316], Neseî, Tirmizî [vefat 279], İbni Mace [vefat 273], Salebi [vefat 427], Kisaî (152), Mekatil bin Süleyman (150), Mücahit, Said bin Cübeyr, Kıtade (117), Said bin Elmüsib, Heysem bin Adi, Hasan ibni Cerih, Şaabî (105), İmamı Ahmet ibni Hambel, İmamı Müslim (260), İbni Dürid, İbni Medin, İbni Abbas, Ebu Ma'şer, Azizî, Ebu Muammer: Esmâi, İbrahim bin Mehmet, Hasan Basrî, İbni Ebiddünya, Seyf bin Ömer, Ebu Cafer Taberî Ebulyakazan, Ebu Zür'atıldımışkî, İbni Muin, Hafız ebu Allâmetülhemedanî, ابوبكر بن الانبارى، ابن جوالقى، ابن فارسى مداينى، ابن قدامه،

Aynî 762 senesinden 850 senesine kadar olan vak'aları da bu vak'aları görenlerden işiterek veya kendi görerek yazmıştır. Başka kimselerden işitip naklettiği vak'aları mevsuk bir kimse bana haber verdi ki, bu fakire naklettiler ki veya bu vak'ada bulunanlardan sual eyledim ki diyerek anlatır. Memlûkler devrine ait bilhassa Seyfeddin Berkuk (801 - 808), Ferec bin Berkuk (801 - 808), Elmüeyyed Seyfeddin Şeyh (815 - 824), Seyfeddin Tatar (824), Eleşref Seyfeddin Barsbay (824 - 841), Ezzahir Seyfeddin Çakmak (842 - 857) zamanlarındaki pek çok vakayie bizzat kendi şahit olarak yazmıştır.

Aynî tarihinin ismi:

Aynî tarihinin birinci cildinde kitabınımı nasıl tertip ettiğine dair ma-

İlûmat verirken (1) kitabının ismini İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman koyduğunu yazıyor. Muhtelif kütüphane kataloglarında bunun ismi İkdülcüman fi tarihi ehlizzam diye kayıtlı olduğu gibi sadece Tarihülaynî diye de kayıtlıdır. Kendi tarafından üç ciltte ihtisar ettiği nushaların ismi de Tarihülbedrîdir. Yalnız bir dikkatsizlik eseri olarak bazı kütüphane kataloglarında Aynînin bu muhtasar tarihinin ve kardeşi tarafından yazılmış 8 ciltlik muhtasar nushalarının da İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman veya Tarihülaynî diye kayıtlı olduğunu gördüm (2). İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman tarihinin manası ehlizzaman tarihinin inci kolyasıdır.

İkdülcüman fi tarihi ehlizzama'nın mahiyeti ve kıymeti:

İkdülcüman tarihi bir koplesyondur. Muhtelif membalardan istifade edilerek yazılmıştır. Aynî tarihinde herhangi bir vak'a hakkında yalnız bir memban aldığı malûmatla iktifa etmemiş birçok membarın bu vak'a hakkında rivayetlerini yanyana getirmiş ekseriya kendi fikirlerini söylememiştir. Vasıkı Billâhın vefatını anlatırken «mezkrûn بن جعفر هرون بن محمد المتصم بن هرون الرشيد الهاشمي القرشي العباسي» dir. On ikinci hamis günü Vasıkı biat olundu. Tarihi İbni Kesirde tahrir olunduğu üzere Vasık'ın velâdeti 196 tarihinde tarikı Mekke'de vaki olmuştur. Tarihi Beybarsta vaki olduğu üzere Vasıkı biat olduğu günde 27 yaşında idi. Bazılar biat 227 senesinin sekizinci erbaa günü vaki oldu demişlerdir. Mer'atüzzaman'da zikrolunduğu Vasıkın künyesi Ebulkasım idi». Bu bahsi anlatırken Aynînin me hazlerinden nasıl istifade ettiğini, muhtelif rivayetleri nasıl bir araya getirdiğini çok güzel görüyoruz.

Aynı vak'aları anlatırken ekseriya bitaraftır. Kendi fikrini söylemez, istifade ettiği menbada gördüğü gibi vakayii yazar. Yalnız Hanefî kadısı olmak gayretile İmamı Ebu Hanifenin tercümei halini yazarken ona karşı yapılan taarruzları esbabı mucibe göstererek ayrı ayrı cerhetmekten kendini alamamıştır. Aynî tarihi umumî arap tarihlerinin güzel bir nümunesidir. Bunda yalnız siyasî vakayii değil iktisadî içtimaî, günlük gazete vukuatını bulmak kabildir. Muhtelif senelerde olan kıtlık, veba gibi hastalıklar, güneş, ay tutulması, yangın, Dicle ve Nil nehirlerinin taşması hakkın-

(1) Sahife 17 başlangıç.

(2) Aynînin muhtelif kütüphanelerindeki nushaları,

da mufassal izahata tesadüf olunmaktadır. Aynı 334 senesinde Bağdatta olan kıtlığı şöyle anlatmaktadır: Bağdatta kahtı şedit vaki olup hatta mey- te ve kelpeler, kediler eklolundu ve hattâ sabiler, sirka ve katl ve tabholu- nup eklolunmuştur. Ve nasta mevt çoğalıp bir kimse bir kimseyi defne- demez olup yollar ortasında kalıp kilâp ekledirdi. Ve dahi haneler ve akarlar iki raif ekmeğe bey'olunup dellâllar dahi dellâliyelerin evvel be evvel ekmekten bir pare kırıp alırlardı. Ve bu belâdan naşi Basraya doğ- ru sür'atle çıktıklarında ekseri tarikte ve bazıları Basrada helâk olurdu. Ve dahi İbni Cevzî demiştir ki Şabanın dördüncü erbaa günü bir Haşimi- ye avret bir sabi sirka edip hayya tenurda püryan edip bazıları eklettiğini ikrar ve buna baisi şiddeti cu' oldu diye itizar ettiğinde haps badehu boynu vuruldu».

233 senesi bakıyei havadisinde Dımişkta olan zelzeleyi « Dımişkda zelzelei azime vaki olmakla camiin rub'unu şak edip şerefe ve bir mesci- din minaresi ve nice köprüler ve hane sakit olduğundan gayrı vafir kimse helâk oldular. Deyir Müran denilmekle maruf Kenise ahalisinden bazıları Dımişkin birkaç kere yukarı kalkıp yine nüzul ettiğini müşahede ettiler. Dımişkin ekser ehali helâk olup Guta nam mahalde bir karyeleri bat- makla ehalisinden ancak bir kimse necat buldu. Belgay nam beldede dahi Dımişkda gibi vaki olmuştur. Zelzeleyi mezkûre Antakya ve bilâdı Cezire ve Musul caniplerine müntehi olup anlar dahi münhedim ve harab oldular. Yirmi bin yalnız Antakya idi. İbni Kâmil dedi ki zelzelei mersumede Dı- mişk ehalisinden necatı yafta olan rical ve nisa ve sıbyan ve ehali sevki musallâyi iyde çıkıp yatsı vaktinedek bükâ ve tazarru' etmelerile sakin oldukta ric'at edip duvar altında kalan mevtalarını ihraç ve defnile meş- gul oldular. Hafız bin Asakir Kitabülzelâzelinde tahrir ettiği üzere Dı- mişkda vaki olan zelzelei azime Mütevekkilin hilâfeti zamanında ve 233 Rebiülahirinin 11 inci günü duhâ vaktinde idi. Ahmet bin Tahir zelzelenin vukuu alelgafle idi demiştir» diyerek anlatmaktadır. 344 senesinde zuhur eden veba hakkında «Bağdatta ve Vasıtta ve Esubhanda ve Ahvazda dem ve safradan mürekkep bir vebai azim zuhur etmiştir ki anda beher yevm bin insana karip fevt ve helâk olurdu» diyor. 328 senesi havadisinde Dic- le nehrinin taşması hakkında şu malûmatı veriyor. «Şabanı muazzamda nehri Dicle 19 zira mikdarı mütezayit olup şehri Bağdadın ekser mahal-

leri suya garkoldu». Bu malûmattan başka Aynî de Bağdat' Mehdiye gibi mühim şehirlerin Camii Emeviye gibi ehemmiyetli camilerin yapılması tarihleri hakkında mufassal müfit malûmata tesadüf edilmektedir. 144 senesi binayı Bağdadı zikrederken Bağdadın methi beyanındadır diyerek şu satırları yazıyor. «Yunüs bin Abdullah bana dediki İmamı Şafii bana ya ebu Musa Bağdadı gördün mü diye sual ben dahi görmedim dediğimde öyle ise dünyayı görmedin dedi ve yine Şafiiden mervîdir. Her dahil olduğum şehirleri sefer addederim, lâkin Bağdadı sefer addetmeyip vatan addederim. Bazılar dediler dünya badiyedir Bağdat ol badiyenin şehridir. İbni Mücahid dedi Ebu Amro bin Ulâyı rüyamda gördüm Bari Tealü sana ne muamele eyledi diye sual eylediğimde dediki beni bu sualden affnyle. Bağdatta alâ veçhissene ikamet ve ol veçhüzere vefat eden kimse bir cennetten uhraya intikal eder. Ebu Muaviye der ki Bağdat darı dünya ve mehasini İslâmdandır. Ve bazıları dedi ki Bağdatta yevmü Cuma ve Mekke'de teravih ve Tarsusta yevmü' iyd mehasini İslâmdandır ve bazıları dedi ki ben Bağdatta Mensurun bina eylediği camide salâtı Cumaya müdavemet ederim. Bir manim sebeble bir Cuma anda kılmayıp gayri camide kılmıştım. Gördüm ki rüyamda bir kimse bana sen ol camide salâtı Cumayı terkeyledin. Her Cuma anda yetmiş evliyaullah salâtı Cumayı eda eder dedi. Ve bazı kimse dedi ki sen güzide on bin evliyaullah olan ahar mahalle intikal eder misin etme dedi. Ve bazı kimse dedi ki iki Melek gördüm Bağdada geldiler birisi refiki olan Meleğe bu beldeyi zirüzeber eyle. Zira bunlar haddi şer'iyi tecavüz eylediler dedikte refiki nice edeyim ki bu gece bu beldede beşer bin hatmi Kur'anı azimüşşan vaki oldu dedi. Ve fi haddi zatiha Bağdadın evsafı cemilesini tadât mümkün değildir. Hüsnüsure, havası hub, ehali ve sükânı lâyuad velâyuhsa, vüs'ati veriha hadden efzun idiği mufassalan zikrolunmuştur». Bir de Aynî tarihinde Hulefayı Emeviye ve Hulefayı Abbasiyenin vefatları, tercümei halleri metinde muhtelif menbaların rivayetlerini ayrı ayrı zikrederek ve tercümei hali birçok nevilere ayırarak uzun uzun izahat vermektedir ki bu kısımlar hulefa tarihi için ayrıca şayanı istifade kısımlardır.

Aynî tarihinin asıl orijinal kısımları 762 Aynînin doğduğu seneden itibaren yazılan vakayiidir. Aynî bu vakayii ya bizzat kendi görerek veya bu vakayii yakından görmüş kimselerden öğrenerek kitaba yazmıştır. Bil-

hassa Mısırdaki memlûk sultanları tarihine ait verdiği malûmatın ekserisini kendi görerek vakayie bizzat şahit olarak yazdığından Aynı tarihi kendi ile muasır olarak tarihlerini yazan Makrizi ve İbni Hacer Askalânî tarihleri gibi bu devir Mısır tarihi için ayrıca orijinal şayanı istifade bir membadır.

İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman'ın tercümesi:

Arabça yazılan İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman tarihi 1138 senesinde Ahmedî Salisî iradelerile (İstanbul kazası Mirza efendi zade Mehmet Salim efendi ve İshak efendi hazretleri ve Şamdan mazul Medhi efendi ve Halebden mazul İlmî efendi ve Selânikten mazul Mesîhi zade Abdullah efendi ve Yenişehir mazullerinden Razi efendi ve Kara Halil efendi zade Mehmet Sait efendi ve İzmir mazullerinden Nili efendi ve fetvâ emini Ömer efendi ve Galata mazullerinden Mustafa efendi ve Esat efendi ve meşayih cevamiî selâtinde Süleymaniye şeyhi Arap zade Hasan efendi ve Sultan Mehmet şeyhi Ali efendi ve müderrisinden yekçeşim İsmail efendi ve Recep zade Ahmet efendi, Turşucu zade efendi ve Seyid Vehbi efendi ve Nedim efendi ve Arap zade Salih efendi ve tezkereci Halil efendi ve Şamî Ahmet efendi ve Şakir Hüseyin beyefendi ve Darendeli Mehmet efendi ve Razî efendi zade ve muharriri fakir ve mülâziminden Hacı Çelebî ve Kuzatı Rumdan Şeyh Mustafa efendi ve libası avamda bulunan havastan mevkufatçı Hüseyin paşa zade Mehmet beyefendi ve Defterdar mektupçusu İzzet Ali beyefendi ve Tavukçu başı Çelebi) den müteşekkil bir hey'eti ilmiye tarafından Osmanlıcaya tercüme edilmiştir (1)

(1) Çelebî zade Asım tarihi 1138 senesi vukuatı sahife 358 : « Nushai küberayı kemalâtı insanî olan Sadriazam Adimülmedani hazretlerinin tabî nekad ve zihni vekadları erkânıdevlet hususan vükelâyı saltanata elzemi levazımdan olan tevarihî selef mütalâasına melûf ve şerefyabı hizmeti padişahî oldukları an sa'di iktirandanberi evkafı haliyeleri içtinayı esmarı nevadir ve enmara masruf olup fenni merkumun mufassalâtından menzurları olmadık kitabı nadir ve genceî sinelerinde mahfuz olan cevahiri nevadirin aşri mişarına sühani fûrûşan pazarı tevarih ve ahbarın sarfı nukud infasi imar ile desteres bulmıyacakları zahir iken fenni mezburun mufassalâtından meyanı naştâ vücudü nabeid ve ancak bir nushası sermesti rahik darüssüruru naim merhum Sultan han Selim han Halim hazretlerinin Edirne'de bina buyurdıkları camii şerifin kütüphanesinde mevcut olmak üzere meşhur olan Buharî ve Hedaye şarihi İmamı Bedreddîn Aynînin İkdülcüman fi tarihi eh-

Bu tercümeye iştirak eden zatların her birinin Aynî tarihinin hangi kısımlarını tercüme ettiklerini öğrenemedim. Yalnız muhtelif kütüphanelerde bu mütercimlerden bazılarının tercüme ettikleri nushaları gördüm ki bunlar : Mirza efendi zade Mehmet Salim efendi, Halebden mazul İlmî efendi ve Yenişehir mazulünden Razi efendi, Kara Halil efendi zade Mehmet Said efendi, Recep zade Ahmet efendi, Defterdar Mektupçusu İzzet Ali bey ve Şeyhî Mustafa efendinin tercüme ettikleri kısımlardır.

Çarşamba Murat molla kütüphanesinde : Hamdiye kütüphanesi Lala İsmail efendi kısmında No. 318 deki birinci cilt ki bu kısım [başlangıçtan faslı fi beyanülmevcudat velmahlûkata kadardır]. Mirza efendi zade Mehmet Salim efendinin tercümesidir. Bu cildin başında mütercimin Aynî

lizzaman nam tarihi celilüşşanın bir nushası Mekkei Mükerreme kadısı olup esnayı tarihte vefat eden Muid Efendi merhumun metrûkâtından zuhur ve kemali nedretine binaen ol nushai celileyi kethüdayı pesendide edaları Mehmet Paşa hazretleri arzı huzur hazreti sadrissudur edip menzuru saadetleri olucak derhal ol kitabı kâmil ve tarihi şamilin nam namii padişah hefti iklimte tercüme olunmakla fevaidi cümleye tamim olunmasını tasmin buyurdular lâkin kitabı mezbur bahrı umman ve deryayı bipayan makulesi olup tercümesin itmamı mevkuf tekallübatı eczayı sinin ve a'vam olmakla mevalii izam ve müderrisini kiram vezi avamda bulunan bazı havas vacibülükramdan feni merkum ile ülfet ve ulûmu edebiyeye intisap ile şöhrati olan erbabı dâniş ve irfana beşer onar cüz taksim ve bu hususta dahi keremü ikramlarını eshabı istihkaka tamim olunmasını ferman ve İstanbul kazası mazullerinden Mirza efendi zade Mehmet Salim efendi ve İshak efendi hazretleri ve Şamdan mazul Medhi efendi ve Halebden mazul İlmî efendi ve Selânikten mazul Mesihî zade Abdullah efendi ve Yenişehir mazullerinden Razi efendi zade ve Kara Halil efendi zade Mehmet Said efendi ve İzmir mazullerinden Nili Ahmedî efendi ve Fetvâ emini Ömer efendi ve Galata mazullerinden Mustafa efendi ve Esad efendi ve meşayihî cevamiî salâtinden Süleymaniye şeyhi arap zade Hasan efendi ve Sultan Mehmet şeyhi Ali efendi ve müderrisinden yekçeşim İsmail efendi ve Recep zade Ahmet efendi ve tursucu zade efendi ve Seyid Vehbi efendi ve Nedim efendi ve arap zade Salih efendi ve tezkereci Halil efendi ve Şamî Ahmet efendi ve Şakir Hüseyin Beyefendi ve Darendeli Mehmet efendi ve Razi efendi zade ve Mehmet Fakir ve mülâziminden Hacı Çelebî ve Kuzatı Rumdan şeyhî Mustafa efendi ve libası avamda bulunan havastan mevkufatçı Hüseyin paşa zade Mehmet Beyefendi ve Defterdar mektupçusu İzzet Ali Beyefendi ve tavukçu başı Çelebîyi hizmeti tercümeye tahsis ve tayin ve her birini mazharı firavan ve ihsan buyurdularından sonra kitabı merkumun tahrifi kitabdan naşi galatları kesir ve tercümesi emri asir olmakla Edirne'de olan Aynî tarihini getirtmeğe himmet ve keremü inayetlerinden gayri tercüme dahi erbabına bu cihetle inayet ve ianet buyurdular» .

tarihinin tercümesine ve müellifin tercüme haline ait de bir mukaddemesi vardır.

Yine Çarşamba Murat molla kütüphanesinde: Damat zade Kadıasker Mehmet Murat efendi kütüphanesi No. 1426 daki cildin mütercimi Kara Halil efendi zade Mehmet Said efendidir. [Bu nusha: 384 senesinden 430 senesine kadar olan vakayii ihtiva etmektedir]. Bu nushanın başında mütercim Aynî tarihinin tercümesine ait bir mukaddemesi vardır.

Süleymaniye umumî kütüphanesinde Beşir ağa kütüphanesi No. 469 da nushanın 119 uncu varakının B sahifesinde velmütercimülfakir Şeyhî Mustafa Reisi Kuzatı Rum yazıyor [ki bu kısım: 291 senesinden 330 senesine kadar vukuatı ihtiva etmektedir].

Yine Beşir ağa kütüphanesinde aynı numaradaki cildin 121 inci varakının A sahifesinin üstünde [Allâmei Aynînin İkdülcüman ismile müsemme olan tarihi kebirinden daiyi Devleti Âli Osman Ahmet İlmî Halis Cinanın kalemile arabiyetten türkiye tercüme olunan on dokuzuncu mücellettir]. Yazılı [ki bu kısım: 331 senesinden 386 senesine kadar olan vakayii ihtiva etmektedir].

Topkapı sarayı hazine kütüphanesi No. 1392 deki nushanın son varakında İzzet Paşa merhumun tarihi Aynîden bâferman tercüme eylediği mahaldir. Yazılı [bu cüzü' 621 senesinden 628 senesine kadar 8 senelik vukuatı ihtiva etmektedir].

Topkapı sarayı Bağdat köşkü kütüphanesinde No. 274 de Aynî tarihinin tercümesinin birinci cildinde Abdüllâtif Razi efendinin bir mukaddemesi vardır. Bu mukaddemede Abdüllâtif Razi efendi İkdülcümanın tercümesini anlatıp kendisine [eczai mütercemeyi birbirine raptu zapt ve avarızı semaviye sebebile aczi tahir olanların hisselerini külliyyen ve bazan tercüme eylediğini) yazmaktadır.

İkdülcüman fi tarihi ehlizzaman'ın tercümesi tamam mı yapılmıştır?

Türkçe ve Arapça nushaları birbirleriyle karşılaştırılınca şu neticeye varıyoruz. 1 — Tamamen tercüme edilen kısımlar, 2 — Bazı vak'aların ihtisarı veya ufak tefek eksiklikleri havi kısımlar, 3 — Kardeşinin 8 ciltlik muhtasar tarihinden tercüme edilen kısımlar Aynî tarihinin birinci cil-

din başından 67 inci seneye kadar yapılan tercüme tamamdır. Arapça nushalarile türkçe nushalarında tetabuk vardır. 67 inci seneden 128 inci seneye kadar tercüme arapça nushaya uymamaktadır. 128 inci seneden 192 ye kadar yine arapça türkçe nushalarda tetabuk var. 192 inci seneden 226 ıncı seneye kadar tercüme yok. Arapça nushalarda da esasen bu seneler eksiktir. 226 ıncı seneden 458 inci seneye kadar tercüme tamam. 458 inci seneden 564 senesine kadar bazı havadisler eksik tercüme edilmiş. 564 senesinden 572 senesine kadar tercüme yok. 572 den 599 senesine kadar olan senelerde ufak tefek eksiklikler var. 599 senesinden 602 senesine kadar 3 senelik vukuat yok. 602 senesinden 629 senesine kadar tercüme yapılmamış. 629 senesinden 654 senesine kadar beyit ve kasideler yazılmamış, diğer kısımlarda tercüme tamam. 654 den 680 senesine senesine kadar ufak tefek eksiklikler var. Fakat umumiyetle vak'alarda tetabuk var. 680 - 683 seneleri karışık. 683 - 725 e kadar bazı vak'alar eksik tercüme edilmiş veya edilmemiş. Bazı senelerde bu eksikler çok fazladır. 720 senesi havadisi, 723 seneleri gibi..

2 — 725 senesinesinden 799 senesine kadar olan tercüme kardeşinin sekiz ciltlik muhtasar tarihinden yapılmıştır. Çünkü 725 senesinden 799 senesine kadar olan tercüme İkdülcüman fi tarihi ehlizzamana uymamaktadır ve kardeşinin kitabından tercüme edildiğine dair de birçok kayıtlar vardır. 790 senesi Mehmet Siramînin vefatından ve tercümei halinden bahsederken şu satırlara tesadüf etmekteyiz. «Bu fakir kütibüttarih ekser hıdaye ve Keşşafın evailinden Sadettin Teftezani telifi Şerhültenkih ve Şerhültelhis cümlesini şeyh merhumdan kıraet eyledim. Medresei mezbureye müderris olduğu müddetten vefatına gelince ruzu şeb sohbetine hazır oldum. Ekser evkatım anıla güzeran eyledi. Kitabe ve sünnete ve adâtı haseneye muhalif bir şeye vakıf olmadım. Ve kelâmı kabih ve kelâmı fahiş telâffuz eylediğinin istima etmedim ve ferdi vahidi gıybet eylemezlerdi ve kimsenin yüzünde ubuset etmezdi ve bir kimseden birşey memul ve talep etmez evkaf vazifesine ve atıyyei devlet tenavül eylediklerine azim müteallim ve nadim olup gece ve gündüz başı secdei tadarrudan ref'etmeyip bükâi şedid eyledi ve şeyhi mezbur haber verdi ki iptida benim maksudum Kudüs şerife veyahut Medinei Münevvereye gidip munkati ilâllah tealâ evvelce Mısırdaki meks kat'a hatırıma gelmez deyip yemini billâh edip Mısırdaki

ikamet eylediğime bais bu fakire marazürrübu ve zaykî nefis arız olup azîm elem iras ederdi. Alelhusus şîta vaktinde bu marazlarımın şiddeti zuhur etmesi bu fakiri azimetten men'etti ve bu abdi fakiri azimetten men'etti ve bu abdi fakir kâtibi hazettarih Ahmet bin Ahmet Ayıntabî bu tarihi cem'eden biraderim Şeyh Bedreddin Mahmudu ziyaret eyledim ve şeyh merhum için Şekayiki Numan namında bir şükûfenin suyun şeyhin marazına mualece etmek için götürmüştüm şeyhe götürdüm. Badehu şeyhi mezkûr suyu şûrb eyledikte şifa buldu, marazı mezburdan halâs oldu. Bu fakire azim dualar eyledi. Şeyh merhum Ayıntaba gitmezden mukaddem bu fakire şükûfei mezburenin suyun sipariş eylemişti. Muvaffak oldum götürdüm ve bizim tarafımızdan halâs buldu....,,

'792 senesi Mintaşın kal'ayı Ayıntabî muhasara ve sehri harap etmesi anlatılırken: "Bu tarihin kâtibi abdi zayıf kal'adan bu hali müşahede ederdim. Badehu sıhhat ve selâmet ile kal'adan Halebe hicret ve anda ikamet eyledim ve kardeşim müellifi tarihi Kadı Bedreddin bizden müfarekat ve diyarı Mısır Kahireye ikinci seferi olmak üzere rihlet eyledi ki ilâ yevmena haza ric'at eylemedi,, ibareleri görülüyor. 794 senesi Şeyh Cibril bin Eşşeyhüssalihin vefatından ve tercümei halinden bahseden satırlarda şu cümleler görülmektedir. "Ve bu tarihin kâtibi abdi fakir der ki Şeyh Cibril kardeşim Aynînin üstadı olduğu gibi benim dahi üstadım olup 797 tarihinde Ayıntabda Eşrefiyede kendiden Kuduriyülbahıeyn nam iki kitabı ve Fakih Ebulleys Semerkandînin Tenbihelgafilin nam kitabını teallüm ve ahzeyledim,, ...

799 senesinden 824 senesine kadar tercüme tamam. 824 senesinden sonra 829 senesine kadar vak'aların bir kısmı ihtisar edilmiş veya hiç tercüme edilmemiş. 829 senesinden 850 senesine kadar vak'alar fevkalâde muhtasar tercüme edilmiş ve birçok vak'alar hiç tercüme edilmemiş. Bu seneler vakayii tercümesinde iki ihtimal olabilir: 1 — Vak'aları tercüme ederken ihtisar etmek ve bazı yerleri kasten atlamak. 2 — Üç ciltlik Aynînin kendi yaptığı muhtasar nushadan tercüme. Bu ikinci ihtimalin varid olup olmadığını muhtasar nushanın bu kısmını bulup tercüme ile karşılaştırmak lâzım fakat mevcut kütüphanelerde bu nushaya tesadüf edemediğim için tercüme ile karşılaştırmak mümkün olmadı. Şimdilik bu hususta kat'î bir hüküm vermek kabil değil yalnız şunu söyleyebiliriz ki 829 senesinden

850 senesine kadar tercüme çok eksiktir. Tercüme edilen kısımlar da fevkalâde muhtasardır.

IKDÜLCUMAN FI TARİHİ EHLİZZEMANIN MUHTELİF KÜTÜPHANELERDEKİ NUSHALARI

Arapça nushaları:

I — Topkapı sarayı Ahmedi Salis kütüphanesindeki nushalar:

Ahmedi Salis kütüphanesinde 2911 numarada 23 cilt Aynî tarihi vardır. Bu ciltlerden 11 cildi Aynînin el yazısile olan nushanın muhtelif ciltleridir. Geriye kalan 12 cildin 8 cildi ayrı bir takımın muhtelif ciltleridir. Diğer 4 cilt de ayrı ayrı ciltlerdir. Bundan başka aynı kütüphanede 2912 numarada dört büyük ciltten ibaret Aynî tarihinin tam nushası vardır.

Ahmedi Salis kütüphanesinde Aynînin el yazısile olan nushalar î (1)

No. 2911 Cildi evvel, kahve rengi kaplı yıpranmış, kabında ve içinde kurt yenikleri var, sonradan tamir görmüş. Eb'adı: 27,1×17,5 sm. Satır: 31, kâğıdı: abadî sarımtırak, yazı: arap talik, mürekkep siyah, söz başları için kırmızı kullanılmış. Varak adedi: 232. Birinci varakta vakfûlayniye yazıyor. Aynı varakın yan kısımlarında mütalea edenlerin isimleri var. Sonda iki varak boş. Son varakta bahsin altında: Bu cildin 825 senesi Muharreminin sonuncu Cuma sabahı müellifin kendi elile Ketame mahallesinde Camiülezhre yakın kendi yaptırdığı medresenin yanındaki evinde yazıldığı kayıtlı. Sonunda bunu takip edecek ikinci cüz'ün kıssai İbrahim Halil aleyhisselâmla başlayacağı yazılı.

(1) Ahmedi Salis kütüphanesinde Aynînin el yazısile olan nushalar, 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 17, 19 uncu ciltlerdir.

İç hali :

Başta müellifin Allaha ve Peygambere duasından sonra kitabı nasıl tertip ettiğine dair verdiği malûmat, badehu mukaddeme, bunu müteakip dününün yaradılışından İbrahim aleyhisselâm kıssasına kadar olan bahisleri ihtiva ediyor.

No. 2921 cildi sani. Kahve rengi kaplı, yıpranmış, içinde kurt yenikleri var, sonradan tamir görmüş. Eb'adı: 27,1×17,5 sm. satır: 31, kâğıdı abadî sarımtırak, yazı: arap talik, mürekkep siyah, söz başları için kırmızı kullanılmış. Varak adedi: 238. Birinci varakın A sahifesinde mü-talea edenlerin isimleri yazılı, bir tura bir de imza var. Son varakta bahsin altında: Bu cildin 825 senesi Rebiülahirinin onuncu Cuma günü sonunda Kahirede Medresei Bedriyede müellifin elile yazıldığı kayıtlı. Sonunda bu cüz'ü takip edecek üçüncü cüz'ün eyyamülfitra ile başlayacağı yazılı.

İç hali :

Kıssai İbrahim aleyhisselâmdan ennev'üssamin fi kureyşe kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2911 cildi salis. Kabı bej renkli sonradan tamir görmüş içinde kurt yenikleri var. Eb'adı: 27,2×18 sm. satır: 31, kâğıdı abadî sarımtırak, yazı: arap talik, mürekkep siyah söz başları kırmızı. Varak adedi: 296, başta bir varak sonda iki varak boş. Başta boş varaktan sonra gelen varakın A sahifesinde vakfûlayniye yazılı, iki mühür birde imza var. Son varakta bahsin altında: Bu cildin 825 senesi Recep ayının 27 inci Cuma günü akşamına doğru Kahirede Ketame mahallesinde kâin Medresei Bedriyede müellifin elile yazıldığı kayıtlı. Sonunda bunu takip edecek dördüncü cüz'ün Hilâfeti Ebubekir sıddık ile başlayacağı yazılı.

İç hali :

Faslı fi men kâne fi eyyamülfitreden başlıyor. Hicrî 11 inci seneye kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

No. 2911 Cildi sadis. Kahve rengi kaplı kabında ve içinde kurt yenikleri mevcut. Eb'adı: 27,2×18,1 sm. satır: 31, kâğıdı: abadî sarımtırak

yazı: arap talik. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı. Varak adedi: 219 başta bir sonda iki varak boş. Birinci varakta mâtalea edenlerin isimleri bir mühür bir de imza var. Son varakta bahsin altında bu cüz'ün 828 senesi Cemaziyülahirinin 26 ıncı Çarşamba günü gecesi yatsıdan sonra Ketame mahallesindeki medresei Bedriyeye mücavir hanesinde müellifin elile yazıldığı kayıtlı.

İç hali:

Bu cilt hicrî 61 inci seneden 95 inci seneye kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

No. 2911 Cildi sabi. Kabının rengi ebrû, içinde kurt yenikleri var. Eb'adı: 27,4×18,5 sm. Satır: 30, kâğıdı: abadî sarımtırak, yazı: arap talik. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı. Varak adedi: 229, başta ve sonda birer varak boş. Boş varaktan sonra gelen varakın A sahifesinde yalnız vakıf yazılı mütalea edenlerin isimleri ve bir mühür bir de imza var. Yazı Aynînin yazısı.

İç hali:

Bu cilt Hicrî 96 senesinden 150 inci senesinin nihayetine kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

No. 2911 Cildi samî. Kahve rengi kaplı içinde ve kabında kurt yenikleri var. Eb'adı: 27,1×18 sm. Satır: 30, kâğıdı abadî sarımtırak, yazı arap talik. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı. Varak adedi: 218, başta bir sonda bir varak boş. Boş varaktan sonra gelen varakın A sahifesinde bir mühür bir de imza var. Son varakta bahsin altında bu cüz'ün 830 senesi Muharreminin sonunda müellifin elile yazıldığı kayıtlı.

İç hali:

Bu cilt 151 senesinden 225 inci senenin nihayetine kadar olan vakayii havidir.

No. 2911 Cildi tasi'. Kahve rengi kaplı içinde ve kabında kurt yenikleri var. Eb'adı: . satır: 31, kâğıdı abadî sarımtırak, yazı: arap talik. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı. Varak adedi: 233, başta bir sonda bir varak boş. Boştan sonra olan varakın A sahifesinde mütale-

lea edenlerin ismi, bir tura; bir de imza var. Son sahifede bahsin sonunda bu cüz'ün Şabanın 24 ünde Cuma günü müellifin elile yazıldığı kayıtlı.

İç hali:

Bu cüz 226 ıncı seneden 330 uncu senenin sonuna kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2911 Cildi aşir. Kahve rengi kaplı içinde ve kabında kurt yenikleri var. Eb'adı: 26,9×18,3 sm. satır: 31, kâğıdı: abadi sarımtırak, yazı: arap talik. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı. Varak adedi: 228 başta bir sonda bir varak boş, başta boştan sonra olan varakın A sahifesinde vakfûlayniye yazılı bir mühür bir imza ve bir de mütalâa edenlerin isimleri var. Son varakta bahsin bitiminde bu cüz'ün 831 senesi Sefer ayınının 3 üncü Pazar günü sabahleyin Kahirede Camii ezher yanındaki evinde müellifin elile yazıldığı kayıtlı.

İç hali:

Bu cilt 331 senesinden 430 senesinin sonuna kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2911 Cildi sani aşer. Kahve rengi kaplı içinde ve kabında kurt yenikleri var. Eb'adı: 27,1×17,6 sm. satır: 30, kâğıdı: abadi sarımtırak, yazı: arap talik. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı. Varak adedi: 227, başta 2 sonda 2 varak boş var. Başta boş varaklardan sonra gelen varakın A sahifesinde vakfûlayniye yazılı bir mühür bir de imza var. Son varakta bahsin sonunda bu cüz'ün 831 senesi Ramazan ayının ikinci Pazartesi günü Kahirede Ketame mahallesinde Camii Ezhere karip Medresei Bedriyeye mücavir hanesinde müellifin elile yazıldığı kayıtlı. Bundan sonra bunu takip edecek cüz'ün 579 senesinden başlayacağı yazılı.

İç hali:

Bu cüz 521 senesinden 578 senesinin sonuna kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

No. 2911 Cildi sabi aşer. Kahve rengi kaplı üstünde kurt yenikleri var. Eb'adı: 27,4×17,7 sm. satır: 31, kâğıdı: abadi sarımtırak, yazı: arap talik. Mürekkep siyah söz başları kırmızı. Varak adedi: 187. başta

3 sonda 1 varak boş var. Birinci varakta vakfûlayniye yazıyor bir mühür bir imza yan kısımlarda mütalâa edenlerin isimleri kayıtlı. İçinde bazı sahifeler siyahlaşmış. Yazı Aynînin yazısı.

İç hali:

Bu cilt 725 senesinden başlıyor 745 senesinin sonunda bitiyor.

No. 2911 Cildi tasi aşer. Kahve rengi kaplı üstünde kurt yenikleri var. Eb,adı: 27,3×17,7 sm. satır: 31, kâğıdı abadi sarımtırak, yazı: arap talik. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı. Varak adedi: 249, başta 2 sonda 2 varak boş var. Kabı yırtılmış, boştan sonra gelen varakta vakfûlayniye yazıyor bir mühür bir de imza var. Mütalâa edenlerin isimleri kayıtlı. Son varakta okunamayan birçok yazılar, yazı Aynînin yazısı.

İç hali:

Bu cil Aynî tarihinin son cildir. 799 senesinden 850 senesine kadar vukuatı ihtiva etmektedir (1).

Ahmedi Salis kütüphanesinde 2911 numarada bir takımın muhtelif cüzleri olan sekiz ciltlik tarihi Ayniler: Bu sekiz cilt: Ciltleri, kapları, kâğıtları, eb'adları itibarile aşağı yukarı birbirlerine benzemektedirler.

No. 2911 Birinci cilt. Kahve rengi kaplı, kabının üstünde kurt yenikleri var. Eb'adı: 27,2×18 sm. satır: 19, kâğıdı: kalın Venedik abadisi, yazı: arap nesih. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı. Varak adedi 251 başta bir sonda iki adet varak boş. Cetvelsiz, boştan sonra birinci varakın A sahifesinde iki mühür bir de imza var. Müstensihî belli değil ve yine bu sahifede cildi evvel min lkdülcuman fi tarihi ehlizzaman yazıyor.

İç hali:

Baştan başlıyor Sudan ve şehirlerini ihtiva eden yirminci kısımda nihayet buluyor.

No. 2911 İkinci cilt. Kahve rengi kaplı üstünde hafif kurt yenikleri

(1) Aynî tarihinin kendi el yazısıyla olan nushalardan Esad Efendi kütüphanesinde 2317 numarada 11 inci cildi, Beyazıt camii içi Veliyeddin Efendi kütüphanesinde 2386 numaradaki 13 üncü cilt, yine aynı kütüphanede 2392 numarada 15 inci cildi bulunmaktadır. 4, 5, 14, 16, 18 inci ciltler noksanıdır. Diğer kütüphanelerde tesadüf edemedim.

var. Eb'adı: 27,8×18,5 sm. satır: 23, kâğıdı: Kalın Venedik abadisi, yazı: arap nesih. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı. Varak adedi: 374 başta bir sonda üç adet boş varak mevcut. Boştan sonraki varakın A sahifesinde bir büyük mühür bir de imza var. cetvelsiz. Müstensihi: محمد بن احمد بن محمد الاحمى الانصارى الحنفى المقرئ dir. İstinsah tarihi: 896 senesi 27 Ramazan, Çarşamba. Kahire. [Birinci varakta: Elcüz'üssani min lkdülcuman fi tarihi ehlizzeman yazıyor].

İç hali:

İbrahimülhalil aleyhisselâm kıssasından başlıyor, ennev'üssamin min Kureyşte bitiyor.

No. 2911 Üçüncü cilt. Kabı vişne çürüğü, üstü yıldız şemseli, kap yeni, eb'adı: 27×18 sm. satır: 19, yazı: arap nesih, kâğıdı Venedik abadisi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı. Varak adedi: 306, içinde birçok sahifeler yanmış. Boştan sonra gelen yaprakta bir mühür bir de imza var. Cetvelsiz, müstensihi belli değil. Bu [kitabın birinci sahifesinde elcüz'üssalis min lkdülcuman fi tarihi ehlizzaman] yazılı.

İç hali:

Faşlı fima kân fi eyyamülfiteden başlıyor Hicrî 4 üncü senede nihayet buluyor.

No. 2911 Dördüncü cilt. Kahve rengi kaplı üstünde kurt yenikleri var. Eb'adı: 27,3×18,4 sm. satır: 23, yazı: arap nesih, cetvelsiz, kâğıdı Venedik abadisi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak adedi: 382, başta bir ve nihayette bir varak boş. Başta boş varaktan sonra gelen birinci yaprağın A sahifesinde bir mühür bir de imza var. Müstensihi: محمد بن احمد بن محمد الاحمى الانصارى الحزرجى الحنفى الحنفى. İstinsah tarihi: 893 senesi 26 Ramazan Çarşamba, Kahire. [Birinci varakta: elcüz'ürrabi min lkdülcuman fi tarihi ehlizzaman yazılı].

İç hali:

Ebubekir sıddıkın hilâfetinden Hicrî 23 üncü sene vakayinin nihayetine kadar vakayii havi.

No. 2911 On üçüncü cilt. Kahve rengi kaplı, üstünde hafif kurt ye-

nikleri var. Eb'adı: 26,8×18,12 sm. satır: 19, yazı: arap nesih, cetvelsiz, kâğıdı Venedik abadîsi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı. varak adedi: 267, başta bir sonda iki adet boş varak var. Başta boş varaktan sonra gelen varakın A sahifesinde bir mühür bir de imza var. Müstensih belli değil. Birinci varakta [elcüz'üssalisülaşer min lkdülcüman lilaynî] yazıyor.

İç hali :

Hicrî 96 ıncı senesinden 126 ıncı senesine kadar olan vakayii havi.

No. 2911 On altıncı cilt. Kahve rengi kaplı üstünde hafif kurt yenikleri var. Eb'adı: 27,4×18,5 sm. satır: 19, cetvelsiz, yazı: arap nesih, kâğıdı Venedik abadîsi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak adedi; 245, başta bir sonda iki boş varak var. Baştan boş varaktan sonra gelen varakın A sahifesinde bir mühür bir de imza var. Müstensih belli değil. Başta birinci varakta [elcüz'üssadis aşer min lkdülcuman fi tarihi ehlizzaman] yazılı.

İç hali :

Hicrî 193 üncü senesinden 225 inci senesinin sonuna kadar olan havadis ihtiva ediyor.

No. 2911 Yirmi birinci cilt. Kahve rengi kaplı, kabının üstünde kurt yenikleri var. Eb'adı; 27,5×18,4 sm. satır; 19, yazı arap neshi, kâğıdı Venedik abadîsi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak adedi; 271, başta bir nihayette bir adet varak boş. Boş varaktan sonra gelen varakın A sahifesinde bir mühür bir de imza var. Birinci varakta [elcüz'ülhadi vel'işrun min lkdülcuman] yazıyor. Son sahifenin nihayetinde yan tarafa doğru Mehmedülezherrî ismi yazılı, bu müstensih'in ismi olabilir.

İç hali :

Hicrî 431 senesinden 480 senesine kadar olan vakayii havi.

No. 2911 Otuz dördüncü cilt. Kahve rengi kaplı, kabında kurt yenikleri var. Eb'adı; 27,5×18,2 sm. satır; 19, yazı; arap neshi, kâğıdı Venedik abadîsi. mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak adedi; 275, başta bir nihayette bir adet boş varak var. Boş varaktan sonraki varakta

büyük bir mühür, bir de imza var. En nihayette cüz'ün hitamını bildiren kaydın sonunda Mehmet bin Ahmedülezhî yazılı, bu müstensih'in ismi olabilir.

İç hali:

Hicrî 736 senesinden 745 senesine kadar olan vakayii hayî.

**Topkapı sarayı Ahmedî Salis kütüphanesinde hepsi
ayrı ayrı olan 4 cilt**

No. 2911 On sekizinci cilt. Bu kitabın yanında [essamin aşer min İkdülcuman] yazılı, kahve rengi kaplı içinde kurt yenikleri var. Eb'adı; 27,5×18, satır; 31, yazı; talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak adedi; 217, başta bir sonda bir varak boş. Müstensihî belli değil.

İç hali:

Bu cüz Hicrî 727 senesinden 835 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2911 İkdülcuman fi tarihi ehlizzaman diye kayıtlı Aynî tarihinin muhtasar nushası. Kahve rengi kaplı, kurt yeniklerini havi. Eb'adı; 26,9×17,3 sm. satır; 31, yazı; talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı. Cetvelsiz, başta bir sonda bir varak boş, başta boş varaktan sonraki varakın A sahifesinde bir mühür bir de imza var.

İç hali:

Hicrî 11 inci seneden başlıyor 66 senesine kadar vukuatı havi, bazı seneler vukuatında takdim tehir var.

No. 2911 de yine İkdülcuman fi tarihi ehlizzaman diye kayıtlı. Aynı

tarihin muhtasar nushası, kahve rengi kspılı, kurt yeniklerini havi. Eb'adı; 26,9×27,7 sm. satır; 31, yazı; talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı. Cetvelsiz, başta bir sonda bir varak boş. Başta boş varaktan sonraki varakın A sahifesinde bir mühür bir de imza var, bazı okunamıyan yazılar var. Müellifin el yazısile Kahirede yazılmıştır.

İç hali :

Mukaddeme sonra dünyanın yaradılışından başlayarak zikri hutbei aleyhisselâmda bitiyor.

No. 2911 de Ikdülcüman fi tarihi ehlizzaman diye kayıtlı bir cüz vardır ki bu Aynî tarihinin ne mufassal ne de muhtasar nushalarına uymamaktadır. Kitabın üstünde Kitabüttezkere diye yazılmıştır. Bunun ne olduğunu öğrenemedim.

Topkapı sarayı Ahmedi Salis kütüphanesinde 2912 numarada 4 ciltlik 893 senesi Kahirede Medresei Bedriyeye vakfedilmiş Aynînin el yazısile olan nushalarından محمد بن احمد بن محمد الاحمى الانصارى الجزرى elile istinsah edilmiş nushalar ;

Ahmedi Salis kütüphanesi No. 2912 cildi evvel min Ikdülcuman fi tarihi ehlizzaman; kabı kahve rengi üstü yaldız şemse eb'adı; 32,4×21,7 sm. satır; 35, yazı; talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak adedi; 565, başta 2 varak eksik, sonda üç varak boş. Başta birinci varakta iki mühür bir imza var.

İç hali :

Baştan Hicrî 22 inci senesine kadar olan vukuatı havi.

İkinci cilt No, 2912. Kabı kahve rengi, üstü yaldız şemse, eb'adı; 32,3×21,4 sm. satır; 35, yazı; talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak adedi;608, başında iki sonunda dört adet boş varak mevcut. Birinci varakta 2 adet mühür var, bir de imza var.

İç hali :

Hicrî 23 üncü seneaeen 334 üncü senesinin nihayetine kadar olan vakayii ihtiva ediyor. Yalnız 94 üncü seneden 126 ıncı seneye kadar olan vakayı ile 190 ıncı seneden 226 ıncı senesine kadar olan vakayii eksiktir.

Üçüncü cilt No. 2912. Kabı kahve rengi, üstü yıldız şemse, eb'adı; 32,3×21,3 sm. satır; 35, yazı talik, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak adedi; 530, başta iki sonda üç adet boş varak var. Birinci varakın A sahifesinde bir büyük mühür bir de imza var.

İç hali:

Hicrî 335 senesinden 623 senesinin nihayetine kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

Dördüncü cilt No. 2912. Kabı kahve rengi, üstü yıldız şemse, eb'adı; 32,2×21 sm. satır; 35, yazı; talik, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak adedi; 589, başta dört, sonda beş varak boş. Boş varaktan sonra birinci varakta iki mühür bir de imza var.

İç hali:

Hicrî 624 senesinden 850 senesine kadar vukuatı havi. 680 den 683 senesine kadar, 735 den 799 senesine kadar eksik. Bu cüz'ün sonunda bu ciltlerin Kahirede Medresei Bedriyeye vakfedilmiş Aynînin el yazısile olan nushalardan محمد ان احمد بن محمد الاحمى الانصارى الجزرى elile yazıldığı ve 893 senesi Cemaziyelevvelin 19 uncu Perşembe günü hitam bulunduğu kayıtlıdır.

Topkapı sarayı Revan köşkü kütüphanesi

No. 1557. Yeşil çiçekli kaplı, eb'adı; 27,3×19,2 sm. satır; , yazı nesih, kâğıdı abadi, varak adedi; 200. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş. Boş-varaktan sonraki varakın-A sahifesinde bir mühür, bunun altında kitabın Sultan Mahmut Hanın vakfı olduğu yazılı, bunun altında yine bir mühür var. Müstensihî; Kudüs Şerif kal'asında müezzin Ali bin İbrahim bin Mehmet bin Ahmet. İstinsah tarihi; 1127 senesi 17 Şavval Pazartesi gecesi yatsı zamanı sonunda «kazıyülkuzat Mahmudülayniyülhanefî'nin İkdülcuman fi tarihi ehlizzaman namındaki tarihi 825 senesinin Rebiülahir 15 inci Cuma günü sonunda bitirdiği 2 inci cüz'ünden nakledilmiştir» yazılı.

Topkapı sarayı Bağdat köşkü kütüphanesi

No. 273. Elcildüssani min Ikdülcuman fi tarihi ehlizzaman. Vişne çürüğü kaplı, eb'adı; 21,8×16,3 sm. satır; 31, yazı; nesih, kâğıdı; abadi, varak adedi; 308, sonda bir adet boş varak mevcut. İlk varakta bir mühür ve üstünde [elcildüssamin min Ikdülcuman fi tarihi ehlizzaman yazılı].

İç hali:

Faşlı fi kıssai İbrahimülhalil aleyhisselâmdan başlıyor, ennev'üssamin fi kureyşte nihayet buluyor.

Veliyeddin Efendi kütüphanesindeki nushalar

Bu kütüphaneki nushalar 23 cilttir. Aşağı yukarı bu ciltler tam bir nusha teşkil etmektedirler.

No. 2374 Cildi evvel. Kabı kahve rengi yıpranmış, eb'adı; 27,9×18,1 sm. satır; 22, 24 arasında tehalüf ediyor, varak adedi;385, yazı; arap nesih, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta bir sonda bir varak boş. Boştan sonraki varakta kitabın ismi, müellifinin ismi ve kaçınıcı cilt olduğu yazılı. Sonda bir imza iki de mühür var. Müstensihî; محمد بن احمد بن محمد الاعمى الانصارى الحنفى. İstinsah tarihi 892 senesi 11 Recep Pazartesi günü müellifin kendi elile yazdığı nushadan istinsah edildiği yazılı.

İç hali:

Baştan İbrahim Halil aleyhisselâma kadar olan bahisleri ihtiva ediyor.

No. 2315 Cildi sani. Kabı koyu kahve rengi yıpranmış, eb'adı; 27,9×18,2 sm. satır; 19, varak adedi; 306, yazı; arap nesih, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta iki sonda bir varak boş. Boştan sonraki varakta [elcüz'üssalis min Ikdülcuman lilaynî] yazıyor. Altta Veliyeddin Efendinin mühürü var. Müstensihini yazmıyor, yazı birinci cildin yazısına benziyor.

İç hali:

Faşlı fi kıssai İbrahimülhalil aleyhisselâmdan başlıyor, ennev'ülhadi aşer fi vefatı Meryem binti Umran aleyhisselâmda bitiyor.

No. 2376 Cildi salis. Kabı ebrû, eb'adı; 27,5×18,2 sm. satır; 19, varak adedi; 178, yazı; arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta bir, sonda bir varak boş. Müstensihî falan yazmıyor.

İç hali:

- Ennev'üssani aşer fi sıfatı İsa aleyhisselâmdan başlıyor, ennev'üssani fi kureyşte nihayet buluyor.

No. 2377 Cildi rabi. Kabı çiçekli, eb'adı; 24,4×16,6 sm. satır; 23, 25 arasında tehalüf ediyor. Varak adedi; 139, yazı; talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta iki varak boş var. İki boş varaktan sonraki varakta Velîyeddin efendinin mühürü var. Cildin içinde kurt yenikleri var, [Bu cilt büyüklük ve yazı itibarile diğer cillere benzemiyor]. Müstensihî belli değil.

İç hali:

Hicrî 5 inci sene vukuatından 11 inci seneye kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

No. 2378 Cildi hamis. Kahve rengi kaplı, kabı yıpranmış, sonradan tamir görmüş. Eb'adı; 27,7×18,4 sm. satır; 19, varak adedi; 297, yazı; arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta bir sonda iki varak boş. Başta boş varaktan sonraki varakta [elcüz-üssabi min İkdülcuman lîlaynî rahmetullah] yazıyor. Altta Velîyeddin efendinin mühürü var. Müstensihî belli değil.

İç hali:

Zikri hilâfet Ebubekir siddîktan başlıyor, hicrî 16 ıncı seneye kadar olan vukuatı havi.

No. 2379 Cildi sadis. Kahve rengi kaplı, kabı yıpranmış, üstünde kurt yenikleri var. Eb'adı; 26,5×17,9 sm. satır; 19, varak adedi; 291,

yazı; arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta iki, sonda iki varak boş. Başta iki boş varaktan sonraki varakın A sahifesinde [elcüz'üssamin min lkdülcuman fi tarihi ehlizzaman] yazıyor. Bunun altında müellifin, sonra Veliyeddin efendinin mühürü var, kâtibi belli değil.

İç hali :

Hicrî 16 cı seneden 23 üncü senenin sonuna kadar olan vukuatı havi.

No. 2380 Cildi sabi. Kahve rengi kaplı, kabının üstünde kurt yenikleri var. Eb'adı; 26,×17,9 sm. satır; 19, varak adedi; 290, yazı; arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta bir sonda bir varak boş. Başta boştan sonraki varakta [elcüz'üttasi min lkdülcuman lilaynî] yazıyor. Altta Veliyeddin efendinin mühürü var, kâtibi belli değil, yazı birinci ve ikinci cildin yazılarına benziyor.

İç hali :

Hicrî 24 üncü senesinden 38 inci seneye kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

No. 2381 Cildi samin. Kahve rengi kaplı, kabın üstü yıpranmış, eb'adı, 27,5×18 sm. satır; 19, yazı; arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta iki sonda iki varak boş. Varak adedi; 262, başta iki boş varaktan sonraki varakta [elcüz'ülaşir min lkdülcuman lilaynî] yazıyor. Altında Veliyeddin efendinin mühürü var, kâtibi yok, yazı bundan evvelki cildin yazısına benziyor.

İç hali :

Hicrî 39 cu seneden 60 inci seneye kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2382 Cildi tasi. Kabı siyah üstü şemse yanlarına vişne renkli kâğıt kaplanmış, Eb'adı; 28,2×8,8 sm. satır; 19, varak adedi; 269, yazı; arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş. Boştan sonraki varakta Veliyeddin efendinin mühürü var, kâtibi yok, yazı bundan evvelki cildin yazısına benzeriyor.

İç hali :

Hicrî 61 inci seneden 126 inci seneye kadar olan vukuatı havi.

No. 2383 Cildi aşır. Kahve rengi kaplı, eb'adı; 27,2×18,3 sm. satır 19. varak adedi; 286, yazı arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda iki varak boş var. Başta boştan sonraki varakta [elcüz'ülhadi aşer min İkdülcuman lilaynî] yazıyor. Altında Veliyeddin efendinin mühürü var, kâtibi belli değil, diğer ciltlerin yazısına benziyor.

İç hali :

Hicrî 126 inci seneden 150 inci senenin nihayetine kadar olan vukuatı cami.

No. 2385 Cildülhadi aşer. Kabı çiçekli, cilt yıpranmış. Eb'adı; 26,3×18,2 sm. satır 23 ile 25 arasında değişiyor. Varak adedi 210, yazı; arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, sonda bir varak boş. İlk varakta [elcüz'üssamin min İkdülcuman fi tarihi ehlizzeman] yazıyor, sonra müellifin ismi yazılı. Altta Veliyeddin efendinin mühürü var, kâtibi yok, diğer ciltlerin yazısına benziyor.

İç hali :

Hicrî 151 senesinden 203 senesinin nihayetine kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

No. 2385 Cildüssani aşer. Koyu kahve rengi kaplı, kabı sonradan tamir görmüş, eb'adı 26,8×18,2 sm. satır; 19, varak; 269, yazı arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, sonda bir başta iki varak boş. Başta iki boş varaktan sonraki varakta [elcüz'üssalis aşer min İkdülcuman] yazıyor. Altında Veliyeddin efendinin mühürü var.

İç hali :

Hicrî 226 inci seneden 278 inci senenin sonuna kadar olan vukuatı havi.

No. 3386 Cildissalis aşer. Kahve rengi kaplı, kabında kurt yenikleri var. Eb'adı; 27,3×18,3 sm. satır; 19, varak; 254, kâğıdı abadî, yazısı;

arap nesih. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda iki varak boş. Başta boş varaktan sonraki varakta [elcüz'ürrabi aşer min lkdülcuman el'allâmetülaynî] yazıyor. Altında Veliyeddin efendinin mühürü var.

İç hali :

Hicrî 279 senesinden 330 senesine kadar olan vukuatı havi.

No. 2387 Cildürrabi aşer Kabı çiçekli, üst kabı alt kabından ayrılmış cilt çok yıpranmış. Eb'adı 26,5×18,2 sm. satır; 19, varak; 428, yazı arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, sonda bir varak boş, baş tarafında [elhadi aşer min tarihülaynî] yazıyor.

İç hali :

Hicrî 331 senesinden 429 senesine kadar olan vakayii havi.

No. 2388 Cildülhamis aşer. Kabı çiçekli, cilt yıpranmış. Eb'adı; 26,4×18,1 sm. satır; 19, varak; 433, yazı arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, sonda bir varak boş, yan kısımda [es-sadis aşir min tarihülaynî] yazıyor. Yazı diğer ciltlerin yazısına benziyor.

İç hali :

Hicrî 431 senesinden 520 senesinin sonuna kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2389 Cildissadis aşer. Kahve rengi kaplı, kabında hafif kurt yenikleri var. Eb'adı 27,7×18,3 sm. satır 23, varak 327, yazı arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş var. Boş varaktan sonraki varakta [elcüz'üssani aşer min lkdülcuman fi tarihi ehlizzaman lişeyhüna el'allâmetülaynî] yazılı. Altta Veliyeddin efendiünin mühürü var. Müstensihî: محمد بن احمد بن محمد الاجمى الانصارى. İstinsah tarihi: 898 senesi 27 Sefer Salı günü.

İç hali :

Hicrî 521 senesinden 578 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2390 Cildüssabi aşer. Kahve rengi kaplı, yıpranmış, eb'adı 27,1×18,2 sm. satır 26, 29 arasında tehalüf ediyor. Varak adedi 221, yazı arap talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, sonda bir varak

boş. Birinci varakta [elcüz'üssaliş aşer min İkdülcuman fi tarihi ehlizzeman] yazılı, aynı sahife altında mütalea edenlerin ismi ve Veliyeddin efendinin mühürü var. Son varakta bahsın sonunda bu cüz'ün 832 senesi Muharrem ayının 22 inci Pazar günü sabahleyin Kahirede Camii Ezher kurbundaki Medresei Bedriyenin ittisalindeki evinde müellifin elile yazıldığı kayıtı.

İç hali :

Hicrî 579 cu seneden 620 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2391 Cildüssamin aşer. Kahve rengi kaplı, kabında kurt yenikleri var. Eb'adı 27,4×17,9 sm. satır 23, varak adedi 364, yazı arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş. Başta boş varaktan sonraki varakta [elcüz'ürrabi aşer min İkdülcuman fi tarihi ehlizzaman] yazıyor, sonra müellifin ismi yazılmış. Altında Veliyeddin efendinin mühürü var. Müstensihî محمد بن احمد بن محمد الاحمى لانصارى۔ İstinsah tarihi; 895 senesi Cemaziyelevvel Salı, Kahire.

İç hali :

Hicrî 621 senesinden 688 senesinin sonuna kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2392 Cildi tasi aşer. Kahve rengi kaplı, kabı yıpranmış. Eb'adı 27,4×18 sm. satır 31, varak adedi 399, yazı arap talik, kâğıdı abadî, cetvelsiz. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, sonda bir varak boş var. Başta birinci varakta [elhamis aşer min İkdülcuman fi tarihi ehlizzaman] yazıyor. Bu yazının bir kısmı karalanmış, yanına el'ışrûn min tarihülaynî yazılmış, altta Veliyeddin efendinin mühürü var. Yan taraflarda mütalâa edenlerin ismi yazılmış, yazı Aynînin kendi yazısı.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 689 senesinden 707 senesine kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

No. 2393 Cildi işrûn. Kabı kahve rengi yıpranmış, eb'adı 27,4×18,5 sm. satır 19, varak adedi 234, yazı arap nesih, kâğıdı abadî, cetvelsiz. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş. Boş-tan sonraki varakın A sahifesinde [elhadi vesselâsun min İkdülcuman el'al-

lâmetülaynî] yazıyor. Altta bir mühür var, yan kısımda (elhadi velişrûn min tarihülaynî) yazıyor.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 708 senesinden 712 senesinin sonuna kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2394 Cildi hadi işrûn. Kabı kahve rengi yıpranmış. Eb'adı 27,4×18,1 sm. satır 19, varak adedi 243, yazı arap nesih, kâğıdı abadî, cetvelsiz. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir, sonda bir varak boş. Birinci sahifede (essani vesselâsun min İkdülcuman el'allâmetül-aynî) yazılı. Altında Veliyeddin efendinin mühürü var, yan kısımda (essamin velişrûn min tarihülaynî) yazıyor. Müstensihî; - عبد الله بن الحاج عيسى بن اسماعيل - . İstinsah tarihi; 891 senesi Sefer ayının bitmesine dokuz gün kala Cumartesi günü akşam üzeri.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 713 senesinden 724 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No: 2395 Cildi sani işrûn. Kabı çiçekli, eb'adı 26,3×18,3 sm. satır 19, varak adedi 238, yazı arap nesih, kâğıdı abadî, cetvelsiz. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş, yan kısımda (essalis işrûn min tarihülaynî) yazıyor. Bu nusha kardeşinin ihtisar ettiği tarihin nushasıdır.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 725 senesinden 798 senesinin nihayetine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 2396 Çildi salis işrûn. Kabı kahve rengi, yıpranmış üstünde kurt yenikleri var. Eb'adı 27,1×17,8 sm. satır 23, varak adedi 387, yazı arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta üç sonda dört varak boş var. Başta boş varaklardan sonraki varakın A sahifesinde (elcüz'üttasi aşer min İkdülcuman fi tarihi ehlizzeman) yazıyor. Bunu müteakip müellifin ismi yazılmış, altta Veliyeddin efendinin mühürü var. Müs-

tensihi; محمد بن احمد بن عمالاجيمي الانصارى الخزرجي. İstinsah tarihi; 893 senesi 19 Cemaziyelevvel Prşembe günü. Aynı'nin el yazısile olan nushadan istinsah edilmiş.

Carullah Efendi kütüphanesindeki nushalar

Buradaki nushalar dört cilttir, bu dört cilt tam bir -nusha teşkil ediyor.

No. 1588 تاريخ عيني المسمى عقدا الجان في تاريخ اهل الزمان diye kayıtlı. Kabı kahve rengi, kitapta kurt yenikleri var. Eb'adı 29,8×18,7 sm. satır 39, varak adedi 740, yazı talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş var. Birinci sahifede dört mühür var. Yazı değişik, bu cilt 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 inci cüzleri ihtiva ediyor. Yazı her cüzde değişiktir.

İç hali :

Baştan Hicrî 23 üncü seneye kadar olan vakayii havi.

No. 1589 Cildi sani. Kahve rengi kaplı içinde kurt yenikleri var. Eb'adı 30,4×19 sm. satır 39, varak adedi 673, yazı talik, kâğıdı abadî, başta bir sonda bir varak var. Bu cilt muhtelif cüzleri ihtiva etmekte 17 inci cüz'ün sonunda bu kısmın 1133 senesi Suzi bin Mustafanın elile yazıldığı kayıtlı varak adedi 577, 18 inci cüz'ün de yine Suzi Mustafanın elile 1132 senesi zilkade ayında yazıldığı kayıtlı.

İç hali :

Hicrî 24 üncü senesinden 330 senesinin sonuna kadar olan vukuatı havi.

No. 1590 Cildisalis. Kabı kahve rengi, içinde kurt yenikleri var. Eb'-

adı 30,1×19 satır 39, varak adedi 755, yazı talik, kâğıdı abadi. Başta bir sonda bir varak boş var. Bu cildde muhtelif cüzleri ihtiva etmektedir. Bu cüzlerin yazıları muhtelif, müstensihleri belli değil.

İç hali :

Hicrî 331 senesinden 620 senesine kadar olan vukuatı ihtiva ediyor.

No. 1591 Cildi rabi. Kabı kahve rengi, yıpranmış, üstü bej renkli bir bezle kaplanmış. Eb'adı 30,2×18,3 sm. satır 39, yazı talik, kâğıdı abadi, varak adedi 839, Başta bir sonda bir varak boş var. Bu cilt yine birçok cüzleri ihtiva ediyor. 28 inci cüz محمد بن احمد بن محمد الاحمدي الانصاري elile 895 senesi Cemaziyelevvelinde yazılmış, varak 204 de kayıtlı. 16 ıncı cüz محمد بن احمد بن محمد الاحمدي الانصاري elile 893 senesi 16 Zilhicce Cuma günü yazılmış, varak 517 de kayıtlı. 725 - 798 seneleri vukuatını ihtiva eden cüz müellifin kardeşi tarafından ihtisar edilmiş nushadan alınmış. Son cüz Edirneli Seyid Mehmet bin İsmail elile 1132 senesi Şavval Cuma günü bitmiş. Son varakta kayıtlı.

İç hali :

Bu Cilt Hicrî 621 senesinden 850 senesine kadar olan vakayı ihtiva ediyor.

Selim ağa kütüphanesindeki nushalar

Burada dört cilt Aynî tarihi vardır, bu dört cilt tam bir nushadır.

No. 66 Cildi evvel. Kahve rengi kaplı az yıpranmış, eb'adı 31,4×21,2 sm. satır 31, varak 625, yazı talik, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı. Başta iki ve nihayette iki varak boş, başta iki boş varaktan sonra birinci varakın dışında bir mühürle bir de imza var. Bu cilt muhtelif kimseler tarafından yazılmış.

1 — Baştan faslı fi kıssai eshabürresse kadar olan kısım Abdurrahman bin Mustafa bin Abdurrahman elile bitmiş.

2 — Kıssai İbrahimülhalilden 11 inci nev'i Meryemin vefatına kadar olan kısım 1113 senesi Ramazan ayı Fındıklıkonevi biraderi diye maruf Seyid Mehmet bin Mehmet Esiri elile bittiği varak 333 de kayıtlı.

3 — 12 inci nev'i İsanın sıfatından ennev'üssamin fi kureyşe kadar olan kısım Kara Feryeli Eyüp bin Mehmet elile 1113 senesi 6 Zilkade Pazartesi bittiği varak 434 de kayıtlı. Son kısımda yazanın ismi yok.

İç hali :

Bu cilt baştan Hicrî 16 ıncı seneye kadar olan vakayii ihtiva ediyor. No. 67 Cildi sani. Kabı vişne rengi biraz yıpranmış. Eb'adı 31,7×21 sm. satır 31, varak 810, yazı talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta iki sonda iki varak boş var. Başta boş varaklardan sonraki varakta bir mühür bir de imza var. Müstensihî; Suzi Mustafa, istinsah tarihi; 1114. Son sahifede bahsin sonunda kayıtlı.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 17 inci seneden 330 uncu senenin nihayetine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

No. 68 Cildi salis. Kabı kahve rengi, hafif yıpranmış. Eb'adı 31×21,4 sm. satır 31, varak 688, yazı talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir adet boş varak mevcut, bu cilt de 4 kısım ayrı ayrı kimseler tarafından yazılmış, yazı değişik. 437 senesinden 520 senesi vakayinin sonuna kadar olan kısmı yazan Abdurrahman bin Hüseyin, diğer kısımların kâtipleri belli değil.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 331 senesinden 620 senesine kadar olan vakayii havi.

No. 69 Cildi rabi. Kabı vişne rengi, biraz yıpranmış, eb'adı 31,5×20,8 sm. satır 31, varak 630, yazı talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş. Boş varaktan sonraki varakın A sahifesinde bir mühür, bir imza var. Bir de (elcüz'ssadis vel'iş-rûn min İkdülcuman fi tarihi ehlizzaman) yazılmış. Bu cilt yazı itibarile 3

kısmı ayrılmış, fakat yazarların isimleri kayıtlı değil. Bu cilt محمد بن احمد بن محمد بن احمد بن احمد nin yazdığı nushadan istinsah edildiği son varakta kayıtlı.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 621 senesinden 850 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor. 724, 725 seneleri noksan, 735 senesinden 799 senesine kadar olan vakayii eksik.

Süleymaniye kütüphanesindeki nushalar

Süleymaniye kütüphanesinin muhtelif kütüphanelerinde 17 cil tarihi Aynî mevcuttur.

Süleymaniye kütüphanesi No. 830 İkdülcuman fi tarihi ehlizzaman diye kayıtlı, müellifin kardeşi tarafından yazılan nusha. Kahve rengi kaplı, eb'adı 16,7×25,7 sm. satır 31, varak 217, yazı nesih, kâğıdı abadî esmer beyaz, cetvelsiz. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş. Kitabın sonunda bu cüzün Ahmet bin Ahmet bin Musa bin Ahmedülhanefi tarafından 813 senesi Sefer Cumartesi günü yazıldığı kayıtlı.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 717 senesinden 798 senesine kadar olan vakayii havi.

Süleymaniye kütüphanesi No. 831 kahve rengi kaplı, eb'adı 28×19,8 sm. satır 19, varak 304, yazı nesih, kâğıdı abadî beyaz kalın, cetvelsiz. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir sonda bir varak boş. Boş-tan sonraki varakta (vakıf camii merhum Sultan Süleyman Han yazıyor). Altında elhadi aşer min İkdülcuman lilaynî yazılı, müstensihi; Mehmet bin Hasenültıbbî.

İç hali :

61 inci seneden 73 üncü seneye kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye kütüphanesi No. 832 kahve rengi kaplı, eb'adı 27,8×19,2 sm. satır 19, varak 265, yazı nesih, kâğıdı abadi beyaz kalın. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta iki sonda iki varak boş. Boştan sonraki varakta (vakfı cami merhum Süleyman Han) yazılı. Altında essani aşer min lkdülcuman yazılmış, müstensihî; Mehmet Hasenültıbbî.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 74 üncü seneden 95 inci senenin sonuna kadar olan vakayii havi.

Süleymaniye kütüphanesi No. 833 kahve rengi kaplı, eb'adı 28,4×18,9 sm. satır 19, varak 227 yazı nesih, kâğıdı abadi beyaz kalın. Mürekkep siyah, serlevkalar kırmızı, başta bir sonda iki varak boş. Başta boştan sonraki varakta (elcüz'ülhamis aşer min lkdülcuman fi tarihi ehliz-zeman lilaynî) yazılı. Müstensihî; Mehmet bin Hasenültıbbî.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 151 inci seneden 192 inci seneye kadar olan vakayii havi

Süleymaniye kütüphanesi No. 834 kahve rengi kaplı, kabı yıpranmış. Eb'adı 27,7×19,5 sm. satır 19, varak 272, yazı nesih, kâğıdı abadi beyaz kalın, cetvelsiz. Başta bir sonda bir varak boş, başta boş varaktan sonraki varakta (elcüz'ülşrûn min lkdülcuman lilaynî) yazıyor.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 387 senesinden 430 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye kütüphanesi No. 835 kahve rengi kaplı kabı, cild yıpranmış. Eb'adı 27,5×18,3 sm. satır 19, varak 256 yazı nesih, kâğıdı abadi esmer beyaz kalın, cetvelsiz. Başta iki sonda bir varak boş var. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, boş varaktan sonraki varakta (essalis vesselâsûn min lkdülcuman el'allâmetülaynî) yazıyor. Müstensihî: Mehmet bin Ahmedülâhbeb.

İç hali :

Bu cilt 725 senesinden 835 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.
Süleymaniye Kü. Beşirağa No. 454 cildi evvel. Kabı vişna renkli, eb'adı 28,2×19,3 sm. satır 29, varak 704, yazı nesih, kâğıdı abadî rengi beyaz başta iki sonda beş varak boş var, cilt oldukça yeni. Beş varakta söz başları yazılı. Birinci varakta iki mühür var. Müstensih; İbrahim bin Ivaz.

İç hali :

Baştan Hicrî 16 ıncı senenin nihayetine kadar vakayii ihtiva ediyor.
Süleymaniye kütüphanesi Beşir ağa No. 455 cildi sani. Kabı vişne renkli yeni. Eb'adı 28,5×19,9 sm. satır 29, varak 893, yazı , kâğıdı abadî beyaz. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta beş varakta bahis başlarının fihristi var. Birinci varakta iki mühür var, müstensih; İbrahim bin Ivaz son varakta kayıtlı. Istinsah tarihi 1129.

İç hali :

Hicrî 17 inci seneden 330 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.
Süleymaniye kütüphanesi Beşir ağa No. 456 cildi salis. Kabı vişne renkli, yeni. Eb'adı 28,6×20 sm. satır 29, yazı , kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, varak 786, sonda 2 varak boş, başta 8 varakta bahis başlarının fihristi var. Sonda bir varak boş, bu boş vaktan sonraki varakta iki mühür var. Müstensih; İbrahim bin Ivaz.

İç hali :

Hicrî 331 inci seneden 620 senesine kadar olan vakayii havi.
Süleymaniye kütüphanesi Beşir ağa No. 457 cildi rabi. Kabı vişne renkli, yeni. Eb'adı 28,9×19 sm. satır 29, varak, 720, yazı kâğıdı abadî beyaz. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta üç sonda bir varak boş var. Başta on iki varak bahis başlarının fihristi var, bundan sonraki varakta (elcüz'üssadis velişrun min lkdülcuman fi tarihi ehlizzaman) yazılı, sonra müellifin ismi var.

İç hali :

Hicrî 626 senesinden 850 senesine kadar vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye Esad efendi kütüphanesi No. 2317 kahve rengi kaplı, eb'adı 18,5×37 sm. satır 31, varak 213, yazı arap talik, kâğıdı abadî, cetvelsiz. Mürekkep siyah, serlevhalar kısmızı, başta bir sonda iki varak boş var, cilt yıpranmış. Başta boş varaktan sonraki varakın A sahifesinde (elhadi aşer min lkdülcuman fi tarihi ehlizzeman) yazıyor. Yan kısımda mütalâa edenlerin isimleri yazılı, altta bir mühür var. Sonunda (bu cüz müellifin elile 831 senesi 10 Cemaziyevvel Perşembe günü Kahirede Ketame mahallesinde Camii Ezher yanındaki evinde yazıldığı) kayıtlı.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 431 senesinden 520 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye Esad efendi kütüphanesi No. 2322 cildi sani. Kabı ebrû, yıpranmış, eb'adı 14,8×19,5 sm. satır 25, varak 304, yazı nesih, kâğıdı abadî esmer sarı kalın. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta bir sonda bir varak boş. İlk sahife başka bir kâtip tarafından yazılarak ilâve edilmiş. Müstensih; Şerefeddinülhamevî, istinsah tarihi 1096 senesi 11 Rebiülahir Pazar.

İç hali :

Kıssai Halil İbrahim aleyhisselâmdan ennev'üssamin fi kureyşe kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye Esad efendi kütüphanesi No. 2346 lkdülcuman fi tarihi ehlizzaman diye kayıtlı fakat Aynînin kardeşi tarafından ihtisar edilen ciltlerden. Kabı ebrû, kurt yenikleri var, eb'adı 24,3×16,3 sm. satır 31, varak 104, yazı arap talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, başta bir sonda bir varak boş var. Birinci varakta mühür var, son varakta Ahmet bin Ahmet bin Musa Ahmedülhanefî elile 809 senesi Cemaziyelahir Pazar günü Kahirede Camiülezhher mahallesinde bittiği kayıtlı.

İç hali :

Ebubekrissıddıkın hilâfetinden Hicrî 17 inci seneye kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye Esad efendi kütüphanesi No. 2165 Muhtasar Tarihi Aynî, defterde Tarihülbedir fi evsafı ehliasır diye kayıtlı. Kahve rengi kaplı kabı yıpranmış, eb'adı 25×16,2 sm. satır 19, varak 677, yazı arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, başta bir varak boş. Birinci varakta (elevvel minettarihülbedrî) yazıyor.

İç hali:

Baştan Hicrî 12 inci senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye Âşir efendi kütüphanesi No. 678, siyah meşin ciltli. eb'adı 15×21 sm. satır 25, varak 455, yazı nesih, kâğıdı hafif sarı beyaz karışık. Müstensihî; Eminüddin bin Abdülgafurüllütfî. İstinsah tarihi 1146 senesi Recep Salı günü.

İç hali:

İbrahim aleyhisselâmdan başlayarak kavmi arabın ünsiyet edildiği 9 tabaka ile bitiyor.

Süleymaniye Süleyman Sırrı efendi kütüphanesi No. 373 cildi salis. Kahve rengi kaplı, eb'adı 21,2×14,8 sm. satır 29, varak 248, yazı arap talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, sonunda bir varak boş, müstensihî: Mehmet bin Abdüllâtifülhanbelî, tarihi istinsah 1142 senesi 5 Recep Salı günü.

İç hali:

Kıssai İbrahimülhalil aleyhisselâmdan kıssai araba kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye Çelebî Abdullah efendi kütüphanesi No. 247 cildi sani. Kahve rengi kaplı, eb'adı 30,9×19 sm. satır 31, varak 262, yazı arap nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetvelsiz, müstensihî belli değil, başta 2 sonda üç boş varak var. Müzehheb bir başlığı havi.

İç hali:

İbrahim Halil aleyhisselâm kıssasından başlıyor, kıssai araba kadar olan vakayii ihtiya ediyor.

İkdülcuman'ın muhtelif kütüphanelerde Türkçeye tercüme edilmiş nushaları

Topkapı Sarayı Bağdat köşkü kütüphanesinde 274 numaradan 280 numaraya kadar olan 7 cilt Aynî tarihî tercümeleri kapları, eb'adı ve yazıları itibarile birbirlerine benzemektedirler. Bu nushalar saray teberdarlarından *ابراهيم بن الحاجي محمد بن الحاجي خليل* tarafından yazılmışlardır.

Bağdat köşkü kütüphanesi No. 274 birinci cilt. Kabı vişne çürüğü, mukavva, üstü yıldız şemse, iki tarafı salbekli, eb'adı 24,8×19,5 sm. satır 39, varak 387, serlevha ve cetveller müzehhep, yazı nesih, kâğıdı Venedik abadîsi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, baş ve sonda iki varak boş var. Müstensihî; sarayı âli teberdarlarından *ابراهيم بن الحاجي محمد بن الحاجي خليل*.

İç hali :

Bu cilt baştan kırk beşinci nevi Musa aleyhisselâmın sıfat ve fazlı beyanına kadar olan vakayii ihtiva ediyor. Bu cildin başında Abdüllâtif Razi efendinin mukaddemesi var.

Bağdat köşkü kütüphanesi No. 275 üçüncü cilt. Kabı vişne çürüğü, mukavva, üstü yıldız şemse, iki tarafı salbekli, eb'adı 31,7×19,5 sm. satır 39, varak 323, serlevha ve cetveller müzehheb, yazı nesih, kâğıdı Venedik abadîsi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta ve sonda 2 varak boş var. Kâtibi *ابراهيم بن الحاجي محمد بن الحاجي خليل*.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 12 inci seneden 50 inci seneye kadar vakayii ihtiva ediyor.

Bağdat köşkü kütüphanesi No. 276 dördüncü cilt. Kabı vişne çürüğü mukavva, üstü yıldız şemse, iki tarafı salbekli, eb'adı 24,5×19,5 sm, satır 39, varak 477, serlevha ve cetveller müzehheb, yazı nesih, kâğıdı Venedik abadîsi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta ve sonda 2 boş varak mevcut. Müstensihî *ابراهيم بن الحاجي محمد بن الحاجي خليل*.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 51 inci seneden 284 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Bağdat köşkü kütüphanesi No. 277 beşinci cilt. Kabı vişne çürüğü, mukavva, üstü yıldız şemse, iki tarafı salbekli, eb'adı 33,4×21,3 sm. satır 39, varak 377, serlevha ve cetveller müzehheb, yazı nesih, kâğıdı Venedik abadisi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta ve sonda iki boş varak mevcut. müstensihî; ابراهيم بن الحاجي محمد بن الحاجي خليل.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 285 senesinden 438 senesine kanar olan vakayii ihtiva ediyor.

Bağdat köşkü kütüphanesi No. 278 altıncı cilt. Kabı vişne çürüğü, mukavva, üstü yıldız şemse, iki tarafı salbekli, eb'adı 26×21,6 sm. satır 39, varak 368, serlevha ve cetveller müzehheb, yazı nesih, kâğıdı Venedik abadisi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta ve sonda 2 varak boş. Müstensihî; ابراهيم بن الحاجي محمد بن الحاجي خليل.

İç hali :

Bu cild Hicrî 439 senesinden 602 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor. 564 den 572 senesine kadar olan seneler eksik. 599 dan 602 senesine kadar olan bir senelik vakayii eksik.

Bağdat köşkü kütüphanesi No. 279 yedinci cilt. Kabı vişne çürüğü mukavva, üstü yıldız şemse, iki tarafı salbekli, eb'adı 34×21 sm. satır 39, varak 367, serlevha ve cetveller müzehheb, yazı nesih, kâğıdı Venedik abadisi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta iki sonda iki varak boş. Müstensihî: ابراهيم بن الحاجي محمد بن الحاجي خليل.

İç hali :

Hicrî 629 senesinden 711 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Bağdat köşkü kütüphanesi No. 280 sekizinci cilt. Kabı vişne çürüğü, mukavva, üstü yıldız şemse, iki tarafı salbekli, eb'adı 33,7×21 sm. satır 39, varak 293, serlevha ve cetveller müzehheb, yazı nesih, kâğıdı Vene-

dik abadisi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta iki sonda 1 varak boş. Müstensihî : ابراهيم بن الحاجي محمد بن الحاجي خليل.

İç hali:

Hicrî 712 inci seneden 850 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor. Topkapı Sarayı Emaneti Hazine kütüphanesi No. 1382. Kabı kahve rengi, etrafı yıldızlı, eb'adı 31,1×19,5 sm. satır 41, varak 382, yazı nesih, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta iki sonda iki varak boş. Cetveller kırmızı mürekkeple çizilmiş.

İç hali:

Baştan mevlidi İsa aleyhisselâmın on birinci nev'ine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Emaneti Hazine kütüphanesi No. 1358. Kabı kahve rengi, etrafı yıldızlı, eb'adı 31,6×19,1 sm. satır 41, varak 436, yazı nesih, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta iki sonda iki varak boş var. Cetveller kırmızı mürekkeple çizilmiş.

İç hali:

Hicrî 365 senesinden 549 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Emaneti Hazine kütüphanesi No. 1378. Kabı kahve rengi, etrafı yıldızlı, eb'adı 31,3×18,5 sm. satır 41. varak 405, yazı nesih, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, serlevhalar kırmızı, cetveller kırmızı mürekkep. Başta iki sonda iki varak boş var.

Hicrî 710 senesinden 859 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Hazine kütüphanesinde mevcut bu üç cilt yazıları, kapları ve eb'adları itibarile birbirlerine benzemektedirler, müstensihleri kayıtlı değildir.

Topkapı sarayı Hazine kütüphanesi No. 1392. Kabı ebrû, eb'adı 31,6×17,6 sm. satır 39, varak 40, yazı talik, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta bir sonda bir adet boş varak var. Cetveller müzehheb. Müstensihî ; Mehmet Raşit.

Hicrî 621 senesinden 628 senesine kadar olan 8 senelik vakayii ihtiva ediyor.

Topkapı Sarayı Revan köşkü kütüphanesi No. 1465. Kabı ebrû, eb'a-

dı 31,2×18,2 sm. satır 29, yazı nesih, kâğıdı abadî, varak 374. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta bir sonda iki varak boş. Başta boş varaktan sonraki varakın B sahifesinde (fihrist tercümei kıt'a tarihi Aynî Mehmet Said rahmetullahi aleyh) yazıyor. Altında serlevhalar fihristi yapılmış.

İç hali :

Faslı fi kıssai Halil aleyhisselâmdan faslı fi kıssai Yahya ve Zekeriya aleyhisselâmın 7 inci nev'inin sonuna kadar olan vakayii ihtiva etmektedir.

Murad Molla kütüphanesindeki Aynî tarihinin türkçeye tercüme edilmiş nushaları

Murad Molla Damad zade Kazıasker Mehmet Murad efendi kütüphanesi No. 1426. Kahve rengi kaplı, eb'adi 26,5×13,6 sm. satır 29, varak 332, yazı talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, iki varak başta iki varak sonda boş. İki boş varaktan sonraki varakta bir mühür var.

İç hali :

Hicrî 387 senesinden 430 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor. Başta mütercimlerden Mehmet Said efendinin mukaddemesi var.

Murad Molla Hamidiye kütüphanesi Lala İsmail kısmında No. 318 birinci cild. Kabı vişne renkli, üstü yaldız şemse, salbekli, eb'adı 31,9×19 sm. satır 25, varak 277, yazı talik, kâğıdı abadi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta bir sonda iki varak boş. Başta boş varaktan sonraki varakta bir mühür var, mühürün altında kitabın numara, varak, satır adetleri, tarihi telifi, müellifi yazılmış. Bu cilt yıldızlara ait 44 parça resim ihtiva etmektedir.

İç hali :

Bu cilt baştan mevcudat ve mahlûkatın beyanına kadar olan vakayii ihtiva etmektedir. Baş kısmında mütercimlerden Mehmet Salim ependinin mukaddemesi var.

Murad Molla Hamidiye kütüphanesi Lala İsmail efendi kısmında No. 319 ikinci cilt. Kabı vişne renkli, üstü yıldız şemse, salbekli, eb'adı 29,1 ×18,1 sm. satır 34, varak 368, yazı talik, kâğıdı ababî. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta bir sonda iki varak boş. Boştan sonraki varakta Lala İsmail efendinin mühürü var, bu mühürün üst kısmında [elcildüssani min tercümei tarihi Aynî] yazıyor.

İç hali:

Halil İbrahim aleyhisselâm kıssasından Zekeriyya aleyhisselâm kıssasının beşinci-nev'ine kadar olan vahayii ihtiva etmektedir.

Murad Molla Hamidiye kütüphanesi Lala İsmail efendi kısmında No. 320 üçüncü cilt. Kabı vişne renkli, üstüne sonradan ebrû kâğıt kaplanmış eb'adı 32×28,6 sm. satır 29, varak 317, yazı talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta bir sonda bir varak boş. Birinci varakta Lala İsmail efendinin mühürü var. Bunun üstünde [elcildüssalis min tercümei tarihi Aynî] yazıyor. Bu cildin içindeki vakayi diğer tercüme edilen nushalardakine benzememektedir.

İç hali:

Mevlidi Meryem aleyhimüsselâm kıssasından Mensur Ebu Ali Hakem Biemrillâha kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Murad Molla Hamidiye kütüphanesi Lala İsmail efendi kısmında No. 321 dördüncü cild. Kabı vişne rengi, üstü yıldız şemse, salbekli, eb'adı 33,7×20,1 sm. satır 39, varak 309, yazı talik, kâğıdı abadî, serlevhası müzehheb. Mürekkep siyah, cetveller ve söz başları kırmızı, başta bir ssonda bir varak boş. Boş varaktan sonraki varakta Lala İsmail efendinin mühürü, bir de okunamıyan bir mühür var.

İç hali:

Bu cilt Hicrî 5 inci seneden 23 üncü seneye kadar vakayii ihtiva ediyor.

Murad Molla Hamidiye kütüphanesi Lala İsmail kısmında No. 322 beşinci cilt. Kabı vişne renkli, üstü yıldız şemse, salbekli, eb'ad' 32,5×19,2 sm. satır 39, varak 403, yazı talik kâğıdı Venedik abadîsi, serlevhası müzehheb. Mürekkep siyah, söz başları ve cetveller kırmızı, başta 2

sonda 2 iki boş varak. İki boş varaktan sonraki varakta Lala İsmail efendinin mühürü var.

İç hali:

Bu cilt Hicrî 24 üncü seneden 119 uncu seneye kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Murad Molla Hamidiye kütüphanesi Lala İsmail efendi kısmında No. 323 yedinci cilt. Kabı vişne renkli, üstü yıldız şemse, salbekli, eb'adı 31,7×20,2 sm. satır 39, varak 399, serlevha müzehheb, yazı talik, kâğıdı Venedik abadisi. Mürekkep siyah, söz başları ve cetveller kırmızı, başta iki sonda üç varak boş. Başta iki boş varaktan sonra Lala İsmail efendinin mühürü, bir de imza var. Birinci varakta [elcildüssabi' min tarihi Aynî efendi] yazıyor.

İç hali:

Bu cilt Hicrî 285 - 454 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Murad Molla Hamidiye kütüphanesi Lala İsmail efendi kısmında No. 324 dokuzuncu cilt. Kabı vişne renkli, üstü yıldız şemse, salbekli, eb'adı 32,1×19 sm. satır 39, varak 438, serlevha müzehheb, yazı talik, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, söz başları ve cetveller kırmızı, başta bir sonda bir varak boş. Boş varaktan sonraki varakta üç tane alt alta Lala İsmail efendinin mühürü var, ayrıca okunamıyan iki mühür var. Birinci varakta [elcildüttasi' min tarihi Aynî efendi] yazıyor.

İç hali:

Hicrî 629 senesinden 714 senesine kadar olan vakayii havi.

Murad Molla Hamidiye kütüphanesi Lala İsmail efendi kısmında No. 325. Kabı ebrû, eb'adı 27,2×15,6 sm. satır 25, varak 210, yazı talik, kâğıdı Hind abadisi. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta iki sonda iki varak boş. Başta iki boş varaktan sonraki varakta [diğer tercümei tarihi Aynî] yazıyor.

İç hali:

Bu cilt Hicrî 39 uncu seneden 60 ıncı seneye kadar olan vakayii ihtiva etmektedir.

Murad Molla Hamidiye kütüphanesi Lala İsmail efendi kısmında 318 numaradan 323 numaraya kadar olan ciltler kapları, eb'adları ve yazıları satır adetleri itibarile birbirlerine benzemektedirler. Yalnız kâtipleri belli değil. Aralarında eksik bazı ciltler olmasa tam bir takım olabilirler. Yalnız 320 numaralı cilt bu takıma dahil değildir.

Üniversite kütüphanesinde Aynı tarihinin Türkçeye tercüme edilmiş nushaları

Üniversite kütüphanesi No. 2256. Kahve rengi kaplı, üstü yıldız şemse, eb'adı 31,1×18,4 sm. satır 39, varak 524, yazı nesih, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, müzehheb, başta iki sonda iki varak boş. Bu cilt muhtelif yedi cüzden ibaret her cüz'ün yazısı ve kâğıdı değişik. Bazı cüzler cetveli, müzehheb başlıklı, bazıları cetvelsiz. Beşinci cüzün nihayetinde varak 345 de tercümetülfakır Veliyeddin yazılmış.

İç hali :

Hicrî 39 uncu seneden 282 inci seneye kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Üniversite kütüphanesi No. 2253. Kapağı kırmızı renkli, etrafı çiçekli yaldızlı, eb'adı 31,9×17,1 sm. satır 39, varak 855, yazı nesih kırmızı, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, derinliği 7,8 sm. başta iki sonda iki varak boş. Bu cilt muhtelif beş cüz'ü havi, her cüz'ün yazısı kâğıdı değişik. Bazı cüzler müzehheb cetveli, bazıları cetvelsiz.

Tarihin tarifinden Hicrî 20 inci seneye kadar vakayii ihtiva ediyor. Başta başlangıç ve mukaddeme eksik, sekizinci nev'i kureyşin nesebi zikrinden Hicrî 5 inci seneye kadar olan vakayii noksandır.

Üniversite kütüphanesi No. 2285 ikinci cilt. Kapağı koyu vişne renkli

etrafı yaldızlı, üstü yıldız şemse salbekli, eb'adı 31,3×20 sm. satır 41, varak 421, serlevha müzehheb, yazı nesih kırmızı, kâğıdı abadî. Mürekkep siyah, söz başları cetller kırmızı, başta bir sonda bir varak boş.

İç hali :

On ikinci nevi Hazreti İsa aleyhisselâmdan Hicrî 23 üncü seneye kadar olan vakayii ihtiva ediyor. Sekizinci nev'i kureyşin nesebinden Hicrî 5 inci seneye kadar noksan.

Üniversite kütüphanesi No. 2286 üçüncü cilt. Kabı koyu vişne renkli, etrafı yaldızlı, üstü yıldız şemse salbekli, sonda bir varak boş, eb'adı 31,6×19 sm. satır 39, varak 440, yazı nesih kırmızı, kâğıdı abadî, serlevhası müzehheb. Mürekkep siyah, söz başları cetveller kırmızı, sonda bir varak boş.

İç hali :

Hicrî 24 üncü seneden 149 uncu seneye kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Üniversite kütüphanesi No. 2287 dördüncü cilt. Kabı koyu vişne renkli etrafı yaldızlı, üstü yıldız şemse salbekli, eb'adı 31,6×19,2 sm. satır 39, varak 421, yazı nesih kırmızı, kâğıdı abadî, serlevha müzehheb. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, başta bir sonda bir varak boş.

İç hali :

Hicrî 148 inci seneden 364 senesinin sonuna kadar olan vakayii ihtiva ediyor. 192 inci seneden 226 ıncı seneye kadar noksan.

Üniversite kütüphanesi No. 2288 altıncı cilt. Kabı koyu vişne renkli, etrafı yaldızlı, üstü yıldız şemse salbekli, eb'adı 31,4×19 sm. satır 41, varak 441, yazı nesih kırmızı, kâğıdı abadî, serlevha müzehheb. Mürekkep siyah, söz başları, kırmızı başta bir sonda bir varak boş var.

İç hali :

Hicrî 550 senesinden 709 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor. Arada 564 senesinden 572 senesine kadar olan vakayi eksik.

Üniversite kütüphanesinde 2284 den 2288 numaraya kadar olan ciltler bir seri halinde birbirlerini takip ediyorlar, haricî evsaffarı itibarile de birbirlerine benzemektedirler. Yalnız 2289 numarada birinci cilt asarı nefise arasında olduğundan göremedim. Bu ciltlerin beş ve yedinci ciltleri eksik olmasa tam bir takım teşkil edecekler.

Fatih kütüphanesi Aynî tarihi tercümesi :

Fatih Pertev paşa kütüphanesi No. 481. Kabı siyah, üstü yıldız şemse, eskimiş sonradan tamir görmüş, eb'adı 32,5×19,5 sm. satır 39, cetveller müzehheb, varak 751, yazılar muhtelif, kâğıdı Avrupa abadîsi. Başta 4 varak vefiyatı ayan cetveli yapılmış, başta bir sonda bir varak boş.

İç hali :

Bu cilt Hicrî 626 senesinden 850 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye kütüphanesindeki Aynî tarihi tercümeleri:

Süleymaniye Esad efendi kütüphanesi No. 2347. Kabı ebrû, varakları gayrı muntazam büyüklükte, satır adedi tehalüf ediyor, yazı gayrı muntazam müsvedde gibi, kâğıdı beyaz kabaca, varak 99. Birinci varakta [قطعة من الترجمة لتاريخ عيني قطعه لترجم مولانا وهبي افندي بخطه] yazılı. Aynı sahifede yan kısımlarda bir kaç imza var. Serlevhalar belli değil, mürekkep siyah.

İç hali :

Hicrî 387 senesinden 430 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye Beşir ağa kütüphanesi No. 467. Kabı koyu vişne renkli, üstü yıldız şemse, eb'adı 19×31 sm. satır 39, varak 409, yazı mütemadiyen değişiyor, kâğıdı abadi esmer renkli. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, birinci varakta üç mühür yazılar var.

İç hali :

İki ayrı kısımdan müteşekkil 1 inci varaktan 128 inci varaka kadar

olan kısım Mekkenin fethinden Peygamberin vefatına kadar, vefatı havâdisinden bir kısım dahil. 129 uncu varaktan son varaka kadar Hicrî 629 uncu seneden 732 inci seneye kadar olan vakayii havi.

Süleymaniye Beşir kütüphanesi No. 468. Kabı koyu vişne renkli. üstü yıldız şemse, eb'adı 32,2×21,2 sm. satır 39, varak 502, yazı değişik talik ve nesih karışık, kâğıdı abadî esmer beyaz renkli, sonda 1 varak boş. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı, yazı itibarile üç kısma ayrılıyor. I. Nesih, II. Talik, III. yine nesih. Müstensihî belli değil.

İç hali :

Hicrî 629 lenesinden 791 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

Süleymaniye Beşir aha kütüphanesi No. 469. Kabı koyu vişne renkli, üstü yıldız şemse, eb'adı 31,7×20,6 sm. satır 39, varak 405, yazı muhtelif, kâğıdı abadî bej rengine yakın. Mürekkep siyah, söz başları kırmızı sonda bir varak boş, birinci varakta üç mühür var. Bu cilt muhtelif kısımları havi.

- 1 — Birinci varaktan sekizinci varaka kadar yazı ayrı, cetvelsiz,
- 2 — 8 - 119 a kadar müzehheb cetvelli, 119 uncu varakın B sahifesinde velmütercimülfakir Şeyhî Mustafa Reisi Kuzatı Rum yazılmış,
- 3 — 121 - 224 üncü varaka kadar ayrı bir kısım. 121 inci varakın A sahifesinde [allâmei Aynînin İkdülcuman ismile müsemmâ olan tarihi kebirinden daîi Devleti Âli Osman Ahmet İlmi Halis Cinanın kalemile Arabiyetten Türkiye tercüme olunan on dokuzuncu mücellit] yazılı,
- 4 — 225 inci varaktan 348 e kadar ayrı bir kısım,
- 5 — 351 - 405 inci varaka kadar yine ayrı bir kısım. Baştan 224 üncü varaka kadar olan kısımların yazısı nesih, 224 üncü varaktan 405 inci varaka kadar yazı talik.

İç hali :

Hicrî 282 senesinden 455 senesine kadar olan vakayii ihtiva ediyor.

IKDÜLCUMAN Fİ TARİHİ EHLİZZEMANDA OSMANLILARA AİT
VERİLEN MALÛMAT, BU MALÛMATIN OSMANLI TARİHLE-
RİNİN VERDİĞİ MALÛMATLA MUKAYESE VE TENKİDİ

Aynı tarihinde 785 senesine kadar Osmanlılara ait hiç bir malûmata tesadüf edemiyoruz. 785 de Osmanlılara ait şu kadarcık bir kayıt var. «Bursada hâkim Emir Murad bey bin Orhan bin Osmandır» 795 senesinden itibaren Ayninin Osmanlılara ait verdiği malûmatı 4 kısma ayırabiliriz, 1 — Sultan Beyazıt devrine ait malûmat, 2 — Şehzadeler devrine ait malûmat, 3 — Çelebi Sultan Mehmet devrine ait malûmat, 4 — İkinci Sultan Murad devrine ait malûmat. Yalnız Beyazıt devrine gelmeden evvel Aynı tarihinde 767 senesinde şu malûmsta tesadüf ediyoruz. «Şevvali şerifin esede günü Melik Rum Orhan bin Osman tarafından resul varid olup gaza için bahirde iki yüz gurab teçhiz olunduğu ihbar eylediklerine ilbası hil'at olunup mezburlara ianet olunmak üzere merakibi Mısriye teçhiz ve tehiye olunca hareket olunmak üzere irsali sefer eylediler».

767 senesinde Mısıra elçi gönderen Orhan Melik Rum Orhan bin Osman değildir. Çünkü Melik Rum Orhan bin Osman 761 senesinde vefat etmiştir. 767 senesinde Sultan Birinci Murattır, aynı zamanda Melik Rum olan Orhan bin Osmanın Mısıra sefir gönderdiğine dair Osmanlı tarihlerinin ne ilk devirlerde yazılanlarında ne de sonradan yazılanlarında bir kayıt bulunmaktadır (1).

(1) Hocam Mükrimin Halil Bey Makrizide bu Orhanın Melik Rum Orhan bin Osman değil, sadece Melik Orhan diye kayıtlı olduğunu söyledi. Böyle olunca bu Orhan Osmanlı padişahı Orhan bin Osman değil Mentеше oğlu Orhan oluyor. Bunun coğrafi vaziyeti itibarile Mısıra Osmanlılardan daha yakın ve onlardan yardım istemesi hakikaten daha uygundur.

Aynî tarihinde Beyazıt devrine ait verilen malûmat:

795 senesinde etrafı bilâddan derğâhı Melik Zahir elçiler geldiğini ihbar eder: 795 aenesinde Sultan Beyazıt Han İbni Murad han ibni Sultan Osman bin Orhan tarafından elçiler gelip Sultan Beyazıtın elinde illet zuhur edip tabibi hazik iltimas etmekle Sultan Berkuk hekim Şemseddin Mehmet bin Mehmednssagiri tayin ve harcirahını verip elçiler irsal eyledi ve Sultan Berkuk tarafından mukaddema Bursada Sultan Beyazıt Hana risalet ile tesyir (1) olunan Emir Hüsameddin Hasan Elgeçküni zikrolunan rüsül (2) maiyetle Mısır avdet eyledi» .

Beyazıtın elinde bir illet zuhur ettiğine ve Mısır sefir gönderip tabip istediğine ve tabibin Mısır Sultanı tarafından Beyazıtta gönderildiğine dair Osmanlı tarihlerinin ilk devirde yazılanlarında (3) ne de muahhar devirde yazılanlarında (4) hiç bir kayde tesadüf etmemekteyiz.

796 senesi vakayinde: Timurlenk sebebile Sultan Melik Zahirin Mısrıdan hareket ve tarafı Şama azimeti beyan olunur: 796 senesi Rebiülahirinin yedinci Pazartesi günü otağı Sultanı Mısır Kahireden huruc etti ve Ridaniyede nasbı karar eyledi. Rebiülahirin 16 ıncı Çarşamba günü Melik Zahir ümera askerile Ridaniyeden hareket etti, Gazzeye geldi ve Cemaziyelevvelinin 11 inci ehad günü Gazzeden tarafı Şama revan, 20 ci günü Şama dahil oldu. Burada Toktamış Han tarafından elçiler gelip zebanı risalet ile bağı Timurlenk üzerine imdat ve ianet talep eylediler. Kezalik Sultan Bilâdı Rum olan Beyazıt bin Sultan Murad bin Sultan Osman tarafından elçiler gelip bağı mezburun def'inde maiyet (5) teasud (6) hareket edeceğini ilâm eylediler.

(1) Tesyir göndermek.

(2) Rüsül elçi.

(3) 1 — İskendername, 2 — Âşık paşa zade, 3 — Neşri, 4 — Muhiddin, 5 — İsimsiz Tarihi Âli Osman, 6 — Oruç Bey, 7 — Paris millî kütüphanesinde Mükrimin Bey tarafından istinsah edilen isimsiz bir Tarihi Âli Osman, 8 — Behceüttevarih, 9 — Düsturnamei Enverî.

(4) 1 — Heştibehiş, 2 — Tacüttevarih, 3 — Solakzade, 4 Müneccim başı, 5 — Lûtfi paşa, 6 — Kühülahbar.

(5) Maiyet : Beraberlik.

(6) Teasud : Birleşmek.

Osmanlı tarihlerinin ne birinci elden ve ne de ikinci elden yazılanlarında Beyazıtın 796 senesi Mısır sultanı Melik Zahire elçiler gönderip Timurun def'i için beraber hareket edeceğine dair haber gönderdiği hususunda hiç bir malûmata tesadüf edemiyoruz.

798 senesi vefiyatında: Elkadı Zeyneddin Sefer şah mezbur fermanı fermay memaliki Rum Sultan Beyazıt bin Sultan Murad tarafından risalet ile Kahireye gelip müddeti kalile ikametden sonra senei mezkûre Cemaziyelevvelinin üçü evvelinde vefat edip nazırülcüyüş Cemaledin Mahmudun huşuna defnolundu. Rahmetullah ve tarihi mezburdan mukaddem tahsili ulûm maksadile kudûm edip bu'du zaman bilâdi Ruma revan olup Sultan Beyazıt Han hizmetine intisab edip risalet ile Mısıra geldiği vakte değin hizmeti Sultan maalhesab ile kâmiyab idi. Kendisi olduğundan daha yüksek görünmesine rağmen bir takım faziletleri vardı.

Kadı Zeyneddinin Sultan Beyazıt tarafından risalet ile Kahireye gönderilip orada vefat ettiğine, Mısıra gitmeden evvel Sultan Beyazıtın yanında hesap işleriyle meşgul olduğuna dair Osmanlı tarihlerinde malûmat bulunmamaktadır.

799 senesi vukuatında: Bu makale ferman fermayı memalik Anadolu olan sülâlei celilei Osmaniyeden Yıldırım Han hazretleri tarafından Şah Aliye ve mezbur tarafından dahi Emir Tolonun diyarı Kahireye geldiği beyanındadır: Senei mezbur Rebiülevvelinin on dokuzuncu günü Cumada Emir Tolo diyarı Kahireye gelip Sultan beyazıt yanında olup Sultan Mısır tarafından firar eden vüzerai ulema ve cenk vuganın keyfiyetin Melik Zahir Berkuka haber verip der ki Yıldırım Beyazıt Han Sultan Osman Engürüs kiralı muharebe edip kiral Bedhalin ekser askerini tamaa şimşir ve bakıyyetüssüyufu dahi esir ve mali ganayim askeri delirin seyreyledi ve firar eden Şemseddin bin Cezrî dahi muazzez ve mükerim mültefit ve muhterem küllü yevm yüz yirmi dirhem tayin eyleyip ziri himayesinde şadü hürremdir deyip ve Şemseddin mezburun Kahireden tahtıgâhı Sultan Beyazıtı varıncaya değin esnayı tarikta vaki olan ahvalâtın dahi haber verip der ki bundan akdem tarafınızdan Şemseddin bin Cezrî ile ibni Temiye firar ve İskenderyeden sefineye süvar olup iki buçuk gün gittikten sonra sefineleri Antalya limanında karar ettikte mukaddema Şemseddinden telemmüz etmiş Antalya mutasarrıfı nedemasından Hacı Musa nam kimse

üstadı Şemseddinin Antalyaya kudümün işitip mezbur zat ve haysiyet ve kader keyfiyetini Antalya mutasarrıfına gereği gibi ifade edip mutasarrıfı mezbur dahi bunları davet ettikte mezburlar sekiz gün Antalyada ikamet ettikten sonra Sultan Beyazıt Han arzusuyla yola revan olup tahtıgâhı Beyazıt olan Medinei Bursaya sekizinci günde vasıl olup ahali Bursa dahi azim ikbal ve ulema ve uzeması cümle istikbal edip izzü ihtişamla şehre götürüp derhal mezbur dahi Sultan Beyazıtı buluşmak murad ettikte pa-dışahı dahili şehirde bulmayıp tebdil hava kasdiyle birkaç eyyam sahrayı Bursada meksü ârâm vaz'ı hiyam etmiş bulup Şemseddin mezbur orduyu hümayûna azimet ve otağında buluşup arzuhal eyledikte Sultan Beyazıt mezburun kudümünden memnun ve ikramü ihtiram ile tatyibi derun etmek için dokuz re's esb ki üçü at ve üçü iğdiş ve üçü katır ve biraz kul ve cariye in'amü ihsan eylemiştir deyip ve yine Sultan Mısır'a böyle haber verdi ki sabıkan Şam nezaretinden firar eden devletiniz vüzerasından Taceddin bin ebi Şakir dahi Sultan Beyazıt yanında iltica ve ihtifa etmiş. Zira Şemseddinin refiki olan İbni Temiye kendüye görüşüp serapâ ahvalin İbni Teymiye nakledip, İbni Teymiye nakl üzere Taceddin mezbur vüzeratı Şamdan firar kasdile Berut nam mahalle varıp andan keşti süvar ve muvafık rüzgâr ile Cezirei Kıbrıs'a çıkıp iki ay mikdarı Kıbrısta ikamet ettikten sonra Bursaya azimet ve anda Sultan Beyazıtı arzuhal ve ifadei ahval ettikte Sultan Beyazıt dahi sebebi firarından sual edip Taceddin mezkûr dahi cevaba tasdi edip demiştir ki: Sultanı Mısır bir maddei cüz'iyeye için bana gazab edip tayin ve tayinat ve vezaifi iradımı cümle ref' ve küllü yevm elli dirhem zahiriye tayiniyle def'eylediği firarıma sebep oldu demiştir diye Emir Toloy mezbur hatmi kelâm edip bu kelâm kûşized Melik Zahir oldukta cevabında der ki eğer ihsan olunan elli dirhemden ziyade ana lâyük indimizde mahlûl vazife olaydı anı dahi ihsan ederdik diye hezle âmiz sözler tekellüm eyledi.

Osmanlı tarihlerinin hiç birinde Şemseddin bie Cezrinin Bursaya geldiğinin, bu zata Sultan Beyazıtın yaptığı ikrama ve daha sonra Şam vüzeratından firar eden Taceddin bin ebi Şakirin Beyazıt yanına ilticasına dair malûmat bulunmuyor.

799 senesi vakayinde: « Şabannın yirmi üçüncü Pazartesinde Sultanı Mısır ordusuyla derya tarafından Dimyata gelip Sultan Beyazıt Han bin Sul-

tan Osman Han tarafından elçi ve hediye kesire ki abid ve kul ve tuyurdan atmaca ve şahin ve kumaş ve meta' misillü hediyeler ile Frenk üserasından beş reis esiri Frenk ki her biri zu'munca mülükü Frenk olup esir olmakla içlerinden ikisine hidayeti ilâhî erişip şerefi İslâmla müşerref olup elçi mezbur ile Dimyattan Kahireye hazır oldu». Osmanlı tarihlerinde 799 senesinde Mısıra hediye ve elçi gönderildiğine dair malûmata tesadüf edemiyoruz. Yalnız Niğbolu muzafferiyetinden sonra 798 senesinde Beyazıtın parlak muzafferiyetini İslâm hükümdarlarına ilân için birçok harp esirleri ile birlikte sefirler gönderiliyor. Hammerde verilen malûmata göre, Mısır Sultanının hissesine hıristiyan ordusu asılzadegânı maiyyeti hademesinden bulunan altmış esir isabet etmekte ve bunların arasında Macar beylerinden biri bulunmakta idi. 799 da Mısıra vasıl olan sefir 798 senesinde gönderilen sefir olması ihtimali var. Yalnız Hammere göre gönderilen esirlerin adedi 60 olması lâzım gelirken esir adedi beşe inmektedir. Netice olarak 799 da Mısıra gelen sefir ve hediyelerin ne zaman ve ne maksatla gönderildiğini kat'î surette bilemiyoruz.

Yine 799 senesi vakayinde: «Şevvalde sahip Taceddin ibni ebi Şakir Kahireye muvasalât etti. Bu zat Sultanın havfinden Ruma kaçmıştı. Rumdan dönerken denizde Frenkler kendisini esir ettiler. «Şevbek» li bir hıristiyan onu satın aldı ve Kahireye getirdi. Sultan onu affetti, o da evinde işsiz olarak oturmağa mecbur oldu».

Osmanlı tarihlerinde Taceddin ibni ebi Şakirin Ruma geldiğine ve daha sonra Rumdan Mısıra döndüğüne ait hiçbir kayıt bulunmamaktadır.

800 senesi havadisinde: «Tahtıgâhı mülük olan Bursada Sultan Beyazıt Murad Han ibni Orhan bin Osman'ın idi».

800 senesi vefiyat ayanda: «المالك القاضي أبو الفتح برهان الدين أحمد بن عبد الله صاحب سبواس و قيسارية وغيرهما senesi mezkûre tarihinde mukaddema zikrolunduğu veğüzere taifei Türkmandan evlâdı Bozdoğan muarekesinde maktulen vefat eyledi. Mezbur evail halinde ilmi şerife şugul ve tahsil menkulât ve makulât tekmil için diyarı Mısıra kadim, [Sırgıtmış] medresesinde müddeti medid tahsile medarisinde oldukça yine kendi vilâyeti olan Sivasa âzim olup bu'dü zaman kazai Sivasa tevellâ günden güne rütbesine terakki geldikte müsaadei bahta gurur ile sevdâyı saltanata sülük ve Sivas, Kayseriye, etrafında olan bilâdı karyelere mülük olup hutbe ve sikke namına

darp ve kiraat ve Sultanurrum fissivas lâkabile iştihânı cür'et eyledi. Zâ-
tında kerimünnefs zi fitnet ve selâmeti tabı sebebile Farisî ve Arabî ve
Türkî şiir tekellümüne kudreti olup istima' melâhi ve şürbü hamir menahi
irtikâbile ziyade kendiyeye itina ve istikyandan naşi mülûkü İslâmiyeden ne
Devleti Âli Osman ve ne Mısır Sulan ve ne Timure serfürû etmedi. Lâ-
kin hasmıgerden küşa olan hüdayi müstean mezbûru nas indinde kadri
dun taifei Türkman elinde helâkle ibreti nûmayi âlemyan eyleyip badehu
Ferzendi yerine istihlâf ettikte Yıldırım Beyazıt Han hazretleri evvelâ
etrafi bilâdına istilâ saniyen memleketi Sivasa mansıbı livâ etmekle cüm-
lesi kabzei tasarrufuna duhul eyledi».

İsimsiz Tarihi Âli Osmanlarda Sivasın alınması hakkında kısaca şu
malûmat var. «Yıldırım Han Amasyaya çıktı. Kadı Burhaneddin oğlundan
Sivası aldı, oğlu Ebu Süleymana verdi. Âşık paşa zade bu vak'a hakkın-
da: Kadı Burhaneddin Allah rahmetine vardı, oğlu küçücük kaldı ve bir
kızın dahi Zülkadir oğlu Nasreddin beye vermişti. Burhaneddinin oğlunu
Nasreddine gönderdiler. Anin içinkim vilâyetin ayânları Beyazıt Hana
adam gönderdiler. Beyazıt Han sürdü Sivasa geldi. Hep vilâyetin ayânı
karşı geldi, kanun padişahı ne ise oldu. Beyazıt Han dahi Sivası oğlu
Emir Süleymana verdi (1). Neşri (2) Kadı Burhaneddin ki Sivasta bir suretle
det emir olup Rumu bilküllüye kabzai fethinde ve tahtı tasarrufunda kılmış-
tı. İzharı muhalefet edip Mısır Sultanına iltica ettiği Beyazıt Hanın sem'i
şerifine yetişip bitevakkuf hemen ol seferde azmetti ve bundan evvel Kırk
dilim nam yerde Hüdavendigârla Kadı Burhaneddin dahi vakıaya uğrayıp
oğlu yerine geçti. Sivas halkı Hüdavendigâra haber gönderip sultanım gelsin
bu vilayeti zapdetsin diye bir adam gönderdiler. Hüdavendigâr Amasya
ya varıncak sahibi istikbal edip şehri teslim zira Kadı Burhaneddin anı
incitmişti. Andan Hüdavendigâr Sivasa yakın varıncak Kadı Burhaneddin
oğlunu Zülkadir oğlu Nusreddin beye gönderdiler. Zira Kadı Burhaneddin
Zülkadir oğluna kızın vermişti. Çün Hüdavendigâr Sivasa geldi, istikbal
edip şehri teslim ettiler. Kanunu Osmanî mucibince amel edip Sivas oğlu
Emir Süleymana verdi. mütehassıl Hüdavendigâr Sivası, Tokatı, Amasyayı
fethedip mecmuu Rumu bilküllüye tahtı hükûmetine kıldı. Sıhhatü selâmet-

(1) Âşık paşa zade sahife 73

(2) Neşri Süleymaniye, Esad efendi kütüphanesi No, 2000. Varak 51 - A

le geri oi kışı Bursada kışladı. Tacüttevarihde bu vak'a biraz daha tafsil edilmiş, fakat esas itibarile verilen malûmat Neşrînin Âşık paşa zadenin verdiği malûmata uygundur. Yalnız bu vak'anın oluş senesi hakkında muhtelif menbalarda tehalûf ediyor. İsimsiz Tevârihi Âli Osmanlarda Âşık paşada bu vak'a 798 senesinde Neşrî ve İdrisi Bitlisîde 794 senesinde gösteriliyor. İbni Hacer Askalânî bu vak'ayı 799 senesinde, tetkik ettiğimiz Aynî tarihinde bu vak'a 800 senesi vukuatında gösterilmiştir.

801 senesi vakayinde «Zilhiccenin on beşinde Yıldırım Beyazıt Han bilâdı Rumdan Malatya ve Darende tarafından asker nusreti eser irsal ve Malatyayı kabzayı teshire ithal ve Darendeyi tazyik ve muhasaraya azmü ithal esnasında iken ehaliî beled Sultanı Mısıra ifadei hal ettiklerinde mahı Zilhiccenin on üçüncü günü Sudun Tayyar mevcut olan askerile tarafı mezbura ilkar edip ahvali cesticü ehaliî belde emniyet ve selâmeti müş'ir küftü gû ile an karib askeri pişmar peyki sebavar gelip kasdü cenk ve pigâr olundukta cemiyetleri tarümar olur. Hemen sizler panihadei meydan karar olup havfü haşiyetten emin ve salim olun diye mezbur Tayyar bilâdı mezkûreyi hıfzu herasete dergâr ve acalete teçhiz ve askeri sabit berkarar oldu».

İsimsiz Tevârihi Âli Osmanlarda Malatya ve Darendenin alınması hakkında şu malûmatı görüyoruz: O yıl Mısır Sultanı Berkuk vefat etti. Yıldırım Han vardı, Malatya üzerine düştü. Malatya, Darende ve Behisniyi fethetti geldi, geri Bursada oturdu. Hicretin 798 inde Yıldırım Han Malatyayı Türkmenden aldı, Behisniyi kürtlerden aldı. Âşık paşa zade yalnız Malatyanın Türkmenden alındığını söylemekle iktifa ediyor. Tacüttevarihde 798 senesinde Behisni ve Malatyanın Türkman elinden fethedildiği kayıtlı. Neşrîde Münecim başı tarihinde Malatya ve Darendenin 800 senesinde alındığı yazılı. İsimsiz Tevârihi Âli Osmanlara ve Âşık paşa zade ile hoca Sadettine nazaran Malatya 798 de alınıyor. İsimsiz Tevârihi Âli Osmanlar buna Sultan Berkukun vefatından sonra kaydını ilâve ediyorlar. Eğer Malatya ve Darende sultan Berkukun vefatından sonra alınıyorsa Berkuk 801 tarihinde vefat etmektedir ki bunların söyledikleri 798 senesi yanlışır. Bunlara göre Malatya ve Darende 801 sensinde alınmalıdır. Meverrihi Aynîde Malatya ve Darende fethinî 801 de göstermiştir ki isimsiz Tevârihi Âli Osmanların işaretlerine göre hakikate en uygun tarih budur.

802 senesi havadisinde : Umumen memaliki Anadolu ve tahtigâhı Bursa malik Sultan Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan Han idi.

802 senesi vapayinde : «5 Şaban. Naibi Malatya olan Emir Çakmak Safeviye hil'ati ilbas edip mukaddem Tennim Hasan isyan ettiği esnada itaat, Tennimden rukerdan olduğu ecilden Tennimin zebhettiği Nevruz Hazeri yerine hacibi hicabı Halep olmak üzere mezbur Çakmak tayin olundu. Lâkin refaiyet ile tasarruf mümkün olmayıp ahzû müsadere olundu. Sebebi ahzi : Mezbur Çakmak naibi Malatya iken Yıldırım Beyazıt Han tarafından elçi gelip haber verdi ki Timurlenk Bağdadı istilâ eyledi ve sebebi istilâsı dahi budur ki mukaddem zikrolunduğu üzere mutasarrıfı Bağdat Ahmet Sultan bin Üveys firar edip Kara Yusuf bin Kara Mehmet yanına iltica eyledi diye veçhi meşru' üzere elçi mezkûr serapâ macerayı naklettikte mezbur Çakmak gazabından pürateş olup elçi mezburun sakalın tıraş edip tarafı Beyazıtta irsâl ettikte bu vaz'ı nahemvar sebeble Beyazıt Han dahi canibi Malatyaya atfü inan ile mezbur Çakmak ahzû haps etmekle bâdaş ve intikama hemistek olduğu mezkûrdur.

Osmanlı tarihlerinde Malatya naibi Emir Çakmak Yıldırım Beyazıt tarafından elçi gönderilip bu elçinin Çakmak tarafından sakalın tıraş edilip Beyazıtta gönderildiğine dair hiçbir kayde tesadüf edilemiyor.

803 senesi vakayinde : Sultan bilâdı Rum Yıldırım Beyazıt Han bin Murad Han idi.

803 senesi vakayinde : Timur geci reftar askeri bişmar ile azmi Hindistan edip sekiz sene mikdarı iklimi Hind vesair diyarü bilâdı harap ve yebab ettikten sonra tarafı Tibrizden Ruma, andan canibi Şama teveccühü emri mukarrer olduğunu sali mezbur Muharreminin 9 uncu isneyninde tarafı Dımışkdan reisi (saiyan) Toktimur Kahireye hazır olup bu gûna haber verdi ki Timur senesi sabıka evahirinde beldei Sıvası ahzedip kasdı iklimi Şamı istilâ etmektedir. Keyfiyeti ahzi Sıvası mukaddem zikrolunan Ahmet bin Üveys macerası için bilâdı Hindden beldei Tibrize gelip kudümü Timurdan mukaddem şahseyni mezbureyn Tibrizden firar ve etrafı Halepte karar andan ziri himayei Sultan Beyazıtta iltica ettikleri mesmuu Timur olmakla mezburları ele getirmek kasdile Medine ve Sıvasa gelip bir müddet muhasara ve ikamet ve ahalişini tazyik ve teşdide mâlâzemet edip

ve Yıldırım Beyazıt han tarafından maensub olan mutasarrıfı Sivas Emir Mustafa nam kimse on binden ziyade askere malik iken mukavemet edemeyip ahirülemir-mutasarrıfı mezburu ahzile şehri istilâ ve üç binden ziyade bigünah müslümananı katle ictiradan sonra esvarı kal'ayı serapa hedim ve nice medaris ve cevamii ateşe yakmakla münhedim ettiğinden maada askeri nuhuset eserinin ettiği şerrü fesad ve katlü ibad hadden ezun ve nehbü mal ve ahzü etfal ve taarruzu iyal tadâddan birün olup bir aydan ziyade şehri mezburda ikamet ve *ابن* ahzü mal ve sefki dima ile hareket etmekle Sıvasa bu günâ zulmetmiştir ki ilâ ahirüleyyamı mezkûr ve ilâ hazel'an duruptan olduğu meşhurdur. Bedehu Sıvasta kalkıp beldei Darende ve Elbistan üzerine varıp anda dahi tarif ve tavsiften hariç zulmü fesad ettikten sonra Malatya şehrine dahil olup muradı üzere hareket ile on günden ziyade ikamet edip andan Behisni nam şehre rihlet eyledi. Lâkin kat'a ahzü tahribe taarruz etmedi. Ademi iltifatına bu günâ sebep naklolunur ki Timur mezburun kemali heybetinden zühreler çâk ve havfinden nice adamlar helâk olmuşken Behisni gibi şehri teshirde tevkif ızharı acizden için olmayıp belki zulmü tuğyan ve fesadü isyanına ziyade itinası olduğu ecilden şehri merkuma vaz'ı kudüm ettikte diyarı Halebin ayân ve ekâbirine hitaben name tahrir ve irsal ve cümle sıgarü kibarı istikbal ve merasim dameni pusda istical etsinler diye birkaç zaman cevapnameye müterakkıb ve nikran oldu. Vaktâ ki iradei Timur etraf âlemde meşhur Şam ve Halebe kasdı mezkûr olmakla Sultanı Mısır naibi Şam Sūdunu serdar edip vafir asker ile Şamı hıfzu herasete memur ettiği kariben zikrolunur. Elhaletü hazihi serdarı mezkûr havalii Halebde muntazır kudümü Timur iken namei ressi Timur vasıl ve huzuru serdara dahil oldukta serdarı mezbur resulü mezkûru bilâ aman maslûben katleyledi haberi mesmuu Timur oldukta kahru gadabından çâk çâk ve gururu kibrinden kendiyi rütbei helâke götürüp teshir Behisnidan ferağat ve acaleten Ayıntaba azimet anda iki gün mikdarı ikamet ile tarif ve tavsifi hariç zulmü fesad ve şehir ve kal'asın berbad etmekle Ayıntabı harabı abâd ettikten sonra Medinei Halebe teveccüh eyledi».

Osmanlı tarihlerinde Sivasın Timur tarafından zabtü tahribi hakkında Âşık paşa zade: Timur dahi «Sivas» a geldi. Cenge başladı, lâğım vurdu, barusun yıktı, halkını esir etti. Neşrî: Timurlenk dahi Hicretin 803

ünde Sıvasa geldi. Hisarı lâğımla alıp yıktı, halkını esir etti». Oruç bey «Timur Sıvas şehrini alıp harap edip halkını helâk edip, hisarın yıkıp, andan geçip Şam kastine yürüdü». Hammer Halkondil ve Şerefeddin Yezdi tarihinden istifade ederek Sıvasın tahribi hakkında oldukça mufasal malûmat veriyor: Sıvas [kadim sebaste) ki Sultan Selçukî Alâeddin tarafından müceddeden inşa kılınmıştır]. Asyanın yalnız en müstahkem değil, ehali en çok şehirlerinden biri idi. Zira Timurun zamanı istilâsında yüz binden ziyade seknesi vardı. Yüksek bir duvar ve geniş bir hendek ile muhat idi. Müdafileri gerek kuvvetçe gerek sebatça istihkâmatının metanetile mütenasip idiler. Hulâsai kelâm; teshiri muhal bir memleket denilebilecek ahval müctemi' idi. Lâkin bütün şu fevâit Tatar cihangirinin saikai hiddetile şehri tehdit etmekte olan felâketi def'edemedi. Şehir üç taraftan su ile mâli derin bir hendekle muhafaza olunduğu cihetle Timurun askerleri yalnız Garp tarafından ve istihkâmatın altına girdiler ve fakat toprağın akmasını men için büyük kazıklar dikerek kuvvetli tahtalar ferşettiler. Açılan hüfreler vüs'ati matlûbeyi bulunca lâğımcılar tahtalara, kazıklara ateş vererek geri çekilirlerdi. İstihkâmatın azim parçaları tarakalarla yıkılırdı. Mevkiin kuleleri, istihkâmları bu suretle yavaş yavaş kayboldular. On sekiz gün devam eden muhasaradan sonra beldenin ehali badema her türlü mukavemetin faydasız olduğunu görerek galibin mürüvvetinini istida ettiler. Timur yalnız Müslümanlara ilişmemeğe muvafakat gösterdi. Hıristiyanlar, hususan muhasaralara kahramanca müdafaa eden 4000 Ermeni süvarisi teslim mukavelenamesi mucibince esir ediliyordu. Ancak vahşi Timur verdiği söz ve ettiği yemin hilâfına olarak diri diri yere gömmek üzere bunları askerine tevzi eyledi. İşte o zaman tarihin hiçbir misalini söylemediği bir sahne hunin nümâyân oldu. Cengiz Han hattâ bizzat Timur, hiç bir vakit honhuvarlığı bu dereceye götürmemiştir. Pek çok şehirler harap ve ehali katli âm edilmişti. Lâkin bunların hiç birinde galibin hiddeti bu kadar ince düşünülmüş bir barbarlık suretinde tezahür etmemiştir. Hıristiyanlar -başları iplerle bacaklarının arasına sıkıştırılmış olduğu halde- onar, onar geniş hendeklere dolduruldular. Çukurlar tahta ile örtülerek üzerine toprak konuldu. Tâ ki şu suretle işkence altına alınan bedbahtlar bu korkunç mezarlarda geç ve fakat muhakkak bir ölüm ile terki hayat etsinler. Kan içici cihangirin intikamı

bununla da kanaat etmedi. Şehrin en merd ehalesini eğer bunlar berhayat bırakılırsa onlardaki cesaret hemşehirlilerine sirayet eder diyerek idam ettirdi. Marazlarını şehrin diğer ehalesine sirayet ettirmemek behanesile bütün cüzzam malûllerini de öldürdü. Nihayet kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar bile istisna edilmedi. Sultan Beyazıtın oğlu Ertuğrul da mukavemeti kahramanilerine bedel mahrumu hayat olan mazlumeyn meyanesinde idi. Timur şehzadeyi günlerce arkasında denaetkârane sârükledikten sonra boynunu vurdurmak suretile idam eyledi (1).

Aynî Timurun 3 binden ziyada Müslümanı katlettiğini yazıyor. Hammer ise Timurun 4 bin Ermeni süvarisini feci surette katlettirdiğini söylüyor, ayrıca 3 bin Müslümanın katlinden bahsetmiyor. Aynînin 3 bin Müslüman dediği 4 bin Ermeni süvarisi midir? Yalnız Hammer haşiyede Arap şahın bu 4 bin kişiyi 3 bin gösterdiğini kaydediyor ki Aynînin bahsettiği adetle Arabşahın söylediği adet birbirine uymaktadır. Aynînin katlini söylediği 3 bin Müslüman Hammerin dediği 4 bin Ermeni genci olacak.

803 senesi vakayiinde: «Zilhiccenin 25 inci hamisinde Yıldırım Beyazıt Han tarafından Ahmet paşa nam emir elçi namile Kahireye gelip kibar ümerayı Osmaniyeden olduğu ecilden hicab ve mihmandariyeler istikbal edip babı Berkiyede vaki Kıştemir Mensurînin sarayına iskân olundu».

Osmanlı tarihlerinde Yıldırım Beyazıt Han tarafından Ahmet paşa namında bir sefirin Mısır'a gönderildiğine ait hiç bir kayde tesadüf edemiyoruz.

804 senesi vakayiinde: Padişahı memalik Anadolu vesair bilâd Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Osman Han idi.

805 senesi vakayiinde: Bu makale Timurlenk ile Yıldırım Beyazıt Han bin Murad Han bin Orhan Han bin Osman Han beyninde cereyan eden vak'ai hayret efzayi beyan eder.

Evaili senede Timur mahudun bilâdı Ruma azimeti ve hanedanı Âli Osmana taarruzu haberi şayi olup hakikati hal niye müncer olduğu malûm olmamıştır. Sonra vak'ai mezkûrede mevcut olup maddei gereği gibi malûmu olan bazı mevsuku bih kimseler bugûna naklü ihbar ettiler ki kaçan

(1) Hammer cilt : 2, Sahife : 44.

Timurun Rum tarafına azimet ve hareketi muhakkak olduğu mesmuu Sultan oldukta derhal bilâdı Rumdan bin kere bin askere balığ olur piyade ve süvari ve ıstılahlarında subaşı tabir ettikleri ümerayi kibardan cem'i kesire ki içlerinden birine kapu demirtaş demekle maruf olup yalnız 20000 asker maliki müsteşar ve müemmen ve emin askerde sabibi fen bir emiri zi tedbir ve kayin pederi İbni Lâz ve şehzadei ulâ Emir Süleyman ve Medinei Tokat ve Amasyaya mutasarrıf olan Kürşcü nam şehzade ve veziri olan Ali bey Çelebi mezburun kudüm şumi kürsüi memlekete panihade olmazdan mukaddem on beş konak mikdarı karşı çıkıp Medinei beyza yani Akşehir sahrasına ilgar edip anda mukabil oldular. Hattâ o gün kesreti ziham ve sür'ati tam sebeble bitap ve teşnelikten ziri pâyi cemiyette 25 adam helâk oldu diye naklettiler. Bu esnada Timur hiyeli rubane ile Sultanı müşarünileyhe adamlar irsal edip sen mücahidi fi sebilillâh bir gazi padişahsın, etrafına taarruz etmek değil teveccühü nazar dahi melhuzum değildir. Ancak sen âbâ ve ecdadının mutasarrıf oldukları memlekete kanaat edip ve Ebi Said Han zamanında emiri Rum olan Emir Ertina destinden ahzettığın bilâdı bana ita eyle diye işgal eyledi. Sultan bülendi aşiyân ibadullağa merhameten niza ref'olmakla nâs hetki ırz ve sefki dimağdan salim ve emnü âman istirahatta daim olsunlar diye bu duruğu bi fûrua firifte olup mevadia suretinde müsaade ve muvaideye meyletmişlerdi. Eyyamı kalile mürurunda asitanei saadete Medinei Kemah sükkânından Surupa Berhune bir mikdar piyade fıkara gelip izhar ettiler ki Timur şehri Kemahı vurup ekser ehalsin katil ve evlâdü iyallerini esir eyledi. Bu haber mesmuu Sultanı Beyazıt oldukta taaccübü kinan bu mekkâr ve gaddar bizimle sulh olup ve bilâdı taksim etmeğe teahhüd edip bu güftar yedi riftarına müsaade olunmuşken nakzı ahdedip bu misillü kâra cür'et dahi denaettir ve kabahattir. Badelyevm ne keyfiyetle kavil fiiline itimat olunur, daima kârı تبرک و آل ve âl mekrü keydile halkı işgal olunduğu malûm oldu diye sulhten ferağat ve harbü kıtale teşmir sakı azimete ferman eyledi. Hulâsai makal tarafeyn askerinin meydana sürüp birbirlerine mukabil oldukta Timur yine âdêti me'lûfesi üzere karibü edbara yüz tutup askeri Sultan mezburu havf ve haşiyetten firar eyledi. Zu'mettiler anlar firar ve ademi firar nizaında iken Timur tarikı ahardan sür'at edip 8 günde Umriye yani Ankara şehrine vasil olup kal'asını muhasara ve çarşı

pazarın ihrak emreyledi haberi Sultana mün'akis oldukta anlar dahi cümle askerile ilgar edip sekizinci günde askeri Timura vasıl oldular amma sür'ati seyirleri sebebile esban ve merdiman bitab ve tuvan oldu ve ekser asker piyade olmakla ta'bü meşekkatten cümlesi meyti müteharrik misillü bimecal oldular. Bunların bugûnâ kudümü mesmuu Timur oldukta birkaç gün meksü ârâm edip istirahat ve kuvvet bulmak lâzım gelirse şayet mukavemet mümkün olmıya diye alefevr mülâkat ve mukabele cenk ve mukateleye sa'yile emredip askeri Sultan bu haleti müşahede ettikte mülâkattan teberrî murad ettiler. Amma tarafı muhalifin iltifat etmeyip azmi rezme ttikleri esnada bunlar dahi muztarip olup hasbelimkân mukabeleye yüz tuttular. Mahalli cenk Medinei Ankara kurbunda manendi umman bir sahrayı 'bi pâyânda Muharrem'in beşinci ahadi alesseher tarafeyn mukabil olup ol gün vakti asradek ol rütbe cenk ettiler ki iki askerden 80 bin mikdarı adam helâk oldu. Badelasır Sultan askerinin tabü tuvanları bilkülkiye munkati olup kat'a harekete mecalleri kalmamakla Timurlenk mikdarı yüz bine yaklaşan askeri pusuya koymuştu, bunlar pusudan çıkarak sağda bulunan Emir Süleymanı hezimete uğrattılar ve merkezde bulunan babasının üzerine attılar. Ordunun sağ tarafı halî ve تنها kaldı. Eğer askeri Sultan bir mikdar kuvvetli bulunup cenge müzaheret etmek lâzım gelse Timuru rüsvâ etmek emri mukarrer idi. Zira askeri Timurun ekseri firarı edbara yüz tutmuştu. Lâkin iradei âliye hakkı hilâfete taallûk etmekle bu günâ zuhur eyledi. لا يئيل عما شغل بعد هذا Emir Süleyman yüz bin mikdarı asker ile kürsîi memleket olan Bursa tarafına firar edip mahalli ma'rekte Sultan Beyazıt ile kalan askeri Timur ihata edip Sultan ahz ve bakıyyetüssüyuf olan ülûfu mezellet melûf dağılıp her biri bir terafa perakende oldular. Akşam karib olmakla bir mikdar asker tahlisi giriban eyledi. Eğer leyli hâciz olmasa ekser belki cümlei asker helâk olmak emri mukarrer idi. Kaçan sabah oldukta yeminü yesarında zaferyab oldukları askeri Rumu ahzü tahsil ederek üç bin mikdarı adam dahi helâk ettikten sonra Sultanı müşarünileyh memsuken huzuru Timura ihzar olundukta mahpus şeklinde bir hayme ihzar ve a'dadı derunu haymeye hapis ve etrafına hıfzı heraset için didebanlar tayin eyledi. Badehu ol zalimi biaman bilâdı Rumun şehri karasına keyfe mayeşâ zulmü fesadın icra edip cümle umranda Şam, Halep misillü viran ve yevmü âşiyân eyledi. Hususan kürsîi

memleket olan Bursayı ihrak Anadolu'da 6 aydan ziyade ikamet edip ekser ahaliyi katlü esir ve malların yağma ve ehlü iyallerine hetki ırz ve sefki dima, maada şehirleri ateşe yakıp harap eyledi. Bu esnada Emir Süleyman kendi etbaile Kostantaniye yakasına firar ile tahlisi nefseyledi. Amma Sultanı müşarünileyh hakkında bazıları şiddet kahrü elem ve hiddeti gayretü gamdan vefat eyledi deyip bazıları dahi o zalimi bi amân şerbeti şehadet ile tesmim eyledi diye rivayet ettiler el'ilmü indallah. Sultan merhum şeci, mühib, vakur, edib, kerim, din afifi leben, muhibbi ulemâ, muhsini fıkara, kelâmı ulemâ ve sulehayı müstemi ve envâr mehamid ve mehasin sünneti seniyyeleri ve şer'i Muhammediyeye ezcan ve dil mütabaati maraziyeleri olup eyyamı saadet ve a'sar âbaü emacedlerinde bilâdı Rum zulmü udvan ve asiyyâbı deverandan emin ve salim ve herkes sayei adillerinde müsterih ve ganim idi. Adlü âmanları aktar ve emsara ol rütbe cari olmuştu ki etbai sebilden birinin dabbesi esnayı tarikte yükün götürmekten âciz olsa duşu dabbeden hamli meyanei rahta bilâ haris velâ hafız terkedip karip ve baid karar şehrine âzim olup bu'dü zaman gelip dabbeyi ahara tahmil ile maksuduna salık olup ziyan ve teleften tehaşi etmezei. Âbâ anced müddeti ömürleri fethi nusret ile güzêrân leylen ve nehâren cihadda ve gazada dameni dermeyan etmiş padişahı azim celilül'unvan azimüşşan idi.

Aynide Timurle Beyazıt arasında vukubulan Ankara muharebesine ait malûmat üç kısma ayrılabilir. 1 — Ankara harbine tekaddüm eden vakayı, 2 — Ankara muharebesi ve Beyazıtın Timura esir olması, 3 — Beyazıtın ölümü.

1 — Ankara harbine tekaddüm eden vakayı: Aynî Beyazıtın Timurun Ruma azimet ve hareketini duyunca yüz bin mikdarı piyade ve süvari asker topladığını» yazıyor. İsimsiz Tevarihî Âli Osmanlarda Âşık paşa zade ve Neşri tarihlerinde Beyazıtın askerinin mikdarına ait malûmat bulunmuyor. Muahharan yazılan Osmanlı tarihlerinde, Tacüttevarih ve solak zadede Beyazıtın askerinin mikdarı 90 bin ve Beyazıtı muavenete gelen Lâzarın maiyetindeki Sırp askerinin mikdarını 20 bin olarak gösteriyor. Hammerde cemi asker mikdarı 120 bin olarak gösterilmiş ki bunun 20 binini Tacüttevarih ve Solak zadeye göre Sırp askeri olursa geriye kalan 100 bin asker Beyazıtın askerinin mikdarıdır ki Aynînin verdiği malûmata tetabuk etmektedir. Aynide Beyazıtın kuvvetleri meyanında ümerâ ve kibardan 20

bin askere sahip kapı Demirtaş demekle maruf emir Osmanlı tarihlerinde vüzerâ ve ümerâ arasında harbe iştirâk edenlerden Timurtaş paşa olacak. Maiyetindeki 20 bin mikdarı asker Beyazıtın kayın pederi İbni Lâz dediği Sultanın kayın biraderi Lâzarın maiyetindeki 20 bin askerle karıştırılması muhtemel. Çünkü Osmanlı tarihlerinde ümerânın maiyetindeki kuvvetler ayrı ayrı gösterilmemiş. Sonra 20 bin asker Lâzarın maiyetindeki Sırp askerinin mikdarına çok uygun bulunmaktadır. Daha sonra Emir Süleyman, Tokat, Amasya mutasarrıfı Kürşçü nam şehzade veziri Ali beyin babalarının maiyetinde buldukları Osmanlı tarihlerinde de kayıtlıdır. Beyazıtın bu kuvvetlerle Timur gelmeden evvel on beş konak mikdarı Akşekire yürümesi ve çektiği zahmet ve daha sonra burada Timurun Beyazıtı gönderdiği haber ve Beyazıtın buna cevabı Osmanlı tarihlerinin ne birinci ve ne de ikinci elden yazılanlarında bulunmuyor.

2 — Ankara harbi ve Beyazıtın esir olması: Ankara harbinin vukuu tarihi Osmanlı tarihlerinden Tacüttevarih ve Münecim başı tarihinde Zilhicce 19 Cuma günü olarak gösteriliyor. Aynî ise bu tarihi Muharrem ayının beşinci ahadi olarak göstermiştir. İsimsiz Tevarihî Âli Osmanlara ve Âşık paşa zade Neşri tarihlerine göre her iki tarafın Ankara Çubuk ovada saf bağlayıp harbe başladıklarını, Tatar askerinin hain olup Timur tarafına geçtiğini, Germiyan, Aydın, Mentеше, Saruhan askerinin beylerini Timur tarafında görünce Beyazıt ordusunu terkedip beyleri tarafına geçtiklerini, bu vaziyeti gören Beyazıtın oğullarının orduyu askerlerle terkedip gittiklerini Beyazıtın kendi kapı halkı ile yalnız kaldığını bu vaziyet kendisine haber verilince ordudan ayrılıp kaçan askerleri takibe çalışırken Timur tarafından esir edildiğini yazıyorlar. Hammer Avrupa menbalarından da istifade ederek bu hususta daha toplu malûmat vermiş. »Sabahleyin saat altıda iki ordu harekete başladılar. Tatar şehinşahının askeri trampete sesleri ve surun sadayi harbile, Padişahın ordusu Türk davulları ve Allah sadalarile ilerliyorlardı. Timur bir devrişin ihtarı üzerine atından inip dua ederek sonre hücum işareti verdi. Babası Miran şahın emri altında sağ cenahın pişdarlarına kumanda etmekte olan Mirza Ebubekir Osmanlıların arkalarına mütehevvirane hücum etti. Lâkin Sırpıllar da şiddetle mukabele ederek Tatarları bu manevraya cür'etlerinden dolayı pişman ettiler. Bu dakikada merkez kolordusunun başkumandânı Mirza Mehmet Sultan mevkiini

kaybetmeğe başlayan ve muhatarada görünen sol cenahın muavenetine şitab etmek için ruhsat almak üzere Tatar şehinşahının ayaklarına kapandı. Osmanlılar tarafından Rumeli askeri emsali nadir görülür bir şecaatle cenk ediyorlardı. Lâkin sol tarafta Sırbîlilar harikai besalet gösterdikleri sırada sol cenahı teşkil eden Aydın askeri eski beylerini düşman sunufunda görünce Tatar tarafına geçtiler. Saruhan, Menteşe, Germiyan asker muavenesi ve Timurun casusları marifetile celbedilen Tatar leşkeri Aydınlılara imtisal ettiler Sırbîlilar Beyazıtın kumanda ettiği kolordudan henüz ayrılmış buldukları halde şeci' reisleri Etiyen ağır silâhlı süvarilerinin başında kedisine düşman arasından bir yol açtı. Maiyetindeki askerden bir çoğunu geçerken muharebe meydanında bırakmak fedakârlığı ile padişah ile telâki ederek Beyazıtı kaçmasını tavsiye etti. Timur Sırbîliların şecaati kahramanilerini görerek « bu devrişler kusur etmediler! » diye haykırdı. Sultan Beyazıt son derece ibrazı metanetle Etiyenin nasihatini münfeilâne reddetti ve 10 bin Yeniçerisile bir tepenin mailesini işgal etmekte olduğu halde kahramanca müdafaa gösterdi. Etiyen muharebenin kaybedilmiş olduğuna ve padişahı kurtarmak muhal bulunduğuna hükmederek Sadrazam Ali paşa ile Yeniçeri ağası Hasan ağanın ve Subaşı Ayinebeyin kargaşalık içinden alıp çıkarmış oldukları büyük Şehzade Süleymanın hattı ric'atini muhafaza etti. Şehzadenin maiyetindeki ümerâ onunla birlikte sahile yetişmek üzere garba doğru firar ettiler. Bu esnada Amasya ümerası Şehzade Mehmedi ortalarına alarak ve atlarını dört nala kaldırarak şark tarafındaki dağlara teveccüh ettiler. Sultan Beyazıt asakiri muavenesi bizzat kendisinin askerleri vüzerası, ümerâsı tarafından terk edilmiş olduğu halde 10 bin Yeniçerisile bütün gün akşama kadar düşmanın hücumlarına mukavemet eyledi. Lâkin ikbal şecaate hijânet gösterdi. Yeniçeriler harareten ve yakıcı bir susuzluktan bîtab ve bîmecal kalarak bir takımı yorgunluk za'findan ve diğerleri Tatarların kılıncından hemen cümlesi toprağa serildiler. Ancak gecenin takarrübünde idi ki Beyazıt Minnet beyin ısrarı üzerine kaçmağa karar verdi. Lâkin atı sürçerek Cengiz Han a'kabından Çagatay Hanı ünvanını haiz Mahmut tarafından esir edildi (1).

3 — Beyazıtın vefatı hakkında aynı: Sultanı müşarünileyh hakkında

(1) Hammer : cilt 2. Sahife : 65.

bazılar şiddeti kahru elem ve hiddeti gayretü gamdan vefat eyledi deyip bazılar o zalimi biamân şerbeti şehadet ile tesmim eyledi diye rivayet ettiler diyor.

Osmanlı tarihlerinde Beyazıtın vefatı hakkında iki rivayet var. 1 — Beyazıtın bizzat kendisini zehirlemesi, 2 — Hummayı mahrukadan vefatı.

1 — Âşık paşa, Oruç bey, diğer isimsiz Tevârihi Âli Osmanlarda Timurun Beyazıtı Semerkande götürmek istediği, Beyazıtın bunu duyunca melûl olup yüzük taşındaki zehirle kendini zehirlediği yazılı.

2 — Neşri, Hoca Sadeddin, Kühühlahbar, Münecim başı, Solak zade tarihlerinde hummayı mahrukadan vefat ettiği kayıtlı, Hammer ise Beyazıtın Akşehirde bir nüzul ile vefat ettiğini yazıyor. Birincilerin rivayeti Aynînin Beyazıtın kahru elem ve hiddeti gayretü gamdan vefat etti rivayetine oldukça yakındır. Fakat diğer rivayet hususunda yani Timurun Beyazıtı zehirlediğine ait ne Tariht Âli Osmanlarda ne de diğer menbalarda bu hususta malûmat mevcut değildir. Timurun Beyazıtı gösterdiği nezaketi ve yaptığı iyi muameleyi nazarı itibara alırsak bu ikinci ihtimalin varid olmayacağını meydana çıkarabiliriz.

Aynînin Beyazıtın şecaati, fıkara ya ihşanı, ulemâ ve sulehaya gösterdiği itibar ve hürmeti zamanında memlekette hüküm süren adalet ve emniyet hakkında verdiği malûmatı Osmanlı tarihleri de teyid ediyorlar. Neşri Beyazıt hakkında: Salâhı ve zühdü ulemaya ve sulehaya itibarı bir hadde idi ki zeban vafında kasirdi. Hattâ Şeyh Ramazan bir fakir kişi iken mübalega meblâğ verip has köyler ita edip kadı edindi ve meşayihe dahi ikramı fevkalhad idi» diyor. Esasen Beyazıtın devrinde ulemaya ve sulehaya gösterdiği hürmet ve itibarı memlekette adâleti temin hususunda gösterdiği gayreti Şemseddin Mehmet Bahariye karşı vaziyeti ile kadıların tecziye etmek istemesi pek güzel isbat etmektedir.

Aynî tarihinde Şehzadeler devrine ait verilen malûmat:

807 senesi vakayinde: Padişahı üçat Emir Süleyman Beyazıt Han idi.

813 senesi vakayinde: Mahı Çemaziyelevvelde mahrusei Anadolu meliki olan Emir Süleyman ile biraderi Musa Çelebi dahi kıtal edip ahirülemir Süleyman münhezimen katlolunmakla memleketini biraderi Musa Çelebi istilâ eyledi».

Ösmanlı tarihlerinde de Emir Süleyman ile Musa Çelebi mücadelesi ve Emir Süleymanın katli 813 senesinde olduğu kayıtlıdır. Yalnız Neşri Emir Süleymanın katlini 814 de gösteriyor.

814 senesi vakayiinde: «Tahtıgâhı Medinei Bursa olan vilâyet Anadoluya Musa Çelebi bin Sultan Beyazıt malik idi ki kardeşi Emir Süleymanı katledip cümle bilâdü kılâna istilâ eyledi».

814 senesi vakayinnde: Musa Çelebi bin Sultan Beyazıt kardeşi Emir Süleymanı katil ve memleketine istilâ ettikten sonra mahı mezburda biraderi aharı Kürşcü ile mukateleye müstaid olup mahı Şabanda mülâki oldular».

814 de Musa Çelebi ile biraderi Kürşcü arasında olan bu mücadele Musa Çelebi ile Kürşcünün ilk mücadeleleridir ki isimsiz Tevarihî Ali Osmanlarda Aşık paşa zade ve Lûtfi paşa tarihinde bundan bahsedilmemiş yalnız Musa Çelebinin ölümüyle neticelenen 816 da olan mücadele anlatılmıştır. Bu birinci mücadeleden tafsilâtile bahseden Neşri, Münecimbaşı, Tacüttevarih ve Neşriden istifade ederek bu bahsi yazan Tevarihî Ali Osmanlardır.

816 senesinde: «Bursa tahtıgâhı olan Uc memleketinin sultanı Emir Musa Çelebi bin Sultan Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan bin Sultan Osman edamallahü tealâ silsiletü ilâ inkırasıddeveran idi».

Mehmet Çelebi devrine ait verilen malûmat:

818 senesi vakayiinde: «Ve dahi bu esnada Bursa tahtıgâhı olan Uc memleketinin padişahı Sultan Mehmet bin Sultan Yıldırım Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan Han bin Sultan Osman Han halledallahü neslühü ilâ inkırazüddeveran askeri vafi ile ve Lârende ve gayrılarının maliki Emir Mehmet bin Karaman üzerine teveccüh edip azim cenkü cidal harbü kıtalden sonra mezbur Mehmet bin Karamanıye galip olmağın, Lârende, Konya, Niğdeden gayrı mutasarrıf olduğu memleketini bilküllüyye abzü zapteylediği Kahirede şayi oldu».

818 de Sultan Mehmedin Karamana seferi ve Mehmet bin Karaman ile mücadelesi hakkında verilen bu malûmat: Sultan Mehmedin Rumelinde kardeşi Musa ile uğraşırken bu meşguliyetten istifade ederek Bursayı muhasara eden Karaman oğlundan oç almak için 817 de yaptığı Karaman se-

feridir ki Neşri bu vak'a hakkında şu malûmatı veriyor: Sultan Mehmet Hicretin 817 sinde azim asker cem'edip Akşehir'e çıkıp anda vardığı gibi Akşehiri vurdular. Andan Yenişehirden ve Seydi gazi şehrinden ve Oklukçu hisarın ve Sa'delin fethedip Konyayı muhasara edip gayet kati sel gelip çok yerlerin harap edip ve orduyu sel alıp Sultan Mehmet Karaman oğlu Mehmet beyle sulh edip gitti. Tacüttevarihte ve Münecim başı tarihinde aynı malûmata tesadüf etmekteyiz. İsimsiz Tevârih Ali Osmanlarda ve Aşık paşa; Lûtfi paşa tarihlerinde bu sefer Karaman oğlu Mustafa beyin esir olmasile neticelenen ikinci seferle karıştırılmıştır.

819 senesi vakayinde: «Şaban ayı; Mahı merkumda Sultan Mehmet Han bin Sultan Yıldırım Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan Han bin Sultan Osman edamallahü tealâ silsilete ilâ inkıraziddeveran tarafından vafir hediye ile elçiler gelip Sultanı mezbur elçiye azim ikram eylediğinden sonra âdeti kadimeleri üzere hedâyâyı bey'edip sümeninî evkafı mezburesine sarfeyledi».

Osmanlı tarihlerinin hiç birinde 819 senesi veya 818 senesinde Sultan Mehmedin Mısıra elçi ve hediye gönderdiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Yalnız 817 senesi Sultan Mehmet Karaman seferine giderken ilk tevakkuf merhalesi olan İnegölden dostluk münasebatı tesis için Mısır Sultanına bir mektup göndermişti ki bu mektubun sureti Münşeati Feridun: Sahife 145 de münderiçtir. 817 Zilhicce tarihile gönderilen bu mektup İnegölden yazılmıştır. Bunda İnegöl kadısı Mevlânâ Kıvameddinin sefaretle bazı hediyeleri hamilen gönderildiği söylenmekte ve Kostantaniye imparatorunun hiylelerinden şikâyet olunmaktadır. 819 da Mısıra gelen elçinin 817 de gönderilen Mevlânâ Kıvameddin mi yoksa başkası mı olduğunu tayin edemeyeceğiz. Aradaki sene farkı ve elçinin isminin malûm olmaması bu hususta kat'î bir hüküm vermemize mani olmaktadır.

822 senesi vakayii: Rebiülahirin ikinci günü Sultan Mehmet Han bin Sultan Yıldırım Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan Han bin Sultan Osman edamallahü tealâ silsilete ilâ inkıraziddeveran tarafından irsal olunan elçi yevmi mezburda tarafı sultana vasıl oldu.

820 senesi vakayinde: Memleketi Şam ve gayride cari olan macera beyanında: Mahı Şabanda Sultan Mehmet Han bin Sultan Yıldırım Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan Han bin Sultan Osman halle-

dallahü silsilete ilâ yevmülkiyam memleketi Karamana mutasarrıf olan Mehmet bey bin Karamanın üzerine varıp beyinlerinde mukatele-i azime ve muharebei şedideden sonra Mehmet bey Karaman münhezim olup kendini ve oğlu Mustafa beyi Konyada muhasaradan sonra mezbur Sultan Mehmet Han ahzü hapis kürsü-i memaliki Rum olan Kayseriyi ahz ve zapt eyledi.

Karaman oğlu Mehmet beyin verdiği sözü tutmaması yüzünden açılan bu Karaman seferi hakkında Neşrîde şu malâmâtı buluyoruz. «Hicretin 818 inde varıp Kastamonu ve Çaniği fethetti. Ol esnada haber geldi ki Karaman oğlu yine bağı oldu. Sultan Mehmet yine Karamana varıp Karaman oğlu karşı gelip Konya ovasında uğraşıp Karaman oğlu Mehmet bey büyük oğlu Mustafa beyi bile tutulup andan Akşehri ve Seyid gazi şehrin ve Kırşehri ve Yenişehri ve Sivrihisarı ve Niğdeyi verip sulhettiler. Yalnız bu sefer diğer Tevârihi Ali Osmanlarda ve Neşrîde 818 senesinde gösteriliyor. Aynî ise bu vak'ayı 820 senesi vakayinde yazmıştır.

822 senesi vakayii: Medinei Bursa tahtıgâhı olan Uc memleketinin sultanı Sultan Mehmet Han bin Sultan Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan Han bin Sultan Osman halledallahü neslehu fi saltanatı ilâ yevmülkiyam idi.

823 senesi vakayinde: Sefer ayı mahı mezburun yedinci günü tahtıgâhı Bursa olan Uc memleketi sultanı Sultan Mehmet Han bin Sultan Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan Han bin Sultan Osman edamallahü tealâ silsilete ilâ ahiriddeveranın otuz memlûk ve vafir tuyur ve siyabı harir vesair behiyye ile elçisi geldi.

Osmanlı tarihlerinde yine 823 veya 822 senesinde Mısıra gönderilen sefir hakkında malûmat mevcut değildir.

Münşeati Feridun beyde sahife 164 de kayıtlı. 822 tarihli Sultan Mehmedin Aziz Mısıra gönderdiği bir mektup sureti var ki: bunda Sultan Mehmet uzun müddet gaza ve cihatla uğraştığından mektup gönderemediğini ve şimdi a'daü din münhezim ve maktul olup aradaki dostluğu izharü ilâm için Hacı Hayreddin beyi irsal eylediğini ve kendisinden mektup beklediğini yazmaktadır. 822 tarihile gönderilen bu mektubu 823 senesinde Mısıra vasıl olan sefir götürebilir. Yalnız Mısıra gelen bu sefirin ismi yazılmamıştır ve bir de 822 tarihli Mısır Sultanına gönderilen mektupta hedi-

yelerden bahsedilmemektedir. Fakat sefirlerin gidiş ve Mısır vasıl oluş tarihlerinin yakınlığı 823 de Mısır vasıl olan sefirin 822 de Sultan Mehmedin dostluğunu ızhar için gönderdiği Hacı Hayreddin bey olması ihtimalini hatıra getirmektedir.

Yine 823 senesi vakayinde: 25 Sefer ayının Pazartesi günü Uc ve diğer memalikin hükümdarı Osman oğlu Kürşçü tarafından gelen elçileri kabul için eyvan hizmeti vukua geldi. Resmi kabulden sonra elçiler hediyeleri verdiler. Sultan elçilerin reisine hil'at verdi.

Yine 823 senesi vakayinde: Rebiülevvelin 22 inci günü Rum bilâdının âlimi olup Fenarî namile meşhur olan Şeyh Şemseddin Mehmet bin Hamza bin Mehmedülhanefî Mısır vürud etti. Kendisile birlikte damadı Şemseddin Cezrî de vardı. Sultan tarafından onların sohbetine memur edilen Emir Kaçkay Emir Çatkay davadar ile Sultanın oğlu Seydi İbrahim de beraberdi. Seferin dördünde gelmiş ve sultan tarafından Zeyneddin Abdülbasit nezdine misafir kılınmıştı. Bu zat geçen sene hacetmiş ve hacdan avdet ederek Kudüse gelmişti. Onun şöhretini âlimlerden öğrenen sultan onunla görüşmek ve Rum bilâdının ahvalini ondan öğrenmek maksadile Kudüsten davet etmişti. Mısır geldikten sonra sultan ona cidden ikram etti, pek çok hediye ve eşya verdi. Erkânı devlet te lâyük olan hediyeleri verdiler ve pek çok ziyafet çektiler.

Kühühlahbarda (1) Şemseddin Mehmet bin Hamza bin Mehmedülfenarî hakkında şu malûmat var: Şultan Beyazıt zamanındaki ulemânın eşheri ve kemalât ve fezailile cümlelerin mehteri, telifat ile asrının namıdarı, musannifatı münife ile muazzez ve mukri idi. Nisbetleri Fener nam karyedir. Ulûmu Arabiyede faikulakran ve ilmi bediü beyan, ferazende rayikuliz'an şarih Muğni ve vikaye Molla Alâeddin, Esved ve Cemaleddini Aksarayî gibi a'lemi emcedden tahsili ulûm ettikten sonra Mısır Kahireye varıp şarihi Hidâye mevlânâ Ekmeleddinden istifadeye sarfı himmet kıldılar. Bادهu yine Ruma gelip evvelâ Bursaya kadı oldular, hattâ huzuru salâtinde vüzera mertebesinde olanlardan ziyade iltifat buldular. Devleti dünyeviye-den şol mertebe servetü kudret hamil kıldılar ki def'aten 150 bin altunları bulunmak vukubuldu. Senei isneyn ve aşereyn ve semane miede haccı şe-

(1) Kühühlahbar cildi salis, sahife 108.

rife âzım oldular. Evahiri ömründe amâ olup ol veçhile dahi rüzgârı gözüne göstermedi. Gûya ki menzuru emasil olan ahali zümresini görmeği reva görmedi. Usulü fıkıha göre, fıkıhı şerife müteallik Fusulübedayi' fi usulüşerayi' nam kitabı telif eyledi. Otuz yıl mikdarı ömrünü ana sarfetti ve fatihai şerifi tefsir eyledi ve Enmuzecülulüm nam kitabı tasnif edip içinde yüz fenne es'ile ve ucube dercetti. Bunlardan maada Risalei esiriye ve feraizi seraciyeye şerhleri vardır. Ve Seydi şerifin şerhi mevakıfına haşiye yazmıştır, cümlesi tahsine sezavardır.

824 senesi vakayiiinde: Uc memleketi ve bakıyei Rum padişahı Sultan Mehmet Han bin Sultan Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan Han bin Sultan Osman Han edamallahü tealâ neslühü ilâ ınkırüzdeveran idi.

825 senesi vefiyatında: Sultan Mehmet Han bin Sultan Beyazıt Han bin Sultan Murad Han bin Sultan Orhan Han bin Sultan Osman bu sene hilâlinde dârı bekaya irtihal edip şehzadelerinin ekberi Sultan Murad yerine padişah oldu. Bunların cümlesi fi sebilillâhi tealâ gazilerdir.

Osmanlı tarihlerinde Çeleb Sultan Mehmedin 824 senesinde öldüğü kayıtlıdır.

Aynî tarihinde 2 inci Murad devrine ait verilen malûmat:

826 senesi vakayiiinde: Bursa tahtıgâhı olan Uc memleketi sultanı Sultan Murad bin Sultan Mehmet Han idi.

826 senesi vakayiiinde: Uc hükümdarı Kürşcü oğlu Murad bey kardeşi Mustafayı katletti, ondan sonra İstanbulu muhasara etti.

826 da 2 inci Muradın amucası düzme Mustafa ve kardeşi Mustafa ile mücadele ve bunları katletmesinden bahseden Osmanlı müverrihleri İstanbulu muhasarasından bahsetmezler. Bizans müverrihlerinden Halkondil 826 da 2 inci Muradın amucası düzme Mustafayı katlettikten sonra bu gailiyi başına çıkaran Bizanstan intikam almak için İstanbulu muhasara ettiğini anlatıyor. Muradın kardeşi Mustafayı katli İstanbul muhasarasından sonradır. Binaenaleyh Aynînin dediği gibi Murad kardeşi Mustafayı katlettikten sonra değil, amucası düzme Mustafayı katilden sonra Bizansı muhasara ve bilâhara kardeşi Mustafayı katletmiştir.

Yine 826 senesi vakayinde: Ve dahi Şabanı şerifin 27 inci Perşembe günü memleketi Ali Osmandan Umur nam kimse Hicaza azimet kasdile Şamı şerife geldikte Padişahı Rumun Sultanı Mısıra namesi olmak takribile Mısıra azimet eyleyip vasıl oldukta kapıcı başılar istikbal edip Meydanı kebir nam mevkiye inzal, badehu sultan sümata azim irsal ve küllü yevm et, ekmek ve leşker ve şem' dahi sair levazımâtını tayinden sonra sultan ile görüşüp Padişahı Âli Osmanın hedayâ ile namei cezilesin itâ ve haccac hareketinedek Kahirede ikamet eyleyip badehu haccac ile maa tarafı Hicaza azimet eyledi.

Osmanlı tarihlerinde Umur nam kimsenin Hicaza gittiğinden ve Mısır sultanına Rum padişahından mektup götürdüğüne ait bir kayıt yok, Münşeâtı Feridun beyde 826 tarihli Mısıra giden mektup mevcut değil. Binaenaleyh bu name Sultanı Mısıra niçin gönderildi, muhteviyatı ne idi bilmiyoruz. Yalnız Murad bu nama ile cülûsunu bildirmesi muhtemel çünkü sultan tahta cülûsunu ihbar zımında Karaman, Menteşe beylerle Macar kralı Segizmonda ve imparator Emanuele böyle birer mektupla sefirler göndermiştir.

Yine 826 senesi vakayinde: Memalikte vaki olan umur beyanındadır: Bu senei mübarekede memaliki Konya ve Lârende maliki olan Emir Mehmet bey bin Alâeddin bin Karaman balâda mestûr olduğu veçüzere Melik Zahir Tatar asrında Kahirede hapisten halâs olduğu gibi Sultanı Ali Osman yedinden nez'ü teshir ettiği bilâdı istihlâs maksadile bir keşti badı yaya süvar olup bahrı milhden lebi deryada vaki Medinei Antalyaya azimet ve muvafık rüzgâr ile vasıl olup muhasaraya şüru' ve ol esnada kal'ada olan askere nazar etmek için kal'aya karip mahalle varmadığın temaşa ederken vücuduna mermi isabet etmekle vefat edip asakiri müteferrik oldu. Mezbur Mehmet bey suha ve kereme mülâzim ve evradü ezkâra müdavim livata ve zina ve şürbü hamirden perhizkâr ve ehli fazla ikramü in'amı bişumar ve mızacin mufrita istimalile evkatgüzar bir zatı Mahmudüssıfat idi. Lâkin Konyada taarruz esnasında her şehir belki her Cuma etibai vesatatile halktan zulmen emvali kesire ahz etmek sebebiyle kardeşi Ali bey mutasarıf oldukta nasın ana olan muhabbetleri gibi merkume yoktu ve bu senei mübarekede Uc memleketi sultanı Sultan Murad ibni Sultan Mehmet Han deryadan Anadoluya varıp biraderi Sultan Mustafayı katlettiği haberi

Kahirede şayi oldu. Karaman oğlu Mehmet beyin Antalyayı muhasarası vücuduna mermi isabet edip vefatı hakkında Aşık paşa zade şu malûmatı veriyor: Anı beyan eder kim Karaman oğlu Mehmet bey Antalyada ne oldu, Hünkâr Rumeline geçmişti, gazaya meşgulken vardı Antalyaya düştü, hemen cenge meşgul oldu. Bir gün hisardan gözettiler, kolay geldi, topla vurdular, pare pare oldu. Paraların sandığa koyup aldılar, Karamana teberrük ettiler. Neşri: Hüdavendigâr Hicretin 829 unda Rumeline geçip gazaya meşgul oldu, Lâza varıp vilâyetini harap etti. Gazaya meşgul iken Karaman oğlu Mehmet Antalya hisarının üzerine düşüp cenk ederken hisardan gözleyip top kolayına gelip dokunup pare pare olup paraların sandığa koyup Karamana teberrük ettiler. Lûtfi paşa Tarihi Ali Osmanda bu hususta daha fazla tafsilât verip Karaman oğlu Mehmedin altı ay kadar Antalyayı muhasara ettiğini, altı ay sonra Muradın işini bitirip üzerine gelmek üzere olduğunu işittiğini, bu haberi işitince yürüyüşün ne taraftan edileceğini tetkik için bir ata binip hisarın etrafını gezerken evvelce kendisinin nasıl bir ata bindiğini gözetleyip hisardaki büyük topu ona göre nişan alanların Karaman oğlu topun önünden geçerken ateş verip atıklarını Karaman oğlunun öldüğünü anlatıyor». Bu vak'ayı Lûtfi paşa 828 de, Neşri 829 da, Aşık paşa zade 831 de anlatıyor. Hammer de bunu 829 tarihinden sonra yazmış.

827 senesi vakayiinde: Uc memleketi sultanı Şultan Murad bin Sultan Mehmet Han idi.

828 senesi vakayiinde: Uc memleketi sultanı Sultan Mürad bin Sultan Mehmet Han idi.

829 senesi vakayiinde: Ramazanın 29 unda Uc hükümdarı Osman oğlunun elçilerinin gelmesi sebebile eyvan merasimi vukua geldi. Onların hediyeleri 9 memlûk ile sincap, samur ve ipekten ibaret kumaş yükleri idi.

829 da Mısıra gelen bu elçiye ait Osmanlı menbalarında hiç bir kayıt bulunmuyor.

830 senesi vakayiinde: Tahtıgâhı Bursa olan Uc memleketi padişahı Sultan Murad Hanı sani idi.

Yine 830 senesi vakayiinde: Zilkadenin onuncu Salı günü, bu esnada Engürüs tesmiye edilen taifei Rumdan 150 bin mikdarı küffarı asker diyarı İslâmdan memleketi Osmaniyeyi mürur ve Tunayı ubur Ali Osmandan Sul-

tan Murad Han ile azim mukatele ve muharebeden sonra inayeti barî ile ehli İslâm mansuru muzaffer olup taifei keferre münhezim ve ekseri maktul ve bakisi firar ettiler diye Kahireye haber gelip ehli İslâm beyninde azim ferah ve sürur hasıl oldu.

Aynide verilen bu malûmat Macaristan kiralı Segizmond'un Kolombacı muhasarasına aittir. Vak'a şu : 830 senesinde Macaristan kiralı Segizmond Türkler tarafından zaptedilen Kolombacı istirdat için bu senenin baharında Kolombacı muhasara etti. Murad bey yeni aldığı bu şehri müdafaa için koştu. Bunun üzerine Segizmond ile padişah arasında bir mütareke yapıldı, mütareke neticesinde Segizmond muhasarayı kaldırıp Kolombacı padişaha bırakmağa mecbur oldu, Segizmond ric'at emrini verdi. Fakat Tunanın sol sahiline geçmek için askerinin bir kısmile ancak yola çıkmış iken Türkler muahededeki yemini nakzile henüz sağ sahilde bulunan asker üzerine hücum ettiler. Kiralın sadık silâh arkadaşı Garbovulu Zavisaniker efendisinin tehlikede olduğunu görünce tekrar ata binerek yalnız iki piyade asker ile muhacimlerin ortasına atıldı. Bunlar da onu Segizmond zannederek öldürdüler (1). Ayninin Engürüs tesmiye ettiği taifei Rum Osmanlı tarihlerinin dediği gibi Macaristandır. Osmanlı tarihleri bu vak'adan hiç bahsetmemektedirler.

830 senesi vakayinde : Zilhiccenin yirminci günü Antalyadan İskenderiye gemilerle gelen Anadolu tüccarlarının sultana gönderdikleri mektup geldi. Muharrir âciz sultanın yanında hazır bulunuyordu. Sultan okudu, bu mektup şunları ihtiva ediyordu : Uc sahibi Murad bey Engürüs pişdarlarile muharebeye başladı, bunların başında Lâz oğlu vardı. Pişdarların müsademesi sırasında Lâz oğlu atından düştü derhal helâk oldu. Engürüs pişdarı darmadağın oldu. Bunu işiten Engürüs hükümdarı derhal muharebe meydanını terkederek ülkesine döndü. Osmanlı oğlu ise Lâz oğlunun kellesini aldı, ülkesini çiğnedi, emvalini iğtinam ve diyarını tahrip etti ve kendi memleketine salimen, muzafferen döndü. Engürüs hükümdarının gelmesinden dolayı merkum pek çok askere malik olduğu için halk korkya düşmüştü, fakat Cenabı hak Müslümanlara lütfetti ve Muhammedin berekâtile kâfirleri husrana uğrattı. Muradın Engürüs pişdarlarile muharebesi Lâz oğlunun atından düşüp helâk olması yukarıda yazdığım Segiz-

(1) Hammer tarihi cilt 2. Sahife 188.

mondun Kolombacı muhasarası vak'asına aittir. Atından düşüp helâk olan kimse de Lâz oğlu değil, Segizmondun silâh arkadaşı Garbovulu Zavisia Nikerdir.

832 senesi vakayinde: Rebiülevvelin ikinci Pazartesi günü sultan tarafından Osman oğlu Murad beye elçilikle gönderilen Tanrıberdi Elhicaziyülhasekî el'eşref namındaki şahıs bilâdı Rumdan geldi. Hıristiyanların büyük bir ordusunu Murad beyle muharebe etmek üzere huruç ettiği haberi şayi olmuş ve sultan bu işin hakikatini ve meveddetini tekid ve muhabbetini ızhara memur eylemişti. Mumaileyh beş ay kadar gaybubet etmişti. Sonra Murad beyin Rum keferesi ve haç kolları üzerine muzaffariyetini tebşir ederek geldi. Bu zat Murad beyi berri Kostantaniye yani «Rumeli» de bulmuştu. Murad bey sultanın kendisile alâkadar olmasından ve elçinin gönderilmesi sebebinden dolayı fevkalâde memnun olmuş ve giydiği cübbeyi ve sarığı ve gömleğini bu elçiye giydirmiştir. Gömlek halis altından idi. Amame müzerkeş, cübbe ipekten ve kıymettar çuhadan idi, onun her zirainın iki altın değerinde olduğu söyleniyordu.

830 veya 831 senelerinde Murad beye Mısır sultanı tarafından elçilikle Tanrıberdi namında bir şahsın gönderildiğine ve Muradın buna yaptığı ikramlara dair Osmanlı tarihlerinde hiçbir kayıt yoktur.

831 senesi vakayii: Mahı Recebin sebit günü Sultan Murad tarafından elçi vesair elçiler sultanla buluşmak için divan tertip olunup Sultan Muradın hediyesi olmak üzere elli adet gulâm ve bir mikdar tavaşi ve onbeş adet doğan ve espir ve şahin misillû tuyuru cariha ve vafir sincap ve samurve vaşak frenk kumaşı arzı teslim olunup badelkabal gılmandan ve kumaştan bazısı ümerâya tevzi olundu.

831 senesinde Mısıra giden elçinin kim olduğu ve niçin Mısıra gönderildiğini bilmiyoruz. Osmanlı tarihlerinde bu hssusta hiç bir kayıt mevcut değil. Yalnız Hammer tarihinde padişahın Kolombacı zaptından, Segizmondan Kolombacı muhasarası vak'asından, Jorj Brankoviç ile sulhundan sonra Muradın Edirneye avdetini müteakip yeni fütuhâtı namelerle hükümdarlara bildirdiği kayıtlı. Feridun bey münşeatında sahife 195 de 831 tarihli Aziz Mısıra gönderilen güvercinlik fetihnamesinin sureti var. «Bunda sultan Engürüs kiralının İslâm memleketlerine tecavüz etmek istediklerini, İslâm askerlerinin bu kâfirler üzerine yürüdüğünü, Tuna ortasın-

da düşmanın iki muhkem kalesini muhasara ve düşmanın sefaini ve alâtı harbiyesini alıp bir çok ganimetlerle çoluk çocuklarını esir ettiklerini ve onlara muavenet eden kiral ve maiyetinin korkarak kaçtıklarını, İslâm ordusunun düşman memleketlerinden bir çok şehir ve kaleleri zabdettiklerini bir kısım kal'aların henüz muhasara altında bulunduğu ve yakında bunların da teslim olacağı bildirilip, bu mektubu göndermekteki sebebin İslâm kardeşlerinin dualarını kazanmak ve muzafferiyetlerini bildirmek arzusu olduğunu ilâve ediyor». 831 senesinde Mısıra hediyelerle gelen elçi 831 tarihli güvercinlik fetihnamesini, sultanın muzafferiyetlerini Mısır Sultanına bildirmek için gönderilen elçi olabilir. Çünkü sefirlerin gönderiliş ve Mısıra vasıl oluş tarihleri tetabuk etmektedir.

832 senesi vakayiinde: «Tahtıgâhı Bursa olan uç memleketi ve Ma-verayı bahrı Rum padişahı Ali Osmandan Sultan Murad bin Sultan Mehmet bin Sultan Beyazıt Han idi».

833 senesi vakayiinde: Cemaziyelülânın Perşembe günü büyük çöl kasrında muhtelif memleketlerden gelen elçiler için merasim yapıldı. Onlar Osman oğlunun, Kara yülükün ve Zülkadir oğlu Hamza bin Ali beyin elçileri idi.

833 de Mısıra giden elçi hakkında yine Osmanlı tarihlerinde malûmat bulunmuyor. Feridun bey münşeatında sahife 198 Sultan Murattan Selânik fethine dair Aziz Mısıra gönderilen bir mektup var ki bunda tarih yok. Yalnız Selânik fethi 833 de olduğuna göre bu mektup o tarihlerde gönderilmiştir. Mektupta Selâniğin fethinden bunu müteakip Arnavutlukta bir çok şehirlerin alındığından ve Arnavutluk kiralının nihayet teslim olup sulhü sükûn tesis ettiğinden Bedreddin Mahmut beyin sultana İslâm ordularının muzafferiyetlerini bildirmeğe memur edildiğinden bahsediliyor.

833 senesinde Mısıra gelen sefir Selânik fethini bildirmek üzere Mısıra gönderilen sefir olabilir, senelerde uygunluk vardır.

834 senesi vefiyatında: الشيخ الامام العالم شمس الدين محمد بن محمد الجذري المقرئ شيخ - القرايدري Dımışkda tüccardan olup kendisi 751 senesi Dımışkda tevellüd edip, anda ulûmu tahsil ve fenni kıraate meşgul ve cümleye faik olmuştu. Kıraati aşerede Neşir ismile müsemimâ bir kitap telif ve Zehebînin Tabakatülkurasını tezil ve ed'iyeye ve ezkâra müteallik حصن الحصين i ve Mısbahı şerih ve Tavzih ismile tesmiye etmişti. 793 senesi Şaba-

nın 23 üncü günü Mes'ud azlinden sonra Dımışka kadı olup badehu Dımışka duhulünden mukaddem mazul ve yerine Mes'ud iade olunup pes Kahireye geldikte vafir mal mutalebe olunmakla edadan âciz olup 98 senesi Cemaziyelülâsında firar Ruma vasıl oldukça Sultan Beyazıt bin Sultan Murad kendiye azim ikram etmekle bir kaç sene anda ikamet badehu Timurlenk kendisini bilâdına götürüp oldahi azim ikram etmişti. Timurlenk vefatından sonra Şiraza kadı oldu. Badehu haccı şerife azimet edip avdetinde Dımışka kudûm badehu Kahireye dahil, badehu Şiraza vasıl olup 833 senesinde darı bakaya irtihal eyledi.

834 senesi vakayiinde: Rebiülevvel Cumartesi günü Osman oğlunun elçileri geldi. Onlar elli köle ve mahmel ziynetli elbiseler, sof ve sincap getirmişlerdi. Rebiülahirin birinci Pazaatesi günü bu elçiler için eyvanda merasim yapıldı.

Osmanlı tarihlerinde 834 de Mısıra gönderilen bu sefire ait hiç bir malûmat bulunmuyor.

840 senesi vakayiinde: Rebiülevvelde Osman oğullarından Berci Osman oğlu Murad beyin yanından kaçarak Sultan Eşrefiu yanına iltica etmişti. Sultan onu hüsnü kabul etmiş ve kendi oğlu Yusufa gösterdiği muhabbeti ibzal etmişti. Seferde ve hazerde yanından ayırmıyordu. Rum ahalisinden bir taife büyük bir gemi hazırladılar ve onu derdest ederek Rebiülevvelin sekizinci Perşembe gecesi gemiye bindirdiler ve Reşide müteveccihen hareket ettiler. Bunların maksadları Akdenize açılmak ve Osman oğlu ülkesine gitmekti. Bu haber perşembe gecesi akşamı öğrenildi. Derhal herkese arkalarından yetişmeleri ve yolları tutmaları emrolundu. Birçok kimse gemilere bindiler ve Reşid denizinde onlara yetiştiler. Allah tealâ o sırada şiddetli bir rüzgâr vererek onların gemisini yürümekten alakoymuştu. Arada şiddetli mukatele vukua geldi. Nihayet gemi taifesi mağlûp ve hepsi birden esir olarak kaydı bend edildiler, hepsi bağlanarak Kahireye getirildiler. Rebiülevvelin 14 üncü Salı günü sabah vakti sultanın huzuruna çıkarıldılar. Sultan onlardan altı kişiyi öldürttü. Öldürülenler kendi kölelerinden olup Anadolu taifesile birlikte kaçanlardan geminin sahibi ile küçük lâla da öldürüldüler. Sultan bundan başka 46 kişinin ellerinin ve burunlarının kesilmesine emir verdi. Bunların içinde bir çoğunun günahı yoktu, yalnız Allah onlara bu akıbeti ezelden takdir etmişti.

840 senesi vakayinde anlatılan Osman oğullarından Bercinin Sultan Muradın yanından kaçarak Mısır sultanına ilticası ve daha sonra bunun kaçırılmak istenmesi hakkında malûmat Osmanlı tarihlerinde mevcut değildir. Osman oğullarından Berci kimdir, niçin kaçmıştır, sonra niçin tekrar Mısırdan kaçırılmak istenmiştir bilmiyoruz. Bu Mısır tarihlerinde bulunan orijinal bir malûmattır.

843 senesi Zilhiccenin 6 ıncı Salı günü Osman oğlu Murad beyden büyük bir elçi geldi. Osman oğlunun elçisi ipek kumaşlardan fera envandan 60 yükten fazla hediye ve 30 köle ve diğer şeyler getirdi.

Osmanlı tarihlerinde yine 843 senesinde Mısıra gönderilen elçi hakkında malûmat mevcut değil. Münşeati Feridun beyde (sahife 208) 842 tarihli Melik Zahir Ebu Sajd tarafından Meliki Mısır olduğuna dair gönderilen bir name ve buna Sultan Murad tarafından verilen cevap var. Burada Sultan Murad Melik Zahir Seyfeddin Çakmağın cülûsunu tebrik etmekte ve Semendire fethini anlatmaktadır. Tarihlerin birbirine yakın olmasile 843 de Mısıra giden elçinin Semendire fethini bildirmek ve Melik Zahir Çakmağın cülûsunu tebrik etmek için gönderilen sefir olması neticesini meydana çıkarıyor.

848 senesi vakayinde : Şevvalin 26 sında Pazartesi günü Osman oğlunun diyarından haber geldi. Emir Murad beyle Beni asfardan bir taife arasında bundan evvelki zamanlarda misli olmıyan büyük bir kıtal vukua geldi. Müslümanlardan on binden fazla adam, Rumlardan da daha fazlası telef olmuştu. Muharebenin sonunda Allah Müslümanlara nusret verdi, İslâmlar kâfirleri fena halde bozdular. Kâfirlerden sıfatı emareti haiz beş büyük emir yakalandı. On binden fazla esir alındı. Müslümanlar altın gümüş, elbise, koyun, sığır, at, katır olmak üzere hadsiz hesapsiz mal igtinam eylediler.

Aynide 843 senesinde Murad beyle Beni asfardan bir taife arasında vukua geldiğini söylediği harp 848 de olan Varna muharebesidir.

Yine 848 senesi vakayinde Zilhiccenin 22 inci Pazartesi günü Bursa ve Uclar hükümdarı Murad beyin maiyeti erkânından bir Emir muvasalet etti. Onun yanında muharebede bozulmuş ve esir olmuş Hıristiyan ümerâsı vardı. Onlar esir edildikleri kıyafette 16 kişi idiler. Elbiseleri demirden zırhları ve başlarında teşt ve leğen gibi taşıdıkları demirden başlık-

ları vardı, hepsi at üzerinde idiler. Onların Kahireye duhulleri mahmel «Kâbeye gönderilen sürre alayının günü» gününden daha fazla azametli oldu. Onları görmek için Kahirede hiç kimse kalmamış ve herkes dışarı çıkmıştı. Murad bey onları Sultanın hoşuna gitmesi için irsal etmiş ve onların en şeci' kimselerden olduğunu göstermek istemişti. Murad bey keza bunlardan bir kısmını Timurlenk oğlu Şah Ruha, bir kısmını da Tibriz, Bağdat hükümdarına göndermişti. Aynı zamanda sultana elli köle süt beyaz beş cariyeye ve pek çok miktarda ipek kumaş olmak üzere hediye göndermişti. Onların sultan huzuruna kabulleri Zilhiccenin son günü olan Perşembede vukua geldi.

848 Varna muharebesinden sonra gönderilen elçiye ait Osmanlı tarihlerinde malûmat mevcut Âşık paşa zade bu hususta şu malûmatı veriyor: Mısır Sultanına Azap beyi gönderdiler. Yirmi dört çelebi kâfirle bile gönderdiler. «Neşride» etrafın beylerine kâfir esirlerin armağan gönderdiler. Mısır Sultanına Azap beyi gönderip hayli çelebi kâfir esirleri armağan gönderdiler. Tacüttevarihde: Mülûkü etrafa fetihnameler irsal buyurup arzı şevketi İslâm için zırh ve cuşen ile destü bâpeste kâfirler gönderdiler. Cümleden Mısır Sultanına Azap bey ile 25 cebeli kâfirler göndermekle ecnadı araba cephe gösterdiler (1).

849 senesi vakayiinde: Şevvalin üçünce Cumartesi günü Sultan Mehmet bin Murad beyden hediye geldi. Zira Murad bey oğlu Mehmedin hesabına ferağat etmişti, hediyeler 25 kafesten tereküp ediyordu. Beşinde gümüştan kadehler, ibrikler, kaşıklar ve sahanlar ve buna mümasil eşya, beşinde sof elbiseler, beşinde müzehheb kumaşlar, beşinde müzehher ipekliler, diğer beşinde de başka türlü kıymettar diğer eşyalar vardı. Hediyeler içinde beyaz Rum cariyeler mevcuttu. Mısıra Sultan Mehmet tarafından gönderilen hediyeler Varna muharebesinden sonra Sultan Muradın tahttan bir müddet ferağat edip oğlu Mehmedi tahta geçirdiği zaman olacak. Fakat buna ait tafsilât Osmanlı taahlerinde bulunmuyor.

Netice olarak Aynî tarihinde Osmanlılara ait verilen malûmatı iki kısma ayırabiliriz: 1 — Osmanlı tarihlerinde bulunmayan Aynî tarihinde bulunan malûmat, 2 — Hem Osmanlı tarihlerinde, hem de Aynî tarihinde bulunan malûmat.

(1) Tacüttevarih cilt 1. Sahife 338.

Birinci kısma ait malûmat bilhassa Osmanlı padişahlarile Mısır Sultanlarının münasebetlerine ait olan kısım Mısıra Osmanlı padişahlarının gönderdikleri sefir ve hediyeler ve Osman oğlu Bercinin Mısır Sultanına ilticasına ait malûmat ki bunlar Aynî de ve diğer Mısır me hazlerinde bulunan orijinal malûmatlardır. İkinci kısım malûmat ki müverrih verdiği malûmatı bizzat görüp veya görenlerden işiterek yazdığından ayrıca kıymeti vardır. Her iki nev'i malûmat noktasından Aynî tarihi kıymetli Mısır me hazlerinden biridir. Osmanlı tarihinin kuruluş devirlerine ait vakayii tetkik ederken Aşık kaşa, Neşri tarihi ve diğer Osmanlı tarihleri gibi gözden uzak tutulmıyacak mühim bir me hazdir.